

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

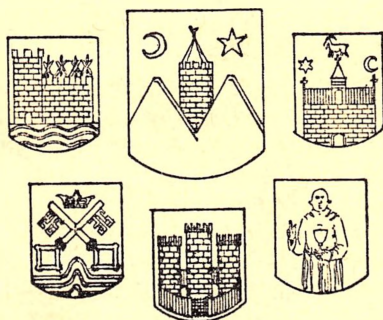
Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HISTORISK SAMFUND FOR PRÆSTØ AMT

ÅRBOG 1963

NY RÆKKE . BIND 6
HEFTE 2

HISTORISK SAMFUND FOR PRÆSTØ AMT

der er stiftet 1912, har som formål at vække og nære den historiske interesse i amtet og fremme studiet af dets historie

- a) ved udgivelse af en årbog og eventuelt andre skrifter med emne fra amtets historie,
- b) ved afholdelse af møder med foredrag, fortrinsvis om lokalhistoriske emner, og af udflugter til historisk interessante steder, såvel inden for amtet som i andre dele af landet,
- c) ved afholdelse af studiekredse, aftenhøjskole, hjemstavnsaftener o. l. med emne fra amtets historie,
- d) ved indsamling af historiske oplysninger om steder og personer i amtet.

Samfundets styrelse består for tiden (1964) af sparekassekasserer P. E. Andersen, Næstved (kasserer), pastor J. L. Frederiksen, Stege, overlærer Harry Hansen, Præstø, gårdejer Knud Hansen, Holme Olstrup, skoleinspektør Axel P. Jensen, Hårlev, godsejer, cand. jur. J. J. Jermiin, Seinhus pr. Klippinge, lektor F. Michelsen, Næstved (formand), amtsskolekonsulent J. Ingemann Petersen, Glumsø (næstformand og sekretær), og dommer T. Worsaae, Vordingborg. — Redaktionsudvalget består for tiden af formanden, J. L. Frederiksen, Harry Hansen, J. J. Jermiin og T. Worsaae.

Indmeldelser til Historisk Samfund modtages af styrelsens medlemmer. Kontingentet, for tiden kr. 10 årligt, indsendes efter modtagelsen af årbogen.

Om ældre årgange af samfundets årbøger se omslagets 3. side.

Medlemmer af Historisk Samfund for Præstø Amt kan blive medlemmer af samfundets fraktion Arkæologisk Forening for Præstø Amt. Henvendelse til foreningens formand lærer Axel Johansson, Lundby.

HULEMOSE

EN GAMMEL VANDMØLLES HISTORIE OG DENS BEBOERE

Samlet af P. Chr. von Rehling-Qvistgaard.

Fru A. von Rehling-Qvistgaard har venligst overladt Historisk Samfund sin afdøde mands, fideikommisbesidder P. Chr. von Rehling-Qvistgaards manuskript om Hulemose til udgivelse i årbogen. Skildringen er blevet til for en del år siden, og visse forhold på stedet, som der hentydes til i teksten, har ændret sig væsentlig siden. Således er vejrmøllen delvis nedbrudt, møllesøen tømt, landevejsmøllen nedbrudt og Kalvehavebanen forsvundet. Men dette er uden betydning for den historiske skildring, som slutter ved 1924. Forfatterens retskrivning er benyttet uændret.

Redaktionen.

VANDLØBENE i den sydligste del af Baarse herred, der er Sjællands sydligste, er ganske ejendommelige og medvirkede til denne landsdels særlige skønhed. Kysten mellem Vordingborg og Kallehave danner en bue imod syd, og som ribberne i en vifte løber smaa og større bække ud i stranden. Alle disse vandløb kommer fra den skovklædte højderyg i nord. Skønt deres længde kun er mellem 3 og 6 km, er faldet stort, omkring et par hundrede fod, og det har bevirket, at dybe kløfter i tidernes løb har dannet sig. Mange steder er disse køfter bøgeskovbeklædte og hørende til egne seværdigheder f. eks. ved Hulemose-Vintersbøllebækken, bækken gennem „Mallings kløft“ ved Stensbygaard, og ved Langebæk. Tidligere, da vandkraften udnyttedes og var den egentlige kraftkilde, laa her mange vandmøller, sommetider kun med kort afstand mellem hver, som ved Hulemose-Vintersbøllebækken, hvor der har været 5 vandmøller.

For at belyse vandmøllernes betydning i fortiden, vil jeg som et eksempel, meddele, hvad jeg har samlet om Hulemose mølle.

Møllens livsnerve, møllebækken, kommer fra „Kulsøen“, tidligere en sø, gl. folk siger paa omkring 60 tdr. land, nu et afvandet og kultiveret ager-, eng- og mosedrag sydvest for Kulsbjerg. Bækken løber derfra i sydvestlig retning gennem Hulemose mølles jorder, Hulemose sø og gennem Vintersbølle skov til stranden.

Kulsbjerg ligger 107 meter, Kulsø 62 m og Hulemose sø ca. 40 m over havet. Bækkens længde er ca. 4 km, med halvdelen ovenfor og halvdelen nedenfor Hulemose. Jorden paa begge sider af bækken har fra gammel tid hørt til Hulemose mølle, fra Kulsø til noget ned i Vintersbølle skov. Efter Kallehavebanens anlæg, blev størstedelen af det stykke, banen afskar mod syd, solgt til ejeren af Vintersbølle skov og er nu tilplantet. Vordingborg—Kallehave landevej løber lige syd om Hulemose sø og danner dæmning imellem søen og møllen, der, sammen med gaardens øvrige bygninger, haven og en toft ligger syd for vejen.

Møllens tilliggende, samt „Hjortholm“, der tidligere er frasolgt, danner et eget ejerlav, „Hulemose mølle“, der er omgivet af Vintersbølle, Bakkebølle og Nyraads jorder.

Afløbet fra Hulemose sø sker gennem to løb „Møllebækken“ østligst og „Bagløbet“ i vest, disse to afløb mødes ca. 400 m syd paa og danner med landevejen i nord en aflang trekant, i gl. dage kaldet „Holteholmen“ eller „Holtet“. Hvor Møllebækken og Bagløbet mødes, laa tidligere „Den nederste mølle“ med sin egen møllesø, oppe ved landevejen ligger „Den øverste mølle“ eller „Landevejsmøllen“ og ca. 150 m neden for denne laa „Den mellemste mølle“, eller „Havemøllen“.

Hvad der ellers har været af møleværker ved denne vandmølle laa neden for disse og uden for Hulemose mølles omraade, og vil her holdes ude af betragtning, blot skal nævnes, at et papirmøleværk en del af det 19. aarhundrede laa lige neden for den nuværende Oringe pumpestation og ejedes, i et par generationer, af familien Theisen i Nyraad, og et femte værk drev væverierne paa Vintersbølle bleg og hørte i mange aar under Øbjerggaard og Køng

fabrikker. — Der, hvor den øverste mølle ligger, er den oprindelige plads for beliggenheden af *Hulemose mølle*, med den store naturlige Hulemose sø til mølledam, og bekvemt beliggende lige op ad en hovedvej; men allerede tidligt, da det endnu ikke var almindeligt at anbringe mere end een kværn ved et vandhjul, var det fristende, paa grund af det naturlige, stærke fald at opføre flere vandmøller langs møllebækken, ved at sætte dæmninger, og kunstigt fremkalde mindre mølledamme. Det kan saaledes bevises ved tingsvidne af 14/12 1714 i Stensby birks justitsprotokol, at møller Jens Nielsen efter den første svenske krig havde opført en mølle til ved Hulemose mølles „Bagflod“. I de ældste bevarede lensregnskaber for Vordingborg len nævnes i en jordebog fra aar 1513 Hulemose mølle første gang: „Hollemosæ mølle Mortin Niells 6 pund mell“.

Denne mølles fortrinlige beliggenhed gør det imidlertid troligt, at den hører til landets bedste, og til sammenligning skal anføres, naar en del andre vandmøller paa Sjælland nævnes første gang: Hauge mølle ved Ringsted aar 1150, kgl. privilegium, Mogenstrup mølle 1337, D. æ. Arkrig. Sageby-, Tubæk-, Skovmølle og Kølebæk 1370, Roskilde bispens jordebog, Rettestrup mølle 1584, Kronens skøder, Hellevads mølle 1664, Matr.

Næsten al jord, i denne del af Sydsjælland, var kongeligt gods under Vordingborg slot, der var et kongeligt len. Fra Fr. 3.s død 1670 var lenet en aarrække livgeding for prins Jørgen, hvorefter det 1701 henlægges som ryttergods. Indtil ryttergodset blev solgt 1774, hørte Hulemose mølle under Vordingborg slot, og kan i lensregnskaberne findes under Baarse herred, Stensby birk, Bakkebølle treading.

Vi har set, at mølleren Mortin Niells 1513 svarer 6 pund mel i landgilde (1 pund mel = 20 skpr.). 1610—20 i mandtalslister og regnskab staar møllen for „fuld skat“ og mølleren hedder i dette tidsrum henholdsvis Oluf og Niels, der begge bruger avlingen. 1638—39 og 40 svarer

Niels Hansen denne afgift. Først efter svenskekrigen 1660 er der bevaret saa mange kilder, at vi faar indblik i enkelt-hederne og kan danne os et levende billede af forholdene. En mængde kommissioner nedsættes for at konstatere bøndergodsets tilstand, brøstfældigheder, fæsternes restancer m. m. Kirkebøger, skifte-, justits-, fæste-, skøde- og panteprotokoller findes i stort antal, og vi kan i en sluttet række følge alle Hulemoses møllere til nutiden.

Jens Nielsen

var 1658 kgl. majestæts fæstemøller i Hulemose og *Anne Jensdatter* hed hans kone. Det var det aar, Carl Gustav, mandagen den 11. februar gik i land med sin hær paa Sjælland, netop paa disse kyster myldrede svenskerne frem fra de nærliggende smaaøer over isen fra Falster, — kan man tænke sig den rædsel, der har grebet møllerfamilien og befolkningen i det hele taget. Det var drøje tider, der kom for bønderne, men møllerne har maaske ikke haft det værst, for dem havde fjenden jo brug for til at male deres korn, og det er maaske ogsaa grunden til, at Hulemose og dens beboere slap helskindet gennem krigsaarene, møllen blev ikke brændt, og folkene ikke slaet ihjel.

Hvorlænge Jens Nielsen har siddet ved fæstet ses ikke, i lensregnskaberne nævnes han første gang 1655 under ekstramandtal, han hørte til egnens møllerslægt og havde en ung kone, de fik 1658 den ældste søn Niels Jensen, der senere blev møller i Bakkebølle. Hans broder Peder Nielsen var møller i Nr. Mern mølle¹. Det er morsomt at lægge mærke til, hvilket sammenhold der har været imellem familierne i omegnens møller, ved indgifte og arvefølge danner de en fremragende del af bondestanden, ofte møllere i mange generationer.

Foruden møllen drev Jens Nielsen avlingen. Møllen staar som hidtil for de 6 pund mel i landgilde, men nu, paa grund af tiderne, med et aarligt afslag af 1½ pund og 6 skpr. Af jorden svarer han 3 tdr. havre og af et vænge 1 skp. havre². Men under hans tid kom den første matri-

kulering 1664, der udarbejdedes efter de gamle landgildeafgifter, efter denne, den saakaldte „gamle matrikel“, blev møllen sat til 10 tdr., jorden til 1½ td. og vænget til 2 fdk.,³ ialt hartkorn: 11 tdr. 3 skpr. 2 fdk, (der regnedes med 6 skpr. til tønden). Grundlaget var imidlertid meget uensartet, og allerede 1681 paabegyndtes „den nye matrikulering“ efter jordens bonitet, matriklen af 1688.

Jens Nielsen var en driftig mand, der endog udvidede mølleriet ved at bygge en mølle til⁴, som ovenfor nævnt. Ved skiftet⁵ efter ham skyldte han endnu 6 daler herpaa til møller Hans Johansen i Grumløse for arbejdsløn, „for at gøre møllen færdig“. Vandhjulet var lavet af 1½ tylt norske rafter, der kostede 9 mark og 200 søm, 3 mark.

1668, hen paa sommeren, døde Jens Nielsen, og skiftet paabegyndtes den 5. august og udviser, at han overlevedes af hustruen og børnene Niels Jensen 10 aar, Rasmus Jensen 4 aar, og Gunder Jensdatter 20 uger gl. Enkens laugværgе var Rasmus Nielsen Brager i Kidehave, og for børnene mødte deres farbroder fra Nr. Mern. Paa ridefoged paa Vordingborg slot, Peder Madsens vegne, mødte Mads Nielsen, smed i Vordingborg, som skriver, og vurderingsmænd var Søren Brus i Bakkebølle, bønderne Niels Jensen og Ole Rasmussen og bødker Peder Hansen.

Boets formue androg 331 sldr. 1 mark og 10 sk. Gælden 41 sldr. 3 mk. 14 sk. Til deling mellem moderen og børnene blev 289 sldr. 1 mk 3. sk., hvoraf moderen fik halvdelen 144 dlr. 2 mk. 4½ sk., og sønnerne hver 57 dlr. 3 mk. 12 sk. og datteren 28 dlr. 3 mk. 14 sk. Moderen beholdt børnegodset „til enhver af børnene kommer til deres lauge alder“.

Der var 7 heste, 1 føl og 1 plag, 9 køer og 6 ungkreaturer, 10 faar og 8 lam, 10 svin og 12 grise. Gaardens brøstfældighed paa tag og lægter kun 6 daler. Huset var iøvrigt vel forsynet, og der nævnes stue, kviststue og stegers. Boet sluttede den 22. febr. 1670 med udstedelse af 2 skiftebreve, et til børnenes formynder, farbroderen i Mern, og et til deres stedfader:

Christen Sørensen.

Anne Jensdatter giftede sig, som skik og brug var, snart igen, før 22-2 1670. Det blev et langt, o. 45-aarig ægteskab, gennem nogle af de sværeste tider for den danske bonde. Nye krigsaar kom, pest blandt mennesker og kvæg og stadig nye skatter, intet under, at det gik tilbage, saa alt forladt. Det kneb nok med at holde een mølle ved magt, endsige to, og ligeledes med dæmninger og stigsbord. Mølleren vilde gerne sikre sig saa meget vand som muligt, for ogsaa at kunne male i den tørre aarstid, men det var ikke saadan at passe paa det meget vand, der i vinterens løb var samlet og indelukket i de forskellige møllesøer. Ved Kulsøen, der paagrænses af fem sogne, matte ikke stemmes længere end til 1. maj, og var der da meget vand i Hulemose sø, kunde de gaa galt, og det gik det, mølledammen til den nederste mølle blev overfyldt, dæmningen skred, og det gjorde møllen med¹. Tømmerrester stod længe efter, men efterhaanden forsvandt ogsaa det, det kunde jo bruges til reparation andre steder.

Det var ikke megen jord, der tilsaaedes med sæd dengang, almindeligt saaede Christen Sørensen 3 tdr. rug, 5 tdr. byg og 2 tdr. havre², resten laa hen i græsvænger, Vestervænge og Østervænge³, henholdsvis for søen. Der fandtes fornøden giersel-, tørne- og staverhugst, ligeledes „ildebrand“, bageved og hjultømmer, der en gang aarlig udvistes til nogenlunde nødvendighed. Fiskeriet i søen benægtede mølleren at have nytte af, eftersom hans prinse-lige højhed selv lod fiske derudi⁴. Af tørveskær fandtes og brugtes intet, derimod var der en liden frugt- og humlehave og i søen en baad med sejl og en robaad⁵. Besætningen, 6 heste, 4 køer, nogle ungkreaturer, en halv snes faar og lige saa mange svin var ret konstant. Gaardens bygninger bestod af fire sammenhyggede længer, alle 9 alen dybe, 4 alen høje, med 8 alens spær og 3 alen til faget. Stuelængen laa i nord, langs landevejen, 14 fag lang, med port. Fra denne længe strakte sig to længer mod syd, hver paa 10 fag, hvoraf der i den østlige, nærmest

stuelængen, var bryggers m. m. i 4 fag. Den vestlige havde ogsaa en port. Den fjerde længe, i syd, forbandt den østlige og den vestlige udlænge med 7 fag. Møllehuset var 12 alen langt, og saa 9 alen bredt men 6 al. højt. Alle bygningerne var af bindingsværk med klinede vægge og straatag. Der var tre skorstene, kiøle, bagerovn, bryggerkedel og en jernkakkelovn⁶.

Ved den nye matrikel af 1688

blev mølleskylden sat til: 5 tdr. 5 skpr. 1 fdk. 1 alb.

Ager og engs hartkorn: 5 — 0 — 3 — 0 —

Hvoraf svaredes i landgilde:

Af møllen, mel: 14 — 2 — 2 —

Af jorden: havre: 3 — 2 — 2 — ½ pot

Ovenstaaende hartkorn blev nu konstant, indtil udstykning fandt sted, (parcellen „Hjortholm“) 1808.

I Christen Sørensens tid var alle bygninger som oftest i yderst daarlig forfatning, 1682 havde de to længer ingen tag⁷, 1710 synes det at være bedre⁸, men ved konens død 1713, opgav han ævret paa grund af fattigdom, alderdom og svaghed⁹.

Anne Jensdatter blev begravet den 29. nov. i „Urtegaarden med fuld sang og klang“¹⁰ og „1714 den 8. martii efter foregaaende giorte tillysning til Steensby birketing hafuer velagte dannemand Christen Sørensen, møller i Hulemose mølle holdt et christelig skifte efter sin sal. hustrue Anne Jensdatter — —“. Det ses ikke, at hun har haft nogen børn i 2. ægteskab, der var kun arvinger efter det første. Af hendes, i skiftet af 1/8 1668 nævnte 3 børn, levede kun datteren Gundel, gift med Lars Jensen paa Masnedø, sønnerne var begge døde, men den ældste, Niels Jensen, der havde været møller i Bakkebølle, havde 6 børn levende: Jens Nielsen „under de gevorben folck“, Maren Nielsdtr. g. m. Hans Andersen i Lækende, Karen, tjenende i Vordingborg og Gundel, Anne og Olle hos moderen i Bakkebølle.

Der var imidlertid andre „arvtagere“ og blandt disse mødte kgl. majest. ridfoged sr. Hans Kierckmand ved

fuldmægtig paa Stensby birketing straks efter Anne Jensdatters død og begærede 4 mand udmeldt til at syne og taksere brøstfældighederne og manglerne ved gaarden, møllehuset og maleværket.

Resultat:

Besætning, sædekorn m. m. der iflg. forordning af 15/1 1771 skal forblive ved gaarden ...	79	Sldr.	2	Mk.	Sk.
Gaardens, møllens og maleværkets brøstfældigheder (den vestre længe ganske øde) ...	276	—	5	—	2 —
Restancer af mølleskyld, mel, skattekorn og krigsstyr.....	163	—	2	—	8 —
Boets formue var opgjort til... der ved udlæg fordeltes saaledes:	176	—	0	—	7 —
Til besætning m. v.	79	—	2	—	
Indestaaende børnegods	27	—	2	—	12 —
Folkeløn	9	—	0	—	
Skiftets bekostning	88	—	1	—	14 —
Hans kgl. majsts. resterende skatter og landgilde, som er: dertil udlagt, saavidt det øvrige af boets midler kan tiltrække.	163	—	2	—	8 —
Der blev ikke noget til arvinger og øvrige kreditorer.					
Boets gæld androg ¹¹	741	—	2	—	12 —
Der manglede dækning til	565	—	2	—	5 —

Sin sidste tid levede Christen Sørensen i Nyraad. 20/12 1715 vidner han ved Stensby birketing, „at Søfren Kaar er født i Vintersbølle udi den gaard, Peder Kaar nu ibor, som ligger under Vordingborg slot, og hans fader hed Olle Søfrensen Kaar og moderen Karen Kaares“. („Kaaregaarden“). Stavnsbaandssag¹². Han havde ogsaa deltaget i de offentlige hverv, var saaledes en af taksa-

tionsmændene i det store bo efter prins Georgs slotsforvalter Schumacher 1705¹³.

Ernst Ditløf Gærber,

var husfoged paa Vordingborg slot og nævnes 1708—18¹. Han var en standsperson og staar i regnskaberne opført straks efter amtmanden, han var en velhavende mand, der ejede et stort indbo og meget sølvtøj, men han var ogsaa en oplyst og kundskabsrig mand, hvad man ser af hans bogsamling. Husfogeden var vel aflagt, fik f. eks. aarlig 30 læs brændevad og 52 tdr. havre, strøget maal, til sine 2 tjenesteheste, men han havde iøvrigt flere.

„Den 10. martii (1714) er kgl. majsts. husfoged ved Vordingborg slot sr. Ernst Ditloff Gærber paa sin og hustrue Catrina Gærbes liffs tiid i fæste forundt, den liden høistbemeldte hans kgl. majsts. vandmølle, Hullelose mølle kaldet, udi Steensby birch, Vordingborg sogn beliggende, bestaaende af een aaben falds qvern, hvilken Christen Sørensen hiidindtil har beboed, men formedelst til slagen alderdom og svaghed, samt møllens slette vedligeholdelse frakommen. Der skylder aarlig efter jordebogen 14 Tdr. 1 Skp. 2 Fk. mehl, og haure 3 Tdr. 2 skp. 2 Fk. ½ Pt. og udi i hartkorn efter den nye landmaalings matrikul af mølleskylden 5 Tdr. 5 Skp. 1 Alb. samt aulingen 5 Tdr. 3 Fk. — — —

Til bemeldte mølles aulings fortsættelse og dens besætning er udlagt som paa steden fandtes og herefter til inventarium skal forblive gods og levende vahre, andragende til sammen efter 2de uvillige mends taxering penge 79 sld. 2 mk., huilken besætning og inventario sr. Gærber, samt hustrue og efterladte sande arvinger een for alle og alle for een, naar møllen een gang af denne kunde qvitteris i alle maader til suaris². — — —

Naar husfogeden fik møllen i fæste, maa det ses ud fra et gratialespørgsmaal, for han flyttede jo ikke til Hulelose og blev møller, men forblev i sin bolig paa slottet og i sin stilling som hidtil, men han tog sig med stor

interesse af sit nye fæste med møllens og gaardens istandsættelse, og allerede 14. dec. s. aa. forlanger han, ved Stensby birk, udmeldt 4 skønsmænd „til at syne og efterse hvilke bygninger, han har ladet opsætte paa Hulemose mølle, det være sig mølleværket, stuehuset, stald- og ladehuse, samt hvilke dæmninger han med stor bekostning har ladet gøre med, som de gode mænd kan paa stedet bedst tage i øjesyn, hvad af nyt er opført, og derfor bekostning i alt til penge at anslaa, som billigt kan eragtes, og de med ed her inden tinge kan tilstaa. Hvortil blev udmeldt: formand Peder Ster i Bakkebølle, Laurs Børing, Rasmus Bøcker og Ole Kimer alle ibd.“³

Men ogsaa senere arbejdedes der med forbedringer, saaledes fik husfogeden aaret efter en bøg og et læs hus-tømmer hugget til Hulemose i „Kildehauge mark“⁴, og at han har tænkt paa at opføre nok en mølle fremgaar af følgende tingsvidne, efter hans begæring. (for at bevise, at der i saa tilfælde ikke skulde svares større afgift), hvor Laurs Andresen af Græsbjerg fremstod for retten (ogsaa den 14. dec. 1714), — „gjorde sin ed efter loven og vandt, at han kan mindes for nogle ofr. 50 aar siden, stod der en mølle neden for Hulemose mølles bagflod, og var samme brugt af mølleren i Hulemose mølle den tid, og under een afgift svaret, og nogen tid efter blev samme mølle af en hastig ofr. kommende vandløb ødelagt, dens tømmer stod længe efter, men nu er (det) ganske borte. Ellers ved vidnet nok, at gl. Jens Møller fordum boede i Hulemose mølle, lod det omvundne mølleværk opbygge, og svarede ej videre afgift, end som Hulemose mølle hartkorn kunde tilkomme.“

Hans Olesen af Græsbjerg og Peder Piil i Nyraad vandt ord til andet, som Laurs Andresen, om fornævnte møllested.⁵

Det ses imidlertid ikke, at der blev opført nogen anden mølle i Gærbers tid, maaske fordi han snart døde. Den 12. januar 1718 blev han begravet i Vordingborg kirke, i egekiste med fuld sang og klang.⁶

Ridefogedens skifteprotokol mangler desværre for 1718—20, men Stensby birks justitsprotokol kundgør 1718,

at der: „den 25. april skal holdes auction udi afgangne husfoged sr. Ernst Ditlof Gærbers stervboe paa Vordingborg slot, hans gods og midler bestaaende udi i guld, sølv, kaabber, messing, tin og blik samt jernfang, sengeklæder, linned og ulden, trævarer med videre, item kvæg og heste, vogne og deslige. Auctionen begyndes om morgenen klokken otte slet og continuerer til auctionens ende, overalt forbeholdes efter forordning“.

Det blev en stor auction, der afholdes af byfoged Fugelsang i Vordingborg i overværelse af amtmanden Giese, ridefogeden Kirchmann og enkens laugsværge, amtsvorvalter Gundelach, til hvem pengene skulde erlægges. Den varede i samfulde 4 dage i træk, og indbragte 596 rdl. 1 mk. 15½ s. Heraf fragik auctionsgebyr 4 pct., er 23 rdl. 5 mk., for tillysning ved Hammer herred og Stensby birk a 24. s., er 3 mk., tilsammen 24 rd. 2 mk. Der blev saa igen til stervboet i gode penge 571 rd. 5 mk. 15½ s.

Blandt auctionsvarerne var foruden 26 tyske kalendere en bogsamling paa ca. 60 bind, hvoraf skal nævnes: en foliant med fransk bind Georgia Curiosa paa tysk (køber: amtmanden), 1 do. den danske Senica, 1 do. tysk om bjergværker, 1 do. æconomorica collari domestica (amtmanden), 1 do. Johanis Thorrlari Port paa tysk (amtmanden), 1 do. med messingbeslag, Reuter buch der artzney docto: zu Franckfurt (byfogeden), 1 do. udi hvidt bind, Philipi Theophiasti pæroselse paa tysk (hr. Peder Paludan), 1 do. med træbind, Cronica Carickis, von andfang der welt bis Keyser Carolum den 5te, (amtmanden), i voyy arti buck, 1 bog in qvart philosopha Paraseliika m. fr. bind, 1 do. der guldene grif durch valentinum Vigilium alle dinge ohne irtumb zu erkennen, 1 do. Philosophia mystica Valentini veigali Doct. Henrich Gerner ilias ofr. kong Christian (amtmanden).

I Gærbers tid var møllen „henpagtet“ til en mand ved navn Eyer Nielsen. Om han har haft nogen gode sider, saa vidner tingbogen i hvert fald kun om de mindre gode.

Skovene i landet havde været behandlet paa den mest

hensynsløse maade fra arilds tid. De var det tilflugtssted, hvor heste, køer og svin blev sluppet løs, naar der ingen føde var andetsteds, baade sommer og vinter, og al opvækst blev ødelagt. — Bønder og herremænd huggede løs paa skoven til ildebrændsel og tømmer. Der matte gøres en forandring, og det var selvfølgelig bønderne, der først maate undgælde, det blev dem forbudt at hugge paa egen haand, det skulde udvises til dem. Men bønderne var vant til at betragte skovene som allemands eje, og de stjal som ravne, og tingbøgerne vrimler med skovtyverisager, saaledes ogsaa her. F. eks. stevner kgl. majsts. skovrider sr. Morten Lund af Rødstofte, d. 7. oct. 1718 samtlige Kallehave bymænd, samtlige Langebæks bymænd, Niels Larsen og Peder Skræder i Stensby, samtlige Vestenbæks mænd, Joen Nielsen i Bakkebølle, Jens Knudsen i Vintersbølle og Eyler Nielsen i Hulemose mølle, til Stensby birke-ting,⁷ for at anhøre og besvare spørgsmaal til tingsvidnes erhvervelse, angaaende hvad der paa deres gaardes grunde var hugget uden stempling og udvisning. Samtlige skovfogeder og skovløbere var tilkaldt som vidner. Naar Eyler Nielsen var med i dette selskab, kan han imidlertid paa-beraabe sig, at han ikke var ene om beskyldningen. 7. januar 1719 stævnes han af magister Jacob (Bartholomæussen Hansteen) i Vordingborg for tiende og jule rente; han mødte ikke, men da det udførligt var bevist, at der altid har været svaret tiende og julerente af Hulemose mølles beboere til præsten i Vordingborg, blev der begæret dom over mølleren, til at betale det resterende med foraaarsagede omkostninger.⁸

Det mest betegnende for manden var, at han forinden sin fraflytning efter Gærbers død, hvor møllen atter skulde bortfæstes, nedbrød nogle lofter og døre samt andet tømmer og bortførte det til Nyraad.⁹

Johan Henrik Cronberg.

To mænd, Jørgen og Vilhelm Cronberg, tilflyttede egnen omkring 1700; hvor de stammer fra, ses ikke, mulig

fra Cronenberg i Dysseldorf, hvorfra nogle le-smede indvandrede i slutningen af det 17. aarh. til industrimøllerne langs Mølleaaen ved Lyngby. Højst sandsynligt er Henrik Vilhelm Cronberg identisk med, eller søn af le-smeden Henrik Cronberg paa „Stubbemøllen“, der 1688—90 laa i strid med Heuser paa „Strandmøllen“.¹

Disse to til Baarse herred tilflyttede Cronbergere var nemlig ogsaa le-smede, og opførte paa egen bekostning hver sin le-smedie eller hammermølle, Jørgen ved bagløbet til Stensby mølle og Henrik Vilhelm ved bagløbet til Langebæks mølle,² (før 1710). Alt tyder paa, at de var brødre. Jørgens børn er sikkert fødte inden tilflytningen, hvorimod Henrik Vilhelm blev gift i Vordingborg 5/6 1713 med Inger Mortensdatter. Hans første børn er fødte i Vordingborg, resten i Kallehave sogn. Begge disse (brødre) efterlod en stor børneflokk, og Cronberg-navnet flourer livligt her omkring aarhundredet igennem, for derefter ganske at forsvinde fra egnen. Efterkommere findes derimod andre steder f. eks. i København.

Jørgen Cronbergs ældste søn, Johan Henrik Cronberg, fik Hulemose mølle i fæste, tilflyttede 1719, og bekræftedes ved sessionen i Ringsted 23/9 1730.³ Der anføres, at han uden møllens skade, skal indrette et „manufaktur“ og fra den tid, det bliver færdigt, svare 4 rd. deraf. Heri ligger sikkert grunden til, at netop Cronberg fik møllen, thi der var opstaaet en stor interesse hos de styrende for industrianlæg, der blev saaledes 22/9 1670 udstedt en instruction for det nyoprettede Kommercekollegium, hvori det hedder, at dets medlemmer stedse skal have deres idræt og tanker derhen vendt og dirigeret, hvorledes manufacturer her udi landet vel kan indrettes. Resultatet for Hulemoses vedkommende blev stampemøllen, der kom til at ligge, hvor „Møllebækken“ og „Bagløbet“ mødes, altsaa ved den nederste spids af „Holteholmen“. Naar den er opført, er ikke let at paavise, da den eller dens drift ikke direkte nævnes i Cronbergernes tid, men 1743 bor f. eks. hjulmand Jens Povlsen i Stampemøllen,⁴ og i en trætte

om et stykke jord ved stampemøllen, paaberaabes 1792,⁵ at det i umindelige tider har været benyttet af møllens beboere til tørring af skind og vadmel, saa der er grund til at antage, at Johan Henrik har opført stampemøllen ret snart efter sin tiltrædelse af møllen, saa meget mere som denne nok har været i ret god stand efter Gærber, der maaske allerede selv har forberedt anlægget ved nogle af de dæmninger, han hentyder til. I alle fald er Hulemose mølle i Johan Henrik Cronbergs tid udvidet til, foruden kornmølle, ogsaa at være en industrimølle, hvilket den vedblev at være indtil midten af det 19. aarhundrede.

Familien Cronberg kom ikke til at staa isoleret, men kom snart ved giftemaal i slægt med familierne i Nygaards-, Stensby-, Tubæks-, Grumløse- og Haarløv møller.

Johan Henrik blev 1722, d. 5. juni gift i Vordingborg med Inger Margrethe Johansdatter, der fra sin moder, Zidsel Hansdatter, medbragte ham den halve ejendoms part af Nygaards vejr- og hestemølle ved Vordingborg.⁶ Foruden sin virksomhed hjemme, havde han ogsaa andre, saaledes ejede han i en aarrække en hestemølle i Kirkestræde i Vordingborg, foruden et andet hus og plads i byen, samt 3 tdr. 4 skpr. sædejord i Vordingborg Kullekærs mark og 4 tdr. 4 skpr. et andet sted. En overgang ejede han 2 huse i Nyraad,⁷ og 1748 fæstede han et stk. jord paa Nyraads mark.⁸

De fik 2 sønner og 4 døtre, hvoraf den yngste, Abalone, blev gift i Stensby mølle.

Den ældste søn, Jørgen Cronberg, gik i Vordingborg latinskole og blev student derfra 1745, magister 1765, lærer ved Helsingør lærde skole; døde der 1772.⁹ (Fra ham nedstammer familien i København). Den anden søn, Johan Christian Cronberg, var født den 4. maj 1727 og blev siden fuldmægtig hos regimentsskriveren kacelli- og justitsraad Monradt paa Nykøbing slot.¹⁰ Da faderen senere behøvede ham, kom han hjem og overtog møllen. I Johan Henriks hus kom ikke alene egnens møllere, men ogsaa Vordingborgs borgere, saasom sr. Frøling, Lotterup,

birkedommer Junghans, byfoged Daliin, ridefoged Kirchmann, hvis broder i Stensby mølle var gift med Cronbergs søster, Else Margrethe.

Vandmøllerne var delt i 2 klasser: „Hovedmøller“, der maatte male sommer og vinter, og „Græs- eller Vintermøller“, der kun maatte male om vinteren paa grund af, at de ikke maatte dæmme for vandløbet om sommeren, for ikke at forhindre enggræsning og -slaaning. Hulemose mølle var for Kulsøens vedkommende, hvor der ikke maatte dæmmes længere end til 1. maj, en „Græsmølle“, for hvilket den ogsaa blev skyldsæt 1682, men i virkeligheden var den en „Hovedmølle“, paa grund af den store Hulemose sø, og fordi den selv besad jorden paa begge sider af bækken, lige op til Kulsøen. Der maledes om vinteren af Hulemose mølle er en „Hoved Mølle“, som maa male vin- hvor der dæmmedes til 1. maj, derpaa fyldtes Hulemose- søen til sommerens forbrug. At det var en Hovedmølle, anerkendes i betænkninger og efterretninger ang. vand- og vejmøllerne i Danmark, indsendt af amtmændene i henhold til rentekscirkulære af 19/5 1761, hvor der staar: Hulemose mølle er en „Hoved Mølle“, som maa male vin- ter og sommer, — — — maler for en del af Vordingborg og Ørslev sogne, samt nogle af Vordingborg købstad.

Efter ovenstaaende vil det forstaaes, hvad det betød, hvis dæmningen med stigbordet for Kulsøen ikke var so- lidt nok, naar vandet om foraaet brød op. Den 3. maj 1734 indtraf en ulykke, vandmasserne tog det hele med sig og styrtede ad Hulemosesøen til, ustandseligt fyldte strømmen møllesøen, og beboerne skjalv for følgerne, disse var uafvendelige. Den 12 alen brede landevejsdæm- ning ved møllen tog vandet med sig i en bredde af 7 favne og i 3 alens dybde, men det var ikke nok dermed, ogsaa møllehuset blev ganske ødelagt, og dermed møllerens næ- ring. Johan Henrik var selvfølgelig ganske magtesløs, men han havde jo heldigvis et mægtigt herskab, og efter behørig tingsvidne og indberetning fra regimentsskrive- ren sr. H. Svane paa Beldringe til de høje deputerede her-

rer, om der maatte forundes mølleren det nødvendige tømmer og arbejdsløn samt ægtkørsel af bønderne, og frihed for ½ aars landgilde og 2 kvartalers skat, kom resolutionen saalydende: „Regimentsskriverens andragende bevises med det paaberaabte her vedlagte tingsvidne og desuden tilstaas at være bekendt; alene som man skulle formode, at mølleren igen har opsøgt og fundet en del af det bortdrevne tømmer, som kunde komme ham til hjælp til det manglende smaatømmer af løsholter, stolper og stiver, saa er vores eragtende, at mølleren kan være hjulpen med 2de udgaaede gamle ege, saaledes at fodst., fløje, hamre og bjælker samt en snes bjælker deraf kunde skæres. Imidlertid, som dog mølleren en lang tid haver, formedelst denne vanheld og skade, været ude af sin næring, holde man og billig, at hannem tilstaaes frihed for ½ve aars landgildepenge, de anførte 11 rd. 4 mk. 15 sk., og ved hvilken tillæggende hjælp, samt den videre foreslagne assistance, af godset vil tilses, at møllen igen kommer istand, og derefter vil med tingsvidne bevises, at hvad tømmer nu dertil af hans kong. majst. faas, bliver virkelig paa møllen employeret.“¹¹

Det maa formodes, at den „mellemste mølle“ ved denne lejlighed er opstaaet, thi det har sikkert, p. gr. af de udflydte jordmasser, været umuligt, straks at opføre møllen paa samme sted. Den lille 4 fags mølle med een kværn, der 1774 laa paa den mellemste mølles plads, er nok opført 1774, og landevejsmøllen, der i 1774 var i 2 stokværk og 5 fag med 2 kværne, opført senere, af Johan Henrik, paa den gamle plads. Det kunde saaledes tænkes, at denne mølles opførelse staar i forbindelse med ægteparrets salg, 1743, af deres halvpart i Nygaards mølle, til ejeren af den anden part, Bendix Malling, „der med kontanter har fornøjet dem“.¹²

Det skal her bemærkes, at der kun er fundet sparsomme oplysninger om de andre værker inden 1774, da bortsalget til privateje fandt sted, bl. a. fordi indberetninger og paatale fra rytterregimentets administration altid

kun gælder „møllen“ eller „maleværket“ i enkelttal, selv hvor det er oplyst, at der paa det paagældende tidspunkt fandtes 2 eller 3 værker. Det synes, at mølleren kun har skullet staa til ansvar for den øverste mølle, og hvad der fandtes herudover, enten nok en mølle eller stampeværk, har været møllerens privatforetagende.

Johan Henrik var stærkt knyttet til forholdene i Stensby mølle; hans svoger, Jørgen Clausen Kirchmann, døde der 1725, hvorefter Hans Gad fik møllen i fæste, men formedelst sygdom, fattigdom og restancer, fradømtes han den atter 1737, derpaa fik Johan Henriks yngre, ugifte broder, Jørgen Cronberg, møllen, foruden at han ogsaa havde Stensby manufakturmølle i fæste. Jørgen døde imidlertid samme efteraar, og da Johan Henrik havde kautioneret for ham, og der var et underskud paa 168 rd.,¹³ maatte han overtage Stensby mølle, dog kun for en kort tid, thi hans søstersøn, Jørgen Jørgensen Kirchmann, der var trompeter ved oberst Kalkreutz' regiment i Vordingborg, fik møllen i fæste 3/9 1738. Han døde 1758, hvorpaa enken, Margrethe Krog, giftede sig med eftermanden, Laurits (Lars) Madsen, fra Haarlov mølle. Efter Margrethes død blev Abelone Cronberg hans kone, og hun ægtede senere hans eftermand, Otto Chr. Jacobsen, der 1774 afstod møllen for 500 rd.

Indtil slutningen af 50erne var tilstanden god i Hulemose, møllen havde et stort opland og nok at bestille, der holdtes 6 heste, 8 à 10 køer, et par stude og opdræt, 10—12 faar og en halv snes svin, hertil var der græsning og hø (1739)¹⁴ Cronberg holdt en møllersvend, 1 avlskarl 2 piger og 1 dreng, svarede af formue og næring 6 rd., og i kop-, heste- og karosseskat 4 rd. (1743)¹⁵ Men i 60erne paaførte Johan Christian Cronberg, fra sit ophold i Nykøbing F., sig og sin fader stor gæld, hvad der ses af det følgende.

En møllersvend fra Hulemose, Christian Olufsen, købte o. 1755 Nr. Alslev vejr-mølle paa Falster for 1000 rd., hvortil Johan Christian hjalp ham med 280 rd. og fik prioritet i møllen næst efter 500 rd. Chr. Olufsen døde

kort efter, thi enken, Margrethe Nielsdatter, giftede sig 25/6 1756 med en anden møllersvend fra Hulemose, Jørgen Nielsen, der nu overtog møllen og forskrivningen til Cronberg; han maatte imidlertid yderligere forstrækkes, og 1/8 1759 udsteder han en ny obligation til Cronberg paa 830 rd. i stedet for den gamle, med panteret i møllen og alle effekter.¹⁶

Cronberg kom derimod selv i gæld til justitsraad Monradt og udsteder 1761 panteobligation til denne paa 500 rd., 1763 transporterer han som sikkerhed sin obligation i Nr. Alslev mølle til Monradt. 1764 fik Cronberg yderligere 200 rd. — 1761 udsteder Johan Henrik Cronberg og hans svigersøn, Lars Madsen i Stensby mølle, 2 reverser til etatsraad Cederfeld i København for Johan Christian, og 1763 maatte Johan Henrik udstede panteobligation til Lars Nielsen i Haarlev mølle, der var stedfader til Lars Madsen, paa 1000 rd., for at han skulde betale Cederfeld.¹⁷

Denne store gæld kom til at tyngge mægtigt paa Hulemoses beboere; alt, hvad Johan Henrik 1763 ejede, som ikke tilhørte fæstemøllen, blev pantsat til Lars Nielsen i Haarlev, nemlig de 2 ejendomme i Vordingborg, hvoraf der til den ene var hestemølle, de 2 stkr. sædeland i Kullekærsmarken samt hjemmets indbo i Hulemose, og et par overtallige sorte hopper. Dette tog ogsaa modet fra gamle Cronberg, og aaret efter afstod han møllen til fordel for sønnen. — I Johan Henriks tid opstod 2 huse til møllen, et 1763, hvor Hans Andersen fæstede en øde plads ved Hulemose mølle, hvorpaa han skulde opsætte 5 fag hus og nyde frihed i 2 aar, for derefter at svare $2\frac{2}{3}$ rd.¹⁸ — og et andet, bygget øst for møllen, der fik navnet Hjortholmshuset efter justitsraad Jacob Hjort, tidligere kirkeinspektør for Antvorskov, Vordingborg og Tryggevælde distrikter, der levede sine sidste aar og døde der 1761.¹⁹

Johan Christian Cronberg.

Fæsteprotokollen for Vordingborg Rytterdistrikt udviser 1764 d. 5. okt.:

„Sr. Johan Christian Cronberg fæsted Hulemose vand mølle udi Vordingborg sogn beliggende, som faderen Johan Henrik Cronberg formedelst alderdom og svaghed afstaar. Møllen staar for mølleskylds hartkorn 5 tdr. 5 skpr. 1 fdk. 1 alb., saa er og til stedet ager og engs hartkorn 5 tdr. 3 fdk., item 2de huse paa grunden opbyggede. Fæsteren sr. Cronberg skal være ansvarlig til mølleværkets forsvarlige og vedbørlige istandsættelse og vedligeholdelse, saa og til bygningerne paa stedet, at samme vorder holdt i behørig og god stand, item at skatter og afgifter i rette tid vorder clareret med videre efter fæstepligt.

Saaledes som foreskrevet staar, reverserer jeg mig til ansvar.

J. Cronberg“.

Johan Christian var stærkt forgældet, da han overtog Hulemose, og for at komme i gang, forstrakte Monradt ham, som ovenfor nævnt, 19/11 1764 med 200 rd., hvorfor han 11/6 1766 udsteder panteobligation med faderens kaution, hvor han pantsætter hele sit indbo samt 7 heste, 2 plage, 2 køer, 1 tyr, 4 ungmøddere, 21 faar og 10 svin.²⁰

I 1763 blev det betemt, at ryttergodserne skulde sælges, og Cronberg havde nok haabet, til det sidste, at kunne blive ved møllen, men forskellige synspunkter gjorde sig gældende. Cronberg kunde tro, at jo daarligere, der var vedligeholdet, jo billigere kunde møllen købes, og det var heller ikke rart at gøre for stort et arbejde, i tilfælde af, at man skulde derfra. Dette, i forbindelse med daarlige omstændigheder, gjorde, at Hulemose forfalt baade ude og inde, ja selv møllen var saa daarlig, at møllegæsterne gang paa gang klagede over ikke at kunne faa malet.²¹ Fra godsets side skulde salget forberedes, og regimentskriveren var, modsat Cronberg, interesseret i, at alt var i god stand, hvorfor ogsaa Cronberg fik tilhold om at istandsætte møllen. Men det maa siges, at Johan Christian Cronberg var ualmindelig efterladende, og han faar da ogsaa det vidnesbyrd, at „han ikke var for avlings drift“, men i de tider hvor hegnene, paa grund af løsdriften, spil-

lede saa stor en rolle, gik det ogsaa ud over naboerne, naar en var ligegyldig med at holde sine hegn lukkede. Det gik saa vidt, at i den fællesjord paa Stensved overdrev, som først var blevet delt sognevis og nu blev delt imellem de enkelte bymænd, undlod Cronberg ganske at hævde sin andel, hvorfor naboerne stadig pløjede møllens lod mindre og mindre.²²

1772 tabte regimentsskriver Jacobsen taalmodigheden med Cronbergs forsømmelighed og stævned ham for rytterdistriktets birketing, den 30. april. Der blev ført vidner, som forklarede, at gærderne ikke havde været lukkede i flere aar, og at jorden laa udyrket hen; endvidere fremlagdes synsforretning over tilstanden i bemeldte mølle, samt specifikation over restancerne. Cronberg lovede bod og bedring, men da han alligevel intet foretog sig sommeren igennem, medens retssagen stod paa, endte det med, at han den 17. sept. blev fradømt fæstet.

„Dom. Indstævnte Johan Cronberg, som foruden at have paadraget sig anseelige restancer af kongelige skatter og contributioner, beløbende sig, efter den irettelagt og af Cronberg uimodsagte specifikation under hr. regimentsskriver Jacobsens haand, til 59 rdl. 14 sk., endvidere er overbevist dels ved vidner, dels ved de irettelagte syns- og registreringsforretninger, at have ladet sin i fæste havende Hulemose mølle paa bygninger og mølleværk yderlig forfalde, saaledes at samme brøstfældighed er af synsmændene ansadt af værdi, tilsammen 267 rdl., ladet møllens tilhørende jorder og største delen ligge udyrkede, og gærderne ligge øde, til skade for de paagrændsende, som for sig selv, hvorimod han, uagtet den ham efter hans gentagne begæringer forundte lange anstand, ikke er fremkommet med det ringeste for at fralægge sig eller anderledes at afbevise denne mislige husholdning med møllen og dens tilliggende, som han sigtes for, bør som han og herved tilfindes at betale, saavel restancen med 59 rdl. 14 sk. som møllens og dens tilhørende bygningers brøstfældigheder med 267 rdl. og for søgsmaalsomkostninger

2 rdl. 3 mk. samt desforuden ifølge lovens 3 b 13 cap. 1. og 2. art. at have sit fæste forbrudt, alt inden 15 dage efter denne doms lovlige forkyndelse under tvang og adfærd efter loven.²³

Cronberg var imidlertid ikke saa let at blive af med; foreløbig holdt han den gaaende i møllen halvandet aar, men saa vilde man ogsaa af med ham, og han blev atter stævnet med ny synsforretning, for at faa dommen fornyet; man havde nemlig paa teglværket, der laa ved Florkeskoven, en teglmester, Jacob Wimmer, som man ønskede skulde fratræde her, forinden dets store bortsalg, og som erstatning havde man lovet ham fæstebrev paa Hulemose mølle. — 7. juli 1774 fornyedes dommen af 24. sept. 72, men trods dette, maatte man paa grund af kontrastag fra Cronberg, tage forbehold overfor Wimmer og tidspunktet for fæstets tiltrædelse, og i konditionerne for bortsalget, overfor møllens fæsteledighed. Sagen blev midlertid ordnet forinden, idet Wimmer den 14. sept. blev tilstaaet fæstet for at have afstaaet de ham tilhørende 3 parceller i Florkemarken samt forpagtningen af teglværket, hvor han dog maatte blive boende til paaske 1775.²⁴

Cronberg anvendte megen tid, de sidste aar han var i møllen, med at møde i retten. En sag, karakteristisk for tiden, verserede for retten vinteren 73—74 imod en professionel hestetyv, en ældre mand ved navn Niels Holm, der i længere tid havde haft station i Hulemose mølle. I juni 72 kom han en dag ridende til Hulemose paa en gammel lysebrun hest; han opgav, at han handlede med heste og kom fra København. Han fik foreløbig lov at blive i møllen, hvorfra han foretog ture rundt i Sydsjælland, og vendte gerne tilbage med forskellige heste. Han handlede eller byttede ogsaa med Cronberg eller naboer, f. eks. Ole Munck i Vintersbølle. Hestene, han medbragte fra sine ture, havde han gaaende i møllerens indelukke „Holtet“, men mellem hø- og kornhøst 73, red han bort med 4 af Cronbergs heste, og stjal i Vordingborg Morten feldbereders 2 sorte heste, og med dette koppel red han ad

Holbæk til. Hestene blev dels solgt, dels deponeret paa vejen. Han blev imidlertid grebet ved Kongsdal, hvor han havde en af hestene gaaende hos en bonde, og ført til arresten i Holbæk. Derefter blev han transporteret til Vordingborg, hvor han sad et aars tid, til dommen faldt. Alle hestene, han havde handlet med og bragt til Hulemose, var stjaalne²⁵. I forhøret anførte Holm, at Cronbergs heste havde han bortført, for at skjule dem for dennes kreditorer.

Holms dom kom til at lyde paa: At stryges til kagen, have tyvsmærke paa sin pande og arbejde i jern i Københavns fæstning sin livs tid, betale tvigæld til den kgl. kasse med 48 rd. 5 mk. 6 sk., endvidere have sin hovedlod til kongen forbrudt. Sin hals reddede han kun paa grund af alderdom, han var over 70.²⁵

Et par tilbyttede, af Holm stjaalne, heste kom Cronberg af med paa følgende maade: Til Hulemose er en dejlig have, der ligger lunt og med hæld mod syd, og allerede 1710²⁶ nævnes frugt- og humlehaven, som en af møllens herligheder, og i Cronbergs tid maa der have været en betydelig frugtavl, for i efteraaret 73 sendte han Jochum Weinreich og en dreng, Niels Ziegersen, med 2 vogne, hver forspændt med 3 heste, til København med frugt. Da de paa vejen bedede i Broby, opdagede nogle bønder, at der blandt hestene var en, der var blevet dem fra-stjaalet, og de spændte den fra og tog den med sig. For ikke at komme derigennem paa hjemvejen, kørte Jochum en anden vej hjem, men det gik ham ikke bedre her, for da de holdt i Faxe, gentog forestillingen sig, og der blev atter frataget en stjaalen hest, saa i stedet for med 6, vendte de kun hjem med 4 heste. Det var ikke kostbare heste, Cronberg havde, for de 4 heste, Niels Holm havde stjaalet fra ham, vurderedes kun fra 8 mark til 2 rdl. stykket.²⁷

Blandt vidnerne ved hestetyverierne nævnes, foruden Jochum og drengen, bl. a. Henrik Jensen i Hjortespringshuset og Oluf Eliassen af Hulemose Møllehus.

Af mindre sager havde Cronberg en i 72, imod Thor-kild Sivertsen, der havde stjaalet forskellige steder, bl. a. paa Hulemose 2 grimer og en le. — En om 3 rdl., som Povl Ibsen, møller, forhen boende i Hjortholmshuset, nu (1773) boende i Stensby, skyldte ham i resterende husleje. — En samme aar imod Anders Hansen i Kidehavegaarden og Anders Rohtgaard for kreaturskade i Vester-vænge. Cronberg havde optaget Kidehavegaardens kreaturer, men Kidehaves hustru, Bodil Rasmusdatter, havde set sit snit til at løse dem igen i Cronbergs stald og ført dem hjem. — Blandt vidner var Laurs Rasmussen af Hjortholmshuset og Rasmus Hagen af Damsholthuset.²⁵ Og endelig en, om 1 rdl., som Nicolai Eeg var gl. Cronberg skyldig.

Af hestetyverisagen fremgaar det, at gl. Cronberg endnu levede, da Niels Holm bortførte hestene, høsten 73, men 3. marts 74 omtales han som „nu afdøde“. Kirkebog og skifteprotokol mangler.

Den store auktion.

Ifølge den kgl. resolution af 15/8 1763 bestemmes det, at ryttergodset skal bortsælges. Vordingborg rytterdistrikt blev solgt ved auktion 1774, og den var berammet til mandagen den 26. sept.

Paa grund af storm, og da man ventede købere fra Laaland-Falster, udsattes auktionen til tirsdagen den 27. sept.¹ Godset var delt i 12 herregaarde med gods, kirker og tiender, samt en del separat gods.

De 12 herregaarde var :

1. Vordingborg slot (Iselingen) med Ørslev sogns konge- og kirketiende. Hartkorn: 817. Købesum: 92.100 rd. Køber: Iselin.
2. Vordingborg slots ladegaard (Rosenfeldt) m. Kastrup kirketiende og Sværdborg kirketiende — 415 — 47,075 — Iselin.
3. Agnø m. Køng kongetiende — 358 — 35,315 — Iselin.

4. Øbjerggaard m. Køng kirketiende — 335 — 30,050 — Ryberg.
5. Snertinge, indbefattet under de 3 første .
6. Lundbygaard m. Hammer konge- og kirketiende — 477 — 35,000 — Munthe-Morgenstjerne.
7. Skovbygaard (Engelholm) m. Lundby konge- og kirketiende — 307 — 30,120 — Hans Petersen.
8. Beldringe m. Beldringe kirketiende — 432 — 48,000 — Raben.
9. Lekkende m. Udby kirketiende — 417 — 40,000 — Raben.
10. Skuderup (Liliendal) m. Øster Egesborg kirketiende — 379 — 34,000 — Lilienskjold.
11. Høvdingsgaard — 218 — 36,620 — Lilienskjold.
12. Kallehave (Petersgaard) m. Kallehave kirketiende — 461 — 55,550 — Peter Johansen.
Blandt det separate gods var nr. :
58. Hulemose mølle, der for 3,180 rd. blev tilstaaet Jacob Wimmer den 28. sept. 1774.

HULEMOSE MØLLE SOM EJENDOM

Jacob Wimmer.

Kongens Skøde.¹

Vi Christian den Syvende af Guds Naade Konge til Danmark og Norge, de Venders og Gothers Hertug udi Slesvig, Holsten, Stormarn og Ditmarsken, Greve udi Oldenburg og Delmenhorst — gøre vitterligt: at som vi allernaadigst haver forgodt befundet at lade vort forbeholdne Jordegods, Kirker og Tiender under Wordingborg Rytter District i vor Provintz Sieland ved offentlig Auction til Forhandling opbyde, saaledes som derom under 5. og 19. Augustii 1774 i Trykken udgangne Placat, Specification og Conditioner samt videre paa Auctions Stædet bekendtgjorte Conditioner nærmere formelder, hvorefter Auctionen over bemeldte Gods og vore dertil allernaadigst commiterede er foretaget udi Wordingborg den 26. September næstefter og følgende Dage samt den af dem der-

over holdte Forretning af os ved Resolution dateret 10. October samme Aar allernaadigst er approberet; og som Jacob Wimmer af det ved samme Auction bortsolgte Gods, er bleven tilslagen efterskrevne Hartkorn i Wordingborg Amt udi vor Provintz Sieland beliggende, for den Summa 3180 Rdl., hvoraf den halve Kiøbe Summa, 1590 Rdl., udi Wordingborg Amtstue efter vor Amtsforvalter over Wordingborg Amt, Joachim Christian Riecks, derfor den 15. April udgivne og til vort Rente Kammer indkomne Qvittering er betalt, — men den øvrige halve Deel, der er 1590 Rdl., forbliver efter Auctions Conditionerne udi Godset, imod at fornævnte Jacob Wimmer og efterkommende Eiere svarer af hver 100 Rdl. aarlig 4 Rdl. som en Afgift, der bestandig og uforanderlig hæfter paa Grunden og Stæderne, og hvilken Afgift til hver 11. December udi vor Casse erlægges. — Saa har vi ved dette vort aabne Brev allernaadigst villet skiøde og afstaa, saasom vi og hermed fra os og vore Arve Successorer udi Regeringen, til forbemeldte Jacob Wimmer, hans Arvinger og Efterkommere, skiøder og aldeles afhænder følgende, os under det Wordingborgske Ryttergods District forhen forbeholdene Hartkorn, nemlig: udi Wordingborg Amt og Sogn: Hulemose Mølle, Hartkorn, nye Landmaalings Matrikul: Mølleskyld 5 Tdr. 5 Skp. 1 F. 1 Alb. samt Ager og Eng: 5 Tdr. 0 Skp. 3 Fd. — hvoraf Johan Cronberg efter Jordebogen svarer aarlig Penge 32 Rdl. 7½ S. — Hvilket Hartkorn med der til hørende Bygninger og Herligheder, Landgilde og Stædsmaal, Sigt og Sagefald, Ægt og Arbejde, visse og uvisse Indkomster, Rente og Rette Tillæggelse, være sig af Ager og Eng, Skov, Mark, Krat, Heede, Kjær og Mose, Fiskevand og Fæegang, Tørvegræs og Lyngslæt, Vaat og Tørt inden Markenskiællet og udenfor, aldeles intet undtagen i nogen Maade som nu dertil ligger af Alders Tiid tilligget haver, og bør dertil med Rette at ligge, tilligemed dertil hørende Mandskab efter Loven og Forordningerne saa og Jagt Rettighed ligeledes efter Loven og derom udgangne Forordninger skal følge

og tilhøre bemeldte Jacob Wimmer, hans Arvinger og Efterkommere, imod at de hver 11. December af forbedte i Godset forblivende halve Kiøbesumma et Tusinde Fem Hundrede og Helvfemsindstyre Rigsdaler udi vor Casse erlægges af hver 100 Rdl. aarlig 4 Rdl. Afgift, der beløber 63 Rdl. 57½ Sk., thi kiendes vi for os og vore Arve Successorer udi Regeringen ingen ydermere Lod, Deel eller Rettighed efterdags at have til eller udi forbenævnte Hartkorn, dets Eiendom og Herlighed med videre som foreskrevet staaer, men allernaadigst ville hielme og fuldkommen tilslaae bemeldte Jacob Wimmer, hans Arvinger og Efterkommere som samme med Rette eiende bliver anførte Hartkorn med Tilliggende for hver Mands Tiltale, som derpaa med Rette kunne have noget at sige, dog os og vore Arve Successorer udi Regeringen alle kongelige Regalia og Høyheder samt Contributioner pro quota ordinaire og extraordinaire, som enten allerede ere eller herefter vorder paabudne, item den ommeldte aarlige Afgift aldeles uforkrænket og forbeholde nat blive. —

Forbydende alle og enhver herimod eftersom skrevet staaer at hindre eller udi nogen Maade forfang at giøre under vor Hyldest og Naade.

Givet paa vort Slot Christiansborg udi vor kongelige Residents Stad Kiøbenhavn den 10. Februar 1777.

Under vor kongelige Haand og Segl.

Christian Rex.

(L S R).

Moltke Bardenfleth. Berner Hoffmann Erichsen“.

Tingl. 1791 24/2.

Ved hammerslaget onsdag den 28. sept. 1774 var Hulemose mølle overgaaet, fra fæstemølle under kongens gods, til fri ejendom. Den nye og første, private ejer, Jacob Wimmer, var en mand paa 46 aar. der fra 1762 til 72 havde været knyttet til Faxe kalkbrud, hvor han boede i „Værløse Kalkhus“.² Derfra flyttede han til ryttergodsets teglværk ved Vordingborg. hvor han, foruden at være teglmester, ogsaa drev noget jordbrug og opførte en kornlade. Han havde i den tid et par mindre trætter, dels med

skovrider Hertz i Ørslev om udvisning af ildebrændsel til teglværket, dels med Hoff i Vordingborg om kreaturskade, hvor Wimmer blev tilkendt erstatning.³

Efter at have overtaget Hulemose, gik han straks i lag med at tilvejebringe ordnede forhold paa ejendommen. I oktober maaned lod han bygningerne taksere til brandforsikring.⁴ Der omtales dog kun de til selve ejendommen hørende bygninger, nemlig den firlængede gaard, den øverste mølle (ved landevejen), den nederste mølle (den mellemste mølleplads), samt stampehuset (den nederste mølleplads). Se skema m. m. over bygningerne og deres anvendelse. — Blandt taksationsmændene var tømmersmand I. H. Eich, hvis datter Kirstine senere blev gift med Wimmers søn, Chr. Frederik.

12. juli 1775 ansøgte Wimmer amtmanden om aastedsforretning, for at faa spørgsmaalet ordnet om møllens andel i Stensved overdrev.⁵

Aastedsforretningen.

Anno 1775 den 19. aug. indfandt vi undertegnede, jeg geheimeraad og amtmand Brockenhuus med tiltagne Wordingborg amts landvæsens commissaiier, cancellie raad Badstuber og borgmester Thourup, os i Hulemose møllen, for paa requisition af sr. Jacob Wimmer som ejer af møllen, at se ham ved vores mellemlhandling forhiulpen til at nyde den andel i Wordingborg sogns forhen tildelte andel af Steensved overdrev, som ham i proportion af hans hartkorn og øvrige rettighed lige med de øvrige overdrevets participanter kand tilkomme, til hvilken forretning de vedkommende interesserede var tilsagt at møde, som da og var mødt hr. kammerherre Lilienskiold paa sine bønders vegne i Bachebølle, og forvalter Prehn paa hr. conferentsraad Iselins bønders vegne i Nyraad; vi begav os da ud paa aastedet, og lode os af sr. Wimmer anwise den deel, som han ansaae beqvemmeligst at kunde ham til møllen udvises, og forefandt vi der bonden Johannes Adamsen af Wintersbølle, som, i forvalter Tvedes sygdoms for-

fald, var mødt paa samtlige Wintersbølle mænds vegne, saavel som de 3de, hr. conferentsraad Iselin tilhørende bønder i Nyeraad, samt Kidehaugemanden Anders Hansen, og Jacob Braaschs enke, som beboer det kongelige communities gaard i Nyeraad; og blev de efter nogen forhandling i overværelse af hr. assessor og landmaaler Spærck og hr. procurator Schiønning af Wordingborg, vedkommende parter saaledes forenede med hverandre, at sr. Wimmer faaer sin andeel af bemeldte overdrev lige ud for hans ejendoms vænge i en strækning lige fra Kulsøe, saaledes at gierdet for Wintersbølle byes andeel af overdrevet hegner for samme imod Sonden, møllerens ejendoms Wænge i mod Wester, imod Nord en toppet steen, som ligger strax inden for en gryft, som adskiller det eene af Nyeraads indelukke paa Steensved, derfra i lige linie til den yderste bøg, som staaer paa hældningen af den høye banke, derfra igen lige til den yderste af de 3de bøger, som staaer ned imod Kulsøe, og fra denne bøg, ved en skraa linie i Nord, indtil nogle sivbuske i kanten af Kulsøe, som, ved kiendelige riis, blev afstukken; hvilket stykke jord sr. Wimmer saaledes, formedelst denne forretning, bliver berettiget i næste efteraar at indhegne og til sin øvrige ejendoms jord at henlægge, og bliver de paagrænsende pligtige, efter seneste om fællesskabs ophævelse ergangne forordning, det halve hegn at opsætte og fremdeles at vedligeholde. Saaledes at være passeret og imellem samtlige vedkommende frievilligen indgaaet og overenskommet, bekræftes under vore hænder.

Hulemose mølle ut supra.

Brockenhuus. Badstuber. Thourup.

At vi som ovenmeldt ere blevne forenede, tilstaae vi hermed.

*Jacob Vimmer. Prehn. Johannes Adamsen. Jens Kidehaug.
Niels Nielsen. Anders Hansen. Anders Larsen.*

Som overværende og til vitterlighed:

Schiønning. } Spærck.

Det stykke jord, som ved ovenstaaende aastedsforretning blev reguleret som møllen tilhørende, ligger uden for dennes samlede markskel, nemlig bag Munksgaards matr. nr. Vintersbølle 1a, op til Kulsøen, og har matr. nr. Nyraad Stensved 25. Ved en taksation 1811° hedder det: Den saakaldte Kulsø mark, fri købstadsjord, indhegnet med stengærder, dobbelte grøfter med pileplantning, bestaaende af 12 tdr. land, hvoraf de 7 er sat under vand, og hvor aarlig kan høstes 30 læs hø à 4 rdl. er 120 rdl. altsaa kan disse 7 tdr.. l. ansættes til værdi ... 3000 rdl. de øvrige 5 tdr. l à 200 rdl. 1000 rdl.

Ialt ... 4000 rdl.

Der tildeltes senere denne jord, der tidligere ikke havde været matrikuleret, et hartkorn af 5 skp. 1½ alb. —

Enkelte ældgamle, og mangfoldige gange stævnedes pile, staar endnu i skellet imellem Nyraad og Munksgaard.

15. sept. 1785 holdt Wimmer sin ældste datter Cathrines bryllup med møller Johan Peter Schade fra Blæsbjerg mølle paa Falster, Lillebrænde sogn, lidt vest for Stubbekøbing. Schade var søn af skoleholderen i Sværborg og født der 25/9 1744.

26 aar gammel købte han møllen paa Falster for 1000 rdl. af Rasmus Olsen, der derefter blev forpagter af Lillebrænde præstegaard. O. 1774 havde Schade giftet sig med datteren Kirstine Rasmusdatter, men hun var død 1784, 31 aar gammel.

Efter Wimmers død^r overtog Schade Hulemose og solgte Blæsbjerg mølle til Wimmers ældste søn Cornelius. Af Wimmers andre børn blev Christian Frederik gaardejer i Bakkebølle, og Jacob først møller i Renge ved Storehedinge, siden tømrer i Nyraad. Efterkommere af ham bor i Næstved.

Gamle Wimmer og hans hustru, Sophie Amalie Corneliusdatter Hansen, døde begge 1789. Manden blev begravet 29. april 61 aar gl., og konen, der ved sin død boede i et nyopført hus ved Hulemose, den 13. nov. 53 aar gl.

Johan Peter Schade.

Schade overtog Hulemose mølle med alt tilhørende samme aar, svigerfaderen døde, for 11,000 rdl. Skøde fra arvingerne, tinglæst ved landstinget 16. febr. 1791.

Landbruget var ved at undergaa en stor forandring i slutningen af det 18. aarhundrede. Stavnsbaandet blev løst 1788, og udskiftningen af bønderjorden, der nu var under udarbejdelse, og for Hulemose mølles naboejerlav, Vintersbølle, blev gennemført 1800, gav bonden lejlighed til initiativ og arbejdslyst, ikke længere hemmet af fællesskabets langsommelige arbejdsmetode paa de mange smaa lodder. Saa godt som alle bønder var fæstere og maatte, foruden at arbejde for deres egen bedrift, gøre hoveri for herregaardene, men det bestemtes nu ved forskellige forordninger, hvormed arbejdet der maatte kræves, saa at bonden blev istand til, bedre at disponere over hjemmearbejdet.

Der var ogsaa mange herremænd, der begyndte at sælge væk af bøndergodset, dels til fri ejendom for bonden, dels til arvefæste, og det blev særlig disse selvejere, der blev foregangsmænd ved forbedring af jordens drift, vandafledning o. s. v.

For Hulemose mølles vedkommende fik disse paabegyndende fremskridt følger i krav fra de mange paa-grænsende oppe ved Kulsøen.

Men ogsaa hjemme ved møllen var der lejlighed til strid om rettigheder. — Grænsen for møllens tilliggende syd for landevejen var bagløbet imod vest, og møllebækken i øst, her dog først fra den mellemste mølleplads, og til den stødte til bagløbet. Uden for dette reelt afgrænsende stykke: „Holtet“, havde møllens beboere benyttet et stykke jord nede ved stampemøllen, men det var vanskeligt at bestemme ejendomsforholdet. Conferensraad Ryberg, der med Øbjerggaard var bleven ejer af Vintersbølle, hævdede, at det omtvistede jord aldeles ikke tilhørte mølleren, da han Ryberg, kunde lade slaa hø der, ligesom han kunde køre over pladsen til sin skov. Men at

mølleren har haft en hævdvunden ret til at tørre vadmel og skind der, er der ikke tvivl om, da Ryberg, ved forsøg paa mindelig overenskomst om spørgsmaalet, ogsaa tilbyder Schade, fremdeles at maatte tørre paa pladsen. Men da der holdtes mølledam ovenfor stampen, udfyldte den jo den nederste del af „Holtet“, saa mølleren maatte køre ud paa det omstridte jordstykke for at komme om til Stampemøllen. Da Ryberg vilde have fred for færdsel og kreaturer, skulde grænsen hegnes, og for at faa led til at slippe igennem maatte Schade gøre indrømmelser. — Men ogsaa ved den nederste melmølle behøvede mølleren at komme paa Rybergs grund. Møllen laa med den østre møllegavl ud til bækken, og for at vende maatte man køre over stigsbordsdæmningen, altsaa over paa Rybergs side. Ogsaa dette havde været skik og brug, saa længe møllen havde staaet der. Efter adskillige mislykkede tilløb til overenskomst, maatte man ty til landvæsenskommissionen, og denne afholdt aastedsforretning den 27. juni 1792,¹ hvorved det bestemtes, at Ryberg skulde begynde at hegne langs bagløbet og mølleren langs møllebækken, til de mødtes, saa hver satte lige langt hegn. Endvidere indrømmedes der mølleren ret til at tørre skind og vadmel paa Rybergs grund ved Stampemøllen, samt en vendeplads baade ved den nederste melmølle og ved stampemøllen og de nødvendige led, som Schade skulde holde aflaaede. Til gengæld indrømmede han Rybergs 3 Vintersbøllebønder tilladelse til at køre paa hans vej over „Kohaven“, marken øst for Hulemosesøen, over til deres overdrev „Fandens Vænge“, nu Munksgaards 2 sydligste marker, samt bakken nord for søen, der først i den nyere tid er tilbyttet Hulemose. — Endvidere fik de lov til at anlægge en vej med bro over bækken, over møllens jord oppe ved Kulsøen, for at køre til deres jord paa Stensved. Til gengæld skulde bønderne hjælpe mølleren med at forbedre stensætninger ved den bro, som mølleren maatte køre over ind til tørrepladsen ved stampen, være behjælpelige med at holde vejen over Kohaven, samt udføre hele

vejarbejdet ved Kulsøen. Alle steder skulde der sættes led og laas. Aastedsforretningen klarlagde dog hverken retighederne til eller størrelsen af det omstridte jordstykke ved stampen.

Efter at flere møllesteder var opstaaet hver med sin mindre mølledam, blev det almindeligt at kalde Hulemoseøen for „Gammeldam“, som den oprindelige, og bagløbsrenden for „Gammelbæk“, — benævnelser, der atter senere tabte sig.

I Nyraad boede Peter Rasmussen Galthen, tidligere skovfoged i Lou Sønderkov under Gavnø, hvorunder faderen ogsaa havde været skovfoged. Han var bleven afsat 1771 af Grev Thott for vanrøgt af skoven, samt for at have modtaget aarlig julerente og betaling for varer, for at bønderne huggede „Sned“ i skoven. En derpaa følgende aarelang proces ved Gavnø birketing og landstinget viser, at Galthen var en snedig fyr, og hans forsøg i Nyraad paa at faa vandstanden i Kulsøen sænket viser ogsaa, at han var en fremsynet og meget energisk mand, man at en kamp med det gamle og hævdvundne ikke var let.

Galthen begyndte med i sommeren 1789 at tage syn over den skade kulsø vandet gjorde paa hans jord, men der kom ikke noget rigtigt igang før Galthen i febr. 1793 indkalder Schade til forligsmøde, hvor taksationsforretning over vandskaden fremlagdes.

Pro memoria.

Da mølleren, hr. Johan Peter Schade i Hulemose mølle, imod mangfoldige af mig og flere fjorte erindringer og hans derpaa gjorte løfter: der har foraarsaget, at man har tilbageholdt mit forkyndte stævningers og notarialforretningers producering i retterne: ikke alene har istandsat og vedligeholdt den ulovlige af *hans formand 3 alen forhøjede* dæmning, som forhindrer vandets sædvanlige løb fra Kulsøen og mine med fleres ager og eng, men endog f. a.: *forhøjet denne demning nok 1 alen* og tillige gjort den saa fast, at intet vand uden hans vilie

kan faa løbe derigennem, der alt hvert aar har gjort mig skade paa min lovlig tilkøbte ager og eng i det mindste for 70 rd. de sidste forbigangne 3 aar, hvilken skade jeg, for at undgaa uvenskab med ham, ikke har fordret mig betalt de forrige aaringer, men som han nu allerede dette aar har gjort mig, med sit ulovlige vandhold, paa mine grunde en saa betydelig skade, at samme ikke kan betales med 200 rd.: Saa siden han saaledes til det yderste efterstræber at ødelægge mig, mindre til sin fordel end til min skade, og derved saagodtsom træder de allernaadigste anordninger af 29. decem. 1758, 28. decem. 1759, 8. marts 1760, 23. april 1781, 25. juni 1790 og 10. novb. 1791 — under fødder, til egen ringe fordel og min og andres ubaadelige skade: —

Saa vilde 2de udsendte mænd indfinde sig hos bemeldte Schade, møller udi Hulemose mølle, og forkynde ham:

- a. at jeg i morgen formiddag kl. 10 slet agter at møde paa min besaaede rug og hvede, samt engbund i mine indgravede marker ved Kulsø med titagne 2de mænd, for at vurdere og taksere den skade, som jeg af bemeldte Kulsø vand derpaa har taget d. a.
- b. at jeg derefter agter at begive mig til bemeldte dæmning, for der at lade besigtige faktum og
- c. at forkynde ham, om han der vil møde bestemte tid, da er jeg villig efter allerhøjstbemeldte forordningers forskrift at indgaa forlig med om betalingen af mit tab, som han har tilføjet mig og uden sag at bestemme grænsen for vandet, hvor at jeg, naar mindelig forening kan træffes, skal tillade ham noget, uagtet han er aldeles uberettiget til at holde een draabe vand i Kulsøen og er pligtig at lade det udgrave eller aflede paa sin grund.

De 2de mænd vilde indfinde sig hos Ole Munk, Jens Kaarde og Godtfred Johansen, alle gaardmænd i Vintersbølle. Hans Boemann og Niels Brask i Nyraad for at tilkendegive dem dette møde. Da de tillige kan møde for

at bivaagne forretningen og være med at bestemme grænser for vandet for eftertiden m. v. —

Skulle hr. Schade findes uvillig til dette møde, eller ved mødet til at betale det ansatte for skaden, eller til at bestemme faste grænser for Kulsøevand for eftertiden, har han sig selv at tilskrive alt deraf flydende ulejlighed og store bekostninger, ved en landinspektørs forretning, ved stiftbefalingsmandens og landcommisaiers møde, og for alt, hvad han ved dom for sin ulovlige behandling, og de bemeldte, allernaadigste anordningers modvillige overtrædelse, mit og andres store tab og skade kan blive tilpligtet at betale og lide m. v. deraf flydende. —

Nyraad d. 19. februar 1793.

P. R. Galthen.

Fremlagt ved aastedsmødet d. 24. april 1793.

Bielke. Badstuber. Th. Prehn.

Da forlig ikke blev opnaaet, androg Galthen 15/4 amtmand Bielke om aastedsmøde; det blev afholdt 24/4. Efter dette møde, hvor et lavere flodemaal blev afsat, androg Galthen 2/5 amtmanden om at lade omkostningerne, som han havde udlagt, paaligne alle lodsejerne og anvise ham de forskellige beløb gennem amtstuen, da de større lodsejere havde nægtet at deltage i disse, fordi de ikke havde været med til at forlange aastedsmødet. Andragendet gentages 17/5. Beløbet var 21 rd. 5 m. 8 sk. — 22/5 fremkom cirkulære fra amtmanden til samtlige lodsejere, der alle, end og Niels Brask og Hans Boemand, nægter at deltage i omkostningerne, og for fleres vedkommende hævder deres store betænkeligheder ved at aflede vandet fra Kulsø: Vandmangel til kreaturerne, og for blød bund for disse at vade ud i. Efter 22/6 at have talt med amtmanden, tilskrives Galthen denne samme dag. Først raser han over lodsejernes vægringsgrunde, navnlig over pastor Platou i Øster Egesborg, hvem han beskylder for usandfærdighed og beviselig uværdig til det, han er, og for at foregaa sin menighed og andre med et

lastværdigt eksempel. Derefter tilbyder han at frafalde lodsejernes deltagelse i omkostningerne, hvis de vil overdrage ham deres lodder i Kulsø paa 10 aar, han vil endog straks betale 1 rd. til de fattiges kasse og om de 10 aar 2 rd. til samme kasse. — 3/7 cirkulære fra amtet til lodsjeerne med Galthens tilbud. Paa dette anfører disse igen deres store mishag over aastedsmødet og Kulsøens eventuelle afvanding. Platou tilføjer, at han reserverer sig lovlig tiltale mod Galthen for hans ærekrænkende udtalelser og udbeder sig udskrift af hans skrivelse af 22/6.

Underdanigst erklæring.

Ved herhos underdanigst at tilbagesende Peter Galthens indgivne regning for omkostningerne paa aastedsmødet ved Kulsø den 24. april sidste, som han paastaar godtgjort af paagrænsende lodsejere, og disses derom afgivne erklæringer, hvorom Deres højvelbaarenhed har æsket vores betænkning, maa vi underdanigst erklære:

At siden samtlige hrr. lodsejere er enige i at erklære, at de ikke i forvejen har været underrettede af Peter Galthen om noget agtende aasteds møde Kulsøen betreffende, eller vidste noget af saadan hans hensigt, førend mødet var bestemt, hvoraf da maa sluttes, at han, uden først at konferere derom med de andre lodsejere, paa egen haand har begæret dette møde, og vi da ere af den formening, at Peter Galthen havde handlet mere overensstemmende med forordningen af 25. juli 1790, paragraf 5, naar han først havde søgt at forene sig herom med samtlige deltagende, som nu formodentlig ikke uden grund formener, at det imellem ham og mølleren Schade ved aastedsmødet trufne forlig om flodemaals bestemmelse, i stedet for at være dem til nytte, tvertimod er til skade baade i henseende til vandets formindskelse i en sø, der hidtil har været et almindeligt vandsted for de i nærheden paa Stensved græssende kreaturer, saavelsom i tørre aaringer for de paagrænsende beboere selv, saa og i henseende til fiskeriets formindskelse for de til fiskeri be-

rettigede; saa tvivle vi om, at commissionen med føje kan anse sig bemyndiget til at paatvinge de paagrænsende nogen deltagelse i et aastedsmødes bekostning som de ikke har forlangt, eller efter foranførte 5. paragraf i forordningen, givet samtykke til, allerhelst da revisionen af deslige regninger for gjorde forskud ved forordningen af 23. april 1781, paragraf 29 dens slutning, er reserveret det kongelige rentekammer.

Hvilket saaledes til Deres Højvelbaarenheds højere omdømme underdanigst indstilles.

Præstø og Vordingborg den 10. aug. 1793.

underdanigst

A. *Badstuber.* *Prehn.*

Til S. T. hr. Kammerherre og Amtmand Bielke.

Den 19. dec. 1793 lod Schade og Galthen tinglæse følgende mortification af aastedsforretningen.

Jeg underskrevne Peter Rasmussen Galthen, borger og indvaaner udi Nyraad kendes og vitterlig gør, det paa mølleren sr. Johan Peter Schade, ejer af Hulemose mølle, hans begæring og tilbud om at betale mig engang for alle en liden erstatning for den skade, jeg kan tilføjes af Kulsø vands højere stemning, end udi aastedsforretningen af 24. april dette aar er bestemt: samt paa grund af den villighed de Kulsø paagrænsende store godsejere har vist og endnu viser, i at tillade denne mølles ejere fornøden vand udi Kulsø; item paa grund af disse godsejeres desangaaende givne erklæringer, nemlig: at dette vands udledning er dem og de ved Kulsø paagrænsende bønder til største skade og ej til fordel, da de, som de siger, ikke alene i tilfælde, at Kulsø bliver tør, maa mangle vand til deres kreaturer; men endogsaa bliver bebyrdiget med saa meget ny hegn, der hvor Kulsø vand tilforn har hegnet; det jeg og maa tilstaa, ja siger nogle af dem i svar paa cirkulæren som fra amtets høje øvrighed herom har cirkuleret til dem, en ganske familie maa ved dette vands udledning blive ødelagt: at bemeldte aasteds forretning

fra dato af skal fra min side være ganske mortificeret, død og magtesløs, saa at den for eftertiden ikke i mindste maade skal være hinderlig for Hulemose mølles nuværende eller herefter tilkommende ejere, saa længe den er til som vandmølle, i at som tilforn sket er, holde og samle vand, saa meget som kan rummes udi Kulsø og de derudi stræk-kende mine enge, hvilket vand saaledes til alle aarets tider kan stemmes som tilforn, og som meldt, uden at jeg, mine arvinger eller nogen efterkommende ejer af min nu ejende andel udi Kulsø skal kunne gøre den mindste hinder eller genstand herudi, da samme herved fraskrives mig og mine arvinger, som en fast og urykkelig rettighed til Hulemose mølle, dog reserverer jeg mig og mine arvinger vores faste ejendoms ret til, hvad hø og andet vi kan høste paa dette vandholds eller vandsamlings sted, saavel som til min andel fiskeri der. —

Og som denne møller, velbemeldte Johan Peter Schade, have betalt mig de for mit tab ved dette vandhold accorde-rede 90 rdl., skriver halvfemsindstyve rigsdaler, saa have vi bestemt at møde ved Kulsø, tilligemed 2de af Schade medtagne vitterligheds mænd, lørdagen den 7. december førstkommende, for at optage de enkelte pæle, som udi flodmaale ere nedslagne og brændte til vandmærker, ligesom og at afskære de brænder, som vi til vandmærker har brændt paa stigbordets stolper ved Kulsø, saa at intet af saadant mærke for eftertiden skal have sted eller være hinderlig for vandhold, men, som meldt, skal forblive som tilforn, eller før aastedsmødet den 24. april dette aar, og som venskab mod betragtning over den store vandmangel, som dette vands udledning vilde for eftertiden foraarsage Hulemose mølle, ene er grunden, hvorfor jeg, Peter Galthen, har oprettet denne mortification af bemeldte aastedsforretning, og vi saaledes venskabeligen herom er bleven forenede, saa er vores underdanige begæring, at amtets høje øvrighed, højvelbaarne hr. kammerherre og amtmand Bielke naadigst vil stadfæste denne vores forening ved paategning og imod-

tage følgende ordlydende kopi heraf til henlæggelse udi amtets arkiv og til genstand for alle, som om kort eller lang tid vilde fremføre noget imod dette, hvilken paa-
tegning jeg, Schade, ogsaa underdanigst forventer fra de andre Kulsø paagrænsende store godsejere eller fuldmægtiger, hvorved tillige erindres: at jeg, Schade, ikke skal misbruge dette venskab, men meget mere føje mig efter at udlade vand i min møllesø af Kulsø, medens de andre høster samme, dog uden derved at tabe eller mangle vand; til ydermere bekræftigelse have vi begge egenhændige underskreven og med vor segl stadfæstet, samt formaet undertegnede 2de borgere med os til vitterlighed at underskrive dette dokument, og maa samme, naar forlanges, ved vedkommende ret læses og protokolleres, uden nogen varsel herom at give. —

Nyraad den 30. november 1793.

P. R. Galthen. Johan P. Schade.

Denne kontrakt bliver Øbjerggaard, som har del i Kulsø, uvedkommende, og siden allerede Vintersbølle part er afgravet og indhegnet, saa forbeholder man sig Øbjerggaards ret imod alle vedkommende og hverken s. t. hr. konferensraad Ryberg, eller jeg paa hans vegne, agter nogensinde at beblende os med de foreninger, som Peter Galthen, ligesom han finder det for sin fordel tjenlig, behager at indgaa. —

Kiøng, den 2den december 1793. —

Vøelker. —

Iselingens høje ejer har ingen del haft i at erhverve aasteds mødets bestemmelse for møllerens vandhold og indlader sig ej heller med i denne forening.

Rosenfeldt, den 3die december 1793.

R. Schydtz.

Lilliendals ejer har ikke heller været delagtig i at erhverve aasteds møde til bestemmelse for møller sr.

Schades vandhold, og ingsaa lidt tager del i denne forening, men derimod forbeholder sig alt lovlig. —

Lilliendal, den 3die december 1793.

Neergaard.

Petersgaards ejer reversere sig til oven ermeldte svar paa denne kontrakt med al lovlig ret.

Petersgaard, den 4de december 1793.

Peter Johansen.

Endvidere er vi forenede om, at vandet maa stemmes saa højt i Kulsø, som den nuværende dæmning kan holde, derfor vi i dag have paasadt et nyt brænde paa bolværkets stolper. — Naar den 7. juli er forbi, forbinder jeg Schade mig til, at holde min møllesø fuld af vand aarlig, dog uden at spilde vand, medens de andre høster Kulsø og deres enge inden 16. august.

Hulemose mølle, den 18. december 1793.

Johan Peter Schade. P. R. Galthen.

Til vitterlighed:

Mads Jensen. Jacob Larsen.

Da Hans Boemann, som har været med at brænde, er nu ved underskrifter borte, saa tilstaar jeg, at alt, hvad han kan og vil have herimod, er paa min regning og Schades uden mindste udgifter.

Testerer

Niels Brask. P. R. Galthen.

Ovenstaaende angreb paa møllens vandkraft havde været vundet af Galthen, hvis han havde haft det tilstrækkelige overblik og med ro fundet sig i, alene at betale de 21 rd for aastedsforretningen, men hans smaalighed og paastaaelighed ødelagde det hele, og Schade gik ud af kampen bedre stillet end før.

Dog, tilsyneladende ogsaa foranlediget af forholdene omkring Kulsøen, opstod hos Schade tanken om at opføre en vejrmølle.

Samtidig med de store landboreformer opstod nemlig ogsaa større mølletrang, men det var ganske svært at faa en ny møllebevilling, for man holdt paa, at de bestaaende møller ikke maatte indskrænkes i deres næring, det formindskede garantien for deres vedligeholdelse. Og da møllerne var skyldsat efter deres opland, blev det let uretfærdigt, hvis der kom nye til, og de „privilegerede“ møllere mødte da ogsaa straks op med protest. Hvor det imidlertid efterhaanden blev nødvendigt, blev de ofte først adspurgt.

Ved matrikuleringen 1688, var der paa landet paa Sjælland 130 møller; indtil 1825 har stigningen dog kun været ganske langsom, siden dette aar maaske stærkere. En officiel tælling 1838 giver 304 for landdistrikterne paa Sjælland. En stærk tilvækst i møllernes antal kommer dog først efter 1852, da mølleskylden blev ophævet.

At kravene til drivkraften steg i Hulemose mølle ses deraf, at kværnenes antal og dimensioner steg. Fra een mølle blev der to, hver med een kværn, ved salget 1774 var der 3 kværne, og i 1796 4 kværne, 2 i hver mølle, — foruden stampemøllen med 4 hammere. Sidstnævnte aar indsendte Schade følgende ansøgning:“

— „om tilladelse til, paa sin grund at opføre en veirmølle til alle slags korn- og melmaling, for derved paa nogen maade at raade bod paa det tab, som han led i vandmøllens maling, ved det, at vandet aarligen formindskedes, da en sø, Kulsø kaldet, hvorfra hans møllevand kom, mere og mere blev udtørret i anledning af de til agerdyrkningens fremme skete indretninger, hvilket saavel byfoged Bech, som amtmanden, kammerherre Bielke, bevidnede ved paategning paa ansøgningen at forholde sig rigtig, og meldte sidstnævnte derhos:

A. at supplikanten havde for 8te aar tilforn købt vandmøllen for 11,000 rdl., da ingen mangel paa vand kunde forudses, samt indstillede det ansøgte til allernaadigst bønnehørelse.

B. Derforuden anholdt ogsaa siden en del af Nyraads

til Vordingborg Købstad henhørende indvaanere om, at fornævnte møller Schades ansøgning maatte bevilges, paa grund af den store vanskelighed, de havde med at faa deres korn malet.

- C. Ved en paa vores anmodning til amtmanden, under 24. nov. 1796 afholdt forretning, hvortil de omliggende møllers ejere havde været indvarslede, er oplyst: at der i den saakaldte øverste mølle, næst møllesøen, er 2de kværne, den ene 7 spand 2 tommer, og den anden 6 spand 3 tommer i diameter, hvilke ere indrettede til sigteværk og grovmaling, samt i den nederste mølle, ligeledes 2 kværne, een 8 spand 3 tommer, og een 6 spand i diameter, som ere indrettede, den ene til grovmaling, og den anden til malt- og grynmalning, derforuden er, igen neden for disse sidstnævnte kværne, et stampeværk med 4 hammere til at stampe vadmel og klæde med videre; fremdeles oplyses: at der ikke er tilstrækkeligt vand til alle kværnene uden ved stærk tøløb eller regn, saa at der ved møllen tjenes to tredie dele mindre, end om denne mangel ikke fandt sted, hvorfor ogsaa synsmændene have skønnet, at om mølleren Schade fik tilladelse til at opbygge en veirmølle med een kværn af 11 spand og 32 alen vindfang, vilde derved ikke vindes mere, end hvad ved vandmangelen tabes, samt: at det mølleskylds hartkorn 5 tdr. 5 skp. 1 alb., som vandmøllen staar for, desaarsag ikke burde forhøjes. Endeligen oplyses: at der ikke ligger nogen mølle nærmere Hulemose vandmølle end paa en halv mil. — — “

Bevilling:

„Vi tillade allernaadigst herved, saavel som ved hofølgende, af os underskrevne, bevilling: at ejeren af Hulemose vandmølle ved Nyraad under Vordingborg amt, Johan Peter Schade, maa opbygge en veirmølle med kværn af 11 spand og et vindfang af 32 alen paa en banke, Tuesbanke kaldet, omtrent 60 alen fra landevejen, som

gaar fra Vordingborg til Kallehave færgegaard, og 810 alen fra Hulemose mølles vandstue, til derpaa at male alle slags korn og mel, imod at al grovmaling i vandmøllen nedlægges, saasart veirmøllen, der kommer til at staa for samme mølleskylds hartkorn, som vandmøllen, nemlig 5 tdr. 5 skp. 1 fk. 1 alb., bliver sat i drift, men dog maa det være ham tilladt at beholde een kværn i vandmøllen til grube- og perlegryns maling, imod deraf at svare i aarlig afgift 10 rdl. og i øvrigt under de i slige tilfælde sædvanlige vilkaar. .

Frederiksberg Slot, den 26nde juli 1799.

Christian R.“

Schade oplevede dog ikke denne bevilling, idet han kort forinden var afgaaet ved døden, og blev begravet den 24. juni s. aa.

Schade overlevedes, foruden af sin hustru Cathrine f. Wimmer ,af 2 sønner og 1 datter af første, og 4 sønner og 2 døtre af 2. ægteskab.

Hans ældste søn med Cathrine Wimmer, Jacob, var 1813 mølleforpagter i Ravne mølle ved Præstø, dennes søn, Johan Adrian Schade, møller, dels i Nr. Alslev, dels i Blæsbjerg mølle, og hans søn igen, Peder Andreas Schade, møller i „Store Mølle“, Stege, døde der 21/4 1927.

Ifølge skifte af 29/8 1799⁴ efter Schade overtog enken Hulemose. Kammerraad Prehn var hendes lavværg, og landvæsenskommissær Hoff fra Falkerslev kurator for sønnerne af 1. ægteskab og formynder for deres helsøstre, imedens købmd. Petersen i Præstø var formynder for børnene af 2. ægteskab.

Cathrine forblev ikke længe i sin enestand, men giftede sig den 28. nov. 1800 med Friederich Johan Holm.

Friederich Johan Holm,

var o. 28 aar gl., Cathrine 34; der var 12 børn, hvoraf 2 smaabørn døde i løbet af 1800. Formueomstændighederne var daarlige, Schades børn fik ved declaration, tinglæst

17/6 1802, prioritet i møllen for deres rædrenerav, og da Holm selv fik 5 børn,¹ blev der mange munde at mætte. Der gik kun faa aar, saa maatte han skille sig ved møllen.

Ved Vintersbølle bys udskiftning 1800² udlignedes et mindre stykke jord med Hulemose. Møllen afgav 3 skp. land ind til „Fandens Vænge“, for at skaffe udflyttergaarden (Munksgaard) bedre adgang til dette vænge, og modtog som vederlag samme areal fra „Vævervænget“, Olsbjerggaardens mark ind til Hulemose, nærmest Hjortholmsjorden.

1805 solgte Holm Hulemose. — 31/12 1806 boede han i Ellebankehuset. 1808 tilbagekøbte han parcellen Hjortholm,³ hvor han saa boede, til Lind købte den, 1813. For Holms gik det stadig tilbage, de døde begge i Bakkebølle 1822, Cathrine den 26. maj og Holm den 8. juni. De senere aar havde han ernæret sig som daglejer. —

Christian Larsen Bastland

var født o. 1768. 1799 var han fuldmægtig paa grynmøllen paa Amager og boede i store Brøndstræde nr 180.¹ 14. april dette aar fik han og hustru, Maria Haagensdatter, deres datter, Anna Engel, døbt i Trinitatis kirke. Blandt fadderne var kaptajn Jens Lind. — Ifølge købekontrakt af 3. okt. 1805² køber borger og brændevinsbrænder i Nyraad, Christian Bastland, Hulemose af Holm for 12,000 rd. Som indbefattet i købet nævnes: Hulemose mølle, Thues banke, skove, skovparter, enge, moser og damme. Vaaningsgaarden som er 4 sammenbyggede længer, mølleværkerne:

- a. Den forreste mølle 11 fag, 2 stokværk, indrettede med 2 kværne til sigt og grovmaling med 3 sigter og sigtetromler og drives af 2 vandhjul,
- b. Den anden mølle 4 fag, 2 stokværk med 2 kværne, indrettet til grovmaling og drives af 2 vandhjul.
- c. Stampehuset 7 fag, indrettet til stampeværk og en stue, hvori en jernbilæggerovn, til værket fornøden vandstue

- og vandhold, samt en liden have med frugttræer, endvidere,
- d. det saakaldte Stensvedhus, som beboes af fæsteren Christen Olsen, hvortil 4 tdr. land og en lille have.
 - e. Et hus beliggende ved Gammeldam, beboes af fæsteren Ole Eliassen, dertil et vænge og en have.
 - f. De til møleværkerne hørende inventarier, som ere 60 Kokke, 40 Stokke, 14 Bus, en jernstang og 2 skæpper. Ved købet kautionerede legationsraad Qvistgaard for 2000 rd.

Bastland var en meget energisk og dygtig mand, der, i den halve snes aar han var knyttet til Vordingborg og omegn, ejede adskillige ejendomme og drev en betydelig handel. Efter at have købt Hulemose tog han straks fat paa tanken om at opføre en veirmølle og indsendte „... ansøgning om at forundes bevilling paa, i stedet for merbemeldte vandmølle, at opføre paa forberørte Thues banke en hollandsk veirmølle med 3 kværne, hver af 10 kvarters størrelse, samt desuden med indretning af et grubeværk, ved hvilken forandring ikke alene han selv vilde vinde omtrent 10 tdr. land, som hidtil har været oversvømmede af vandet fra Kulsøen, hvorfra møllen har sit meste vand, men endog de bemeldte sø nærmest paastødende lodsejere vilde vinde 16 tdr., 5 skp. land engbund og tørveskær, der ligeledes have, især for- og efteraar, været oversvømmede og altsaa til liden eller ingen nytte for dem, hvorfor de ogsaa meget ønskede, at supplicanten maatte forundes den ansøgte tilladelse, ligesom iøvrigt de nærmest liggende møllers ejere har erklæret, intet herimod at have at erindre, naar i den attraede veirmølle ikke indlagdes større stene, end som vare i forhold til dem, der findes i vandmøllen.

Ved en den 5. december forrige aar, efter de nærmest liggende møllers ejeres foregaaende indvarsling, afholdt og ideligen afhjemlet synsforretning oplyser: at i Hulemose vandmølle er den saakaldte øverste mølle indrettet

til 3 kværne, men at i samme dog ikkun findes 2de kværne, der begge er indrettede til sigtning og grovmaling, og hvoraf den ene er af 8 kvarter, den anden af 8 kvater 2 tommers størrelse, samt at i den nederste mølle er 2de kværne, den ene af 9 kvarter 3 tommers og den anden af 7 kvarter 2 tommers størrelse, hvilke begge bruges til grovmaling. Og blev ved denne forretning tillige skiønnet, at det nærmeste, bekvemmeste og bedste sted, hvorpaa den anførte veirmølle kunde opføres, er den foran nævnte Thues banke, der ligger i befalet afstand fra landevejen, og ikkun omtrent 760 alen fra Hulemose vandmølle.“

Amtmanden vidste intet imod det ansøgte at erindre, men indstillede det til bevilgelse.

Med hensyn paa de betingelser, som sædvanligvis plejer at finde sted, naar vandmøllers forandring til veirmøller bevilges, lod kammeret derpaa supplicanten betyde, at det var villigt til, efter hans nærmere forlangende ved allerunderdanigst forestilling til Deres Majestæt, at søge udvirket bevilling for ham til, i stedet for den ommeldte Hulemose vandmølle at opføre en veirmølle efter hollandsk bygningsmaade med 4 kværne af samme størrelse og til samme brug som dem, der efter ovennævnte syns-forretning nu findes i vandmøllen, samt til et grubeværks indretning i den nye mølle, imod 10 rdl. aarlig afgift, men derimod ikke med de 3 større kværne, hvorom han har ansøgt.

*Bevilling:*³

Vi tillade allernaadigst herved og ved den underskrevne bevilling: at ejeren af Hulemose vandmølle ved Nyraad i Præstø amt, Christen Larsen Bastland, maa, 1. i stedet for bemeldte mølle, paa det ved forretningen den 5. december forrige aar bestemte sted, Thues banke kaldet, opføre en hollandsk veirmølle med 4 kværne, nemlig: een af 8 kvarter og een af 8 kvarter 2 tommer til sigtning og grovmaling, samt een af 7 kvarter 2 tommer, og een 9 kvarter 3 tommer til grovmaling, imod at denne veir-

mølle paalægges det mølleskylds hartkorn, 5 tdr. 5 skp. 1 fk. 1 alb.; hvorfor vandmøllen, der nedlægges og bestandig skal forblive nedlagt, nu staar, og 2. i fornævnte veirmølle tillige indrette og bruge et grubeværk, imod deraf, efter 6 maaneders forløb fra dato, at svare 10 rdl. aarlig til vores kasse, samt i øvrigt under sædvanlige vilkaar. — Den for een af forbemeldte vandmølles ejere, Johan Peter Schade, under 26nde juli 1799 udfærdiget bevilling paa en veirmølles opførelse, med videre, have vi kasseret.

Friederichsberg slot den 30. maj 1806.

Christian R. —

En stor, smuk hollandsk mølle med 36 alens vindfang og en pragtfuld beliggenhed blev opført samme sommer og brandforsikret 8. nov. s. aa. for 12.000 rdl. Møllen, den staar der den dag idag, og skal være en af de største veirmøller paa Sjælland. Den har høj gennemkørselsport, 4 lofter og „Kasket“-hat, de fuldkantede egebjælker, der bærer loftet med kværnene er 24 tommer tykke, og egne dertil skal være huggede omkring Hulemosesøen. Som hjælpkraft var der 1831 hestemølle og senere petroleums-motor. 1929 blev vingerne taget ned og elektrisk kraft indlagt i stedet. Møllen blev til at begynde med kaldet Hulemose veirmølle 1831, 1860, men hedder nu Nyraad mølle. Bastland var en god bekendt af kaptajn Lind, og 1808 købte denne Hulemose, men ikke veirmøllen, den solgte Bastland 1809⁴ sammen med en gaard (nr. 154) i Nyraad til Hans Petersen. I Vordingborg har Bastland ejet nr. 43 paa Ahlgade, købt af Rothe, nr. 46 Ahlgade købt af Sebastian Bruun, nr. 76 Ahlgade, solgt til bager Diderich Schrøder, den gamle latinskole paa torvet, 2½ td. l. i Kulleskærsmarken, der havde tilhørt skolen, nr. 78 købt af Jens Hansen Soelberg, en gaard paa torvet købt af postholder C. F. Kall.⁵

Bastland døde 12. januar 1815, 47 aar gl. Fuldmægtig Hans Hoffmann Holberg og pastor Hertel var executorer i boet, testamente af 16/9 1814.⁶ Han efterlod enke Maria

(Haagensdatter) f. Svanberg og datteren Anna Engel Bastland. Af midler nævnes 8,400 rdl. s. v. indestaaende i møllen i Nyraad samt de 2½ td. l. i Kullekærsmarken. Bastland havde 2 brødre: Jørgen og Niels. —

At vandhjulene paa Hulemose en tid, om end kun kort, virkelig har været standsede, vises af forarbejderne til „matrikuleringen af 1844“, der for Hulemoses vedkommende er dateret Bakkebølle d. 18. maj 1808 og udviser de nye matrikelnumre:

„Matr: nr. 1. Selvejer Bastland.

Matr: nr. 2. Selvejer Friderich Holm.

Matr: nr. 3. Husfæster Christian Clausen.

Matr: nr. 4. Husfæster Ole Eliassen.

Matr: nr. 5. Jens Pedersen i Flæbækshuset. Husplads og Have.

Til dette sted har forhen været en vandmølle, men denne er nedlagt og i stedet for bygget en hollandsk vejr-mølle, der dog ikke staar paa denne gaards grund, men ved Nyraad kjøbstad, der ligger straks derved.

Af industri væsen vides intet at være ved denne gaard.“

Kaptajn Jens Lind, R. a. D.

Lind er Hulemoses mærkeligste og interessanteste ejer. Han levede i en tid, hvor en skibsdrengs fremtid kunde forme sig som et eventyr.

Faderen, Henrik Jensen Lind, var 1778 styrmand i Det asiatiske Kompagni, (borgerbrev som skipper 23/4 1773) og moderen, kromandsdatteren Anne Dorthea Olufsdatter. De boede paa Christianshavn, i Dronningensgade 248, og deres 3 børn er døbte i Vor Frelzers kirke, Jens Lind den 31. juli 1764, broderen Clemens Lind den 26. april 1769.

Ikke noget sted kunde være interessantere at bo for et par raske drenge end Christianshavn, hvor det friske pust fra den store verden viste sig i form af fuldriggede skibe, hjemvendende fra Kina, Indien, Afrika og Vest-

Skitse over Hulemose Mølles jorder på Linds tid. Området er ca. 2600 alen bredt.

indien, fuldladede med allehaande sjældne ting, ikke alene varer i kasser og poser, men ogsaa levende papegøjer, aber, ja sommetider en negerdreng med i købet. Hvad der fortaltes af oplevelser fra de lange, ofte aarelange rejser, kunde nok sætte fantasien i gang og nære lysten til selv at komme med, — og lejlighed hertil havde disse drenge, hvis fader sejlede for vort største handelskompagni, og hvis omgangskreds var skippere og andre søfolk, — saa efter konfirmationen kom begge drengene tilsøs.

Vi skal lige mindes, hvad der foregik omkring aarhundredeskiftet: Det store kapløb mellem nationerne om kolonier og den oversøiske handel, hvori Danmark dengang ogsaa efter evne deltog: Tranquebar, Guinea, Vestindien, — Revolutionskrigene, — den nordamerikanske frihedskrig, den glimrende handelsperiode, — krigen med England, flaadens tilintetgørelse, kaperkrigen, — dampmaskinens opfindelse og en stigende interesse for industri.

Jens Lind blev konfirmeret 26/4 1778 i Petri kirke, og 15/4 1783, 19 aar gl., bestod han skippereksamen, 1792¹ borgerbrev som skipper i København.

Lind var en rask mand med en levende fantasi, et

aabent øje og initiativ. Saasntart han var bleven skipper, begyndte han at handle. Nogle aar havde han betydelige forretninger paa Guinea, og denne handel drev han med liv og sjæl, da han havde sat sig i hovedet, at udvidelse af danske kolonier dér vilde være landet nyttigt. Af betydning for ham blev bekendtskabet med familien Wrisberg, hvis overhoved Friedrich W. først havde været købmand i det vestindiske-guinesiske kompagnis tjenest eog bosat sig i Christiansborg paa Guineakysten, hvor han et aars-tid tillige var guvernør ad int. Senere bosatte han sig med familie paa Sct. Croix, hvor han ejede plantagen „Prospect Hill“ øst for Christiansted. Omkring 1796 blev Lind gift med denne mands ældste datter Antoinette Philippine Wrisberg, der var født paa Sct. Croix 24/8 1776. — Vestindien gav Lind stor fortjeneste, men ogsaa senere tab.

Efter sit giftermaal tog Lind fast ophold i Danmark, hvorfra han ledede sin handel paa kolonierne og ogsaa kom ind i hjemlige forretninger, navnlig industrielle foretagender, der havde hans store interesse. — Fra 1784 til 91 boede Lind, naar han var hjemme, paa Christianshavn, Strandgade 41, siden boede han snart i sine egne ejendomme, snart tilleje.²

1796 købte han Kamphøffners bagerigaard paa Frederiksberg, men her blev han ikke længe, idet han 1800 købte 2 parceller, ca. 36 tdr. land fra den Holck Winterfeldtske udstykning i Gentofte sogn³ (Hellerup), hvor han indrettede en avlsgaard, som han kaldte „Lindslyst“.⁴ — Det var ikke smaa penge, der gik igennem Linds hænder i disse aar, — han havde skibe paa søen, drev stampemøllen paa Christianshavn samt et par sæbefabrikker, og i 1802 overtog han et stort bryggeri paa „Vandkunsten“ og købte de Iselinske godser ved Vordingborg,⁵ bestaaende af:

Iselingen med Marienberg og Snertinge, Rosenfeldt med underliggende Aunø gods, Nygaards vejrmølle, Vordingborg færgegaard og Ørslev skovridergaards jord, med

de under godserne hørende Kastrup og Ørslev kirketiender samt Ørslev, Køng og Sværdborg kongetiender.

Købet fandt sted i København ved auktion den 15. december, og prisen var 600.000 rdl. — For Lind blev dette køb dog kun en forretning; 2 aar efter, 18 decbr. solgte han Iselingen, Marienberg og Snertingegaarden, Ørslev skovridergaards jord samt Ørslev kirke- og kongetiende til Peter Reiersen for 420.000 rdl. — og Rosenfeldt, Aunø samt Nygaards mølle og Vordingborg færgegaard tilligemed Kastrup og Sværdborg kirketiende og kongetiende — til kammerjunker Fr. Hoppe for 260.000 rdl.⁶

Lind var nu bleven kendt i Sydsjælland, hvor en af hans venner fra Christianshavn, Chr. Bastland, var brændevinsbrænder i Nyraad, og han købte Hulemose mølle af denne. Da mølleriet var forlagt til den nye vejrmølle, var vandkraften nu disponibel for anden virksomhed, hvad der lige passede for Lind, han købte Hulemose ifølge købekontrakt af 1. august 1808 og tog med stor kraft fat paa at indrette en større industriel virksomhed her.

Lind var ikke specialist, men tog fat paa alt, hvad han mente, der var forretning i, og paa Hulemose indrettede han en oliemølle, en sæbefabrik og en papirfabrik, men for at faa alt dette i gang maatte der jo bygges; det tog ca. 3 aar, men saa havde han ogsaa istandsat eller nyopbygget en halv snes huse.

Lind havde givet 12.000 rdl. dansk kurant for Hulemose, men heri var ikke indbefattet Hjortholm, som Fr. Joh. Holm havde tilbagekøbt, samt vejrmøllen, som Bastland selv beholdt.

Bygningerne, som Lind modtog, var brandforsikrede for 3000 rdl., men under krigen med England 1807—14 var kurantsedlerne faldet kolossalt i værdi. 1810 stod de i $\frac{1}{5}$ af sit paalydende, 1811 i $\frac{1}{7}$, 1812 i $\frac{1}{14}$, saa det blev høje tal, man naaede til, da bygningerne 1811, efter ombygningen skulde omtaksres — 80.800 rdl.⁷

Pengeforvirringen var omtrent paa sit højeste, og for at faa det til at løbe rundt og fortsætte, hvad der yderligere var paabegyndt, maatte Lind ty til at søge staten om et laan, hvorfor ejendommen blev takseret d. 21/10 1811:^s

1. Gaardens bygninger
 - a. Stuehuset, som bestaar af mur og egebindingsværk, straatagt 13 fag, indrettet til værelser i de 11 fag, som ere gipset og malet, forsynet med fornødne hollandske døre og engelske vinduer og bræddegulv, alt af nyt, pr. fag 500 rdl. er... 5,500
De øvrige 2 fag til port med loft over, a 250... 500
 - b. Østre længe bestaar af 10 fag mur og bindingsværk, indrettet saaledes: 3 fag til borgestue og indgang med grundmuret kælder under a 400 1,200
4 do. til køkken og bryggers a 300... 1,200
1 do. til spisekammer a 300 300
2 do. til materialkammer a 250 500

3,200
Herved bemærkes, at denne længe er forsynet overalt med loft af fyrrebærdder, fornødne døre og vinduer samt skorsten og 2 bagerovne af brændte sten og indmuret kobberbryggerkedel af 2 tønders størrelse af værdi 1,000
 - c. Den søndre længde bestaar af 15 fag straatagt mur og egebindingsværk, indrettet fra østre ende: 4 fag til lade, 2 d. til lo, 3 do. til lade, 2 do. til lo og 4 do. til lade; pr. fag 300 4,500
 - d. Den vestre længde 19 fag, mur og egebindingsværk, indrettet til, fra søndre ende, 3 fag til kostald, 2 do. til brænde- og vandhus, 2 til vognport, 2 do. til hønsehus, 4 do. til hestestald, karlekammer og hakkelseslo, a 350 4.550
de øvrige 6 fag er indrettet til 4 væ-

relser for oliemesteren og papirmesteren. Skorsten, bagerovn, køkken og spisekammer, alt forsynet med loft, vinduer og døre, samt brædegulv, og de 2 værelser gipsede, pr. fag 480	2,800	
	<hr/>	7,430
Overalt i værelserne 8 kakkelovne a 50		400
2. De ved stedet beliggende 2 huse, der beboes af Ole Eliassen og Christian Frederiksen, forrette aarlig 52 dage hver, til husene 4 skpr. land foruden deres frugthaver. Husenes bygninger, den førstes af 4 og den sidstes af 7 fag, egetømmer, straatag, 2 jern bilæggerovne		2,000
3. Huset paa Stensved, som beboes af Christen Eliassen, og hvortil ligger 4 tdr. land, 9 fag bindingsværk, straatag, forretter arbeide til gaarden — værdi		1,500
4. Gaardens jorder bestaar af areal 88½ tdr. l., hvoraf de 76 tdr. ere pløje og engbund à 300	22,800	
de øvrige 12 tdr. l. er begroede med under- og overskov	1,200	
og paa disse 12 tdr. l. befindes 330 fe. brænde a 25	8,500	
	<hr/>	32,250
5. Den saakaldte Kulsømark, fri købstadsjord, indhegnet med stengærder, dobbelte grøfter med pileplantning, 12 tdr. l., hvoraf de 7 er sat under vand, og hvoraf aarlig kan høstes 30 læs hø a 4 rdl. er 120	3,000	
de øvrige 5 tdr. l. à 200	1,000	
	<hr/>	4,000
For ovenmældte vandbeholdning er anbragt 2 betydelige dæmninger af egetømmer og planker, der i det mindste har kostet		4,000
6. Den ny opbyggede oliemølle bestaar af 9 fag		

mur og egebindingsværk, 2 etager, straatag, fundamentet er opmuret af brændte sten paa 9 alens højde og 2 stens tykkelse, mur af pommerske sten, 18 al. dyb, deri anbragt værket, der bestaar af en liggende aksel, hvorved er anbragt en stampeindretning med 4 par preokoile stamper, og i selve truget er anbragt 4 stykker jernkasser med behørigte jernkiler og malmrør, ved samme aksel er anbragt en staaende aksel, hvorved de 2 løbere eller sten drives, hvorunder en sten af 12 kvarters diameter med undermurede fundamenter af brændte sten, foran dette anlæg er anbragt 2 skorstene med indmurede jernriste og plader, og dertil løse pander samt 4 førere, som drives ved snore og gangtøj, derved 4 kasser med indretning til knivene etc., bagved er anbragt en aksel, hvorved 4 stkr. stamper med jerndupper samt stampetrug, der ligeledes er belagt i bunden med jernplader, og ved enden af samme aksel er anbragt 2 jernvalser med kasse og jernrist til frøets formaling. Det bemærkes, at den øverste etage er indrettet til magasin, alt drives ved vand af et vandhjul af $9\frac{1}{2}$ alens diameter, overfaldsvand, med derved af nyt anbragte betydelige dæmning og vandstue, alt af egetræ og over dæmningen en bro for landevejen, — summa

75,000

7. Den neden for ovenmældte anlæg opbyggede nye stampe- og valkeværk samt papirfabrik, bestaar af 21 fag, alt af mur og bindingsværk, straatag. Stampen bestaar af 8 stamper af nyeste indretning og drives ved et vandhjul af $8\frac{1}{2}$ alens diameter, underfaldsvand, samme hjul driver papirfabrikken, hvori er en stampeindretning til halmens stampning af 16 jernstamper i en 16-kantet kasse, som er belagt i

bunden med jernplader, en jernskruepresse af 16 t. diameter med jern drev og malm møtriker, ved siden en indmuret jernkedel, hvorom en trækasse el. bøtte, og ved siden en stofkiste af 3 t. pl., bag dette en skorsten, hvormed en indmuret jernkedel, desuden nok en jernpresse med behørig apparater. Herved er ny opført dæmning og vandstue, som ialt ansættes til... 31,000

Summa rdl. 172,280

Med denne taksation som grundlag indsendte Lind en ansøgning til commercercollegiet, dateret d. 16. decbr. 1811, saalydende:

„Paa min ejendom ved Vordingborg, Hulemose mølle, har jeg ganske af ny opbygget 3 betydelige værker, nemlig en af de største og bedst konstruerede oliemøller, et stort valkeværk og en papirfabrik, som alle ere i gang.

Disse værker har jeg fuldført for mine egne midler, men da der udkræves en betydelig kapital til at drive samme værker, og jeg desuden agter at benytte mig af et betydeligt vandfald, som findes paa min ejendom, ved derpaa at lade opføre endnu en papirfabrik, saa nødes jeg at søge en prioritet i mine ejendomme, som de nu ere og forefindes.

Af vedfølgende taksation og assuranceforretning vil det høje collegium gunstigst erfare, at samtlige værker ere lovlig takserede for den summa rdl. 172,280, og assureret for rdl: 80,800, og jeg tør altsaa gøre mig det underdanige haab, at det høje collegium vil forunde disse mine anlæg saa kraftig understøttelse til opnaaelse af det behøvede prioritetslaan paa de vilkaar, at jeg aarlig afdrager paa kapitalen, samt forpligter mig til, inden et aar fra dato, at have endnu et værk i gang, foruden de, som nu forefindes.

Da det er første gang, jeg anmoder collegium om en understøttelse, uagtet jeg i en aarrække af 17 aar har virket til landets nytte og gavn ved de forskellige vigtige

anlæg, jeg i bemeldte tid har fuldført, saa haaber jeg, det ogsaa maa komme i betragtning.

De af mig foretagne anlæg bestaar i:

1. Et sæbeværk, som endnu er i fuld drift paa hjørnet af Halmtorvet og Lavendelstræde.
2. Et sæbeværk i Lyngby, hvorved lysestøberi er forenet.
3. Et af de største bryggerier i staden, paa Vandkunsten.
4. Stampemøllen paa Christianshavn. Dette værk, skønt hidtil ikke saa fordelagtigt for interessenterne, men derimod særdeles nyttigt for landet, har siden krigens udbrud været brugt af Feldtcommissariatet og Søetaten, uden ringeste fordel for mig, som hovedentreprenør.
5. Jeg har nær Charlottenlund bygget et af de smukkeste landsteder, plantet 20,000 vilde træer og 7 til 800 frugttræer, som alle staa i god vækst.
6. Jeg har kultiveret Hesseløen, bebygget den, forskrevet sveitzere og besat den med 50 køer, hvorfra haves de bedste sveitzeroste. Dette arbejde er især med mangen anstrængelse og bekostning udført, formedelst de mange vanskeligheder, som møde, hvilket kan sluttes deraf, at den aldrig har indbragt landet mere end 50 rdl., derimod tilvirkes nu 4 à 5000 pund ost aarlig — foruden fiskeriet, som jeg ogsaa driver, da jeg har afkøbt det forrige fiskerselskab dets redskaber.
7. Jeg har i forening med min svoger, major Wrisberg, anlagt en kaffeplantage paa kysten af Afrika, men som jeg frygter nu bliver ødelagt.
8. Jeg har understøttet den bekendte Bonmont, som sad arresteret i Kastellet, i hans eksperimenter med straa- og papirfabrikering, den jeg selv, siden hans død, har foretaget mig, for at komme efter, at denne industrigren kunde drives fabriksmæssig, har kostet mig henved 10,000 rdl., men jeg er nu overbevist om, at den kan drives med fordel, der, især i disse tider, er vigtigt for landet, da klude er dyre og vanskelige at faa.

Hvad iøvrigt mine ved Vordingborg seneste opførte værker angaar, da giver jeg mig den underdanige frihed,

herhos tillige at fremlægge en attest fra byfoged Hansen i Vordingborg, der bevidner, at alle værkerne ere i fuld drift, hvilket han ved egen undersøgelse har overbevist sig om, og jeg tør saaledes gøre mig haab om, at disse, for det almindelige ligesaa vigtige som nyttige anlæg, efter at være fuldført ved privat mands anvendte formue, ikke vil savne den offentlige understøttelse, som behøves til deres fremdeles fortsættelse, især i et tidspunkt, da laan, enten af offentlige stiftelsers fond eller hos private formuende, ikke, som bekendt, er at erholde endog paa den bedste sikkerhed.

Imidlertid er jeg forvisset om, at det høje collegium, der bedst er i stand til at bedømme omkostningerne ved fabrikanlæg, gunstig vil indse umuligheden af at savne den betydelige kapital, der staar i bygninger, maskiner og indretninger, da der udfordres en betydelig cirkulerende føde til saadanne værkers drift. Og da jeg desuden staar i andre handelsforbindelser, der fordre pengeomsætninger, som maa vedligeholdes, saa er det magtpaaliggende for mig at erholde, i det mindste en del af den kapital, der indestaar i de foranførte 3 værker, tillaans mod prioritet i disse ejendomme.

Naar jeg altsaa indskrænker mig til kun at begære det halve af, hvad disse ere ved lovlig taksation bevist at være, saa har jeg det underdanige haab, at det høje collegium vil understøtte dette mit anliggende paa det kraftigste hos det kongl. finanscollegium til at bevilge et laan af 80,000 rdl. imod 4 p. c. renter og imod, at jeg ved en formelig panteobligation giver 1. prioritets sikkerhed i bemeldte værker, da jeg, ifald dette laan ikke, som er fast prioritet, maate blive staaende, saalænge værkerne holdes i drift, vil underkaste mig at erlægge et billigt aarlig afdrag paa kapitalen, efter det høje collegies bestemmelse.

Underdanigst

J. Lind.“

Lind fik det attraaede laan, idet han 28/3 1812 pantsætter ejendommen til den kgl. finanskasse for 80,000

rd. mod 1. prioritet. Laanet afløste et tidligere, af 1/6 1811 paa 24,000 rd., til J. Kirkerup.

Linds forskellige projekter fordrede en mængde bevillinger og privilegier, hvad han havde ret let ved at skaffe sig, da han var godt anskrevet som en produktiv og offervillig kraft. Han havde saa mange særlige interesser, at det er vanskeligt at fremhæve en enkelt blandt de mange, dog skal papirtilvirkning af straa nævnes, fordi han havde øje for den kolossale fordel, det vilde være, i stedet for klude, som det ikke var muligt at skaffe i tilsvarende mængde, som papirforbruget tiltog — men ogsaa udførte et stort pionerarbejdet paa omraadet. Lind fik den 24/7 1811 et 10-aarigt privilegium paa tilvirkning af papir af straa her i landet, og paa papirfabrikken ved Hulemose var, som vi har set det af taksationsforretningen, de maskiner anbragt, hvor halmen anvendtes.

I sin ansøgning om laanet, bebudede Lind endnu en papirfabrik (bevilling af 13/3 1813), men forhaabningerne til straaet skuffede, saa det ene værk var nok til fabrikation af de klude, der kunde fremskaffes, men Lind var ikke den mand, der manglede anvendelse for et møllehjul, og trods bestemmelsen i vejrmøllebevillingen om, at vandmøllen „bestandig skal forblive nedlagt“, forskaffede han sig bevillingen af 20/2 1816 paa i sin vandmølle at indrette og bruge et grubeværk, og 7/8 1817⁹ fik han brandtakseret sin nye vandmølle, den mellemste mølle eller „Havemøllen“, som han havde indrettet som stampeværk og gryn- og melmølle, hvor han bl. a. fremstillede de saakaldte „Splitærter“,¹⁰ der var yndede tilsøs.

Lind trængte stadig til udvidelser. Efter at have faaet det store prioritetslaan i Hulemose, købte han 1813 Hjortholm, købekontrakt 16/5, skøde 27/7, tinglæst 28/7, den bestod, paa det tidspunkt, af 3 længer paa tilsammen 34 fag, midterlængen parallel med landevejen. 6/1 1816 købte han et mølleprivilegium paa en vejrmølles opførelse, samt 4 tdr. l. fri hovedgaardsjord af Iselingens forhen tilhørende jorder af Markus Giøe i Vordingborg, hvorpaa

han opførte „Vordingborg Mølle“, der 25/9 1818 brandtakseredes til 11,000 rbd. 1811 havde Lind købt et hus med vænge imellem Nyraad og Vordingborg, bortfæstet til Christian Frederiksen, af grosserer Wassard paa Marienlyst.

De vage ejendomsforhold omkring det nederste værk ordnedes endeligt ved venskabelig overenskomst imellem etatsraad Ryberg og Lind.

Den 23. juni 1819 blev læst en saalydende konvention:

Undertegnede ejer af Vintersbølle ved Vordingborg gør herved vitterligt: at jeg efter overenskomst med hr. kapt. J. Lind, ejer af Hulemose mølle. har for at konvenere ham i hans fabriksanlæg, og for at berigtige skellet mellem hans og min ejendom, overladt ham et stk. jord ved hans papirfabrik af areal 9160 kv. alen, efter vedfølgende carte, saaledes som samme af landinspektør N. Lund er optaget. Dette stykke jord overlades uden betaling paa følgende vilkaar, nemlig:

1. At hr. kapt. J. Lind eller ejeren af Hulemose for bestandig indhegner dette stykke jord og holder dette hegn forsvarlig vedlige, saaledes, at det hvert foraar af gærdesynsmændene kan besigtiges og antages for lovligt. Ligeledes vedligeholder han de nødvendige kirkestier, men ingen kørevej.
2. At der ikke paa denne overladte jord bygges noget hus til beboelse for fabrikkfolkene eller andre, undtagen de, der nu allerede er bygget. Derimod haves intet imod, at derpaa bygges fabrikhuse, ifald saadanne behøves.
3. Dersom kaptajn Lind eller ejeren af Hulemose, formedelst reparation paa sine værker, holder vandet tilbage paa en tid, jeg skulde bruge vand til mit blegeri ved Vintersbølle, da skal han eller de være pligtige til at lade malevand løbe een dag hver uge, saa meget som oliemøllen behøver eller i tilfælde af nedlægning, kunde have behøvet til fuld maling, dagen beregnet til 12 timer, og skal der gives dem aftens varsel, naar

saadant behøves. Det skal være kapt. Lind eller ejere af Hulemose tilladt at oprense vandløbet fra papirværket igennem min ejendom, saavidt samme behøves, for at forebygge bagvand ved vandhjulet til papirværket, dog maa saadant ske uden skade eller bekostning for mig.

Denne konvention forbliver originalen i mit væрге, og en verificeret kopi leveres hr. kapt. Lind. Dets til bekræftelse under min haand og segl.

København, 28. jan. 1817.

Ryberg.

Til vitterlighed

H. C. Kramer.

F. C. Matthiesen

Jeg undertegnede ejer af Hulemose værker indgaar ovenmeldte konvention i et og alt, og lover at holde mig samme efterrettelig.

Hulemose værker 30. jan. 1817.

Lind.

Den vendeplads ved Hulemose nederste malemølle, mellemste værk, som min fader, ved aastedsforretningen af 27. juni 1792, tillod møller Schade at have paa sin grund, og som møllens nuværende ejer, har kaptajn og ridder Lind, ønsker stadfæstelse paa, vil jeg paa grund af de mange nyttige værker, som han har oprettet ved Hulemose, ikke nægte, men herved stadfæste paa de vilkaar:

at hr. kaptajn Lind stedse holder benævnte vendeplads godt og forsvarligt indhegnet, saaledes at ingen ufred fra hans side kan komme paa min grund, og

at jeg, naar forlanges, nyder fri og ubehindret passage fra og til min skov over samme plads, og paa den til samme mølle, paa hans grund anlagte møllevej, i hvilket tilfælde jeg da lader sætte et led imellem min grund og merbemeldte vendeplads, som altid skal være under mine betjentes laas og lukke.

København, 4. juni 1817.

Ryberg

Om fabrikationsvirksomheden i Linds tid skriver O. J. Ravert i sin beretning om industriens tilstand i de danske provindser 1820, s. 50 om papirmøllen, at den har

„1 hollænder og 3 geschir-huller, hvori 3 par hamre arbejdede, denne sidste indretning er aldeles ny her i landet. Ikkun om vinteren, naar der er vand nok, arbejdes med det. Geschiret arbejder langsommere end hollænderen, men bedre, fornemmeligt til fint papir; tryk-, koncept- og makulaturpapir forfærdiges her blot, da det sagdes, at det ikkun kunde svare regning at forfærdige de finere papirsorter, formedelst arbejdernes ukyndighed.“

I sin beretning om industriens tilstand i Danmark 1823 skrives i Handels- og Industritidende nr. 216: „Hulemose værker, 1 oliemølle, 1 papirfabrik med 1 mester, 3 svende og 1 dreng: 66 riis karduspapir, 3140 riis makulaturpapir. I valkemølle 8675 al. vadmøl og klæde stampet. Formedelst vandmangel have disse værker ikkun arbejdet det halve aar.“

Lind havde ofret store summer paa Hulemose værker, men netop den tid, han drev disse, var meget usikker, fordi det, for industriens vedkommende, var en forsøgstid. Fabrikkerne kæmpede for told paa deres produkter, og naar regeringen støttede med told, tjentes der penge, men samtidig opstod flere fabrikker, saa nedsattes tolden atter, for at skaffe billigere produkter til den forøgede efterspørgsel, og følgen var, at indførselen steg paa de danske fabrikkers bekostning, og der klagedes fra alle sider, snart fra papirfabrikkerne, snart fra oliemøllerne og sæbesydere.

I forbindelse med sin oliemølle havde Lind ogsaa anlagt et sæbeværk, der laa i en bygning ved oliemøllen, vinkelret paa denne, imod syd, saaledes at sæbehusets nordvestligste- og oliemøllens sødøstligste hjørne stødte sammen. 9 fag lang, 9½ alen bred, taget over kedlen tegl, resten straa, skorsten, jernkedel paa 12 tdr. m. v.; første gang brandtakseret 7/1 1814, men 1821 er bygningen tom, og nedrevet inden 1832.

Af brandtaksationerne og den paa egnen florerende rapdrykning synes det derimod at fremgaa, at oliemøllen har været i jevn drift.

Det var jo mange værker, der var spændt for vandkraften, og det fremgaar af alle beretninger, at værkerne ikke kunde holdes i gang hele aaret.

Lind afviklede i aarenes løb sine forretninger i København, hvor han allerede 1810 havde solgt „Lindslyst“, der nu var omdøbt til „Tafel-Bay“ (nu Tranegaardsvej 20, Hellerup) til grosserer Ter Borch, men først 1816 opgav han at have lejlighed i København.¹¹

28/1 1813 var Lind blevet ridder af Dannebrog, kongen skal have sat personlig pris paa manden, der var en begejstret patriot og ved samme lejlighed ofrede villigt til landets tarv. Ogsaa i kaperkrigen satte han sin indsats, idet han var medinteresseret i flere af de betydeligste kaperskibe, bl. a. „Niels Juel“, der førtes af den heltedige kapt. Jürgen Jürgensen, der, efter at have taget flere kostbare priser, sejlede til Island og udraabte sig til konge 1809, hvad englænderne dog hurtigt gjorde en ende paa. Jürgensen døde 1850 som fange paa Tasmanien. — Af andre kaperskibe, som Lind var med til at udruste, kan nævnes „Le petit diable“ og „Prøven“.

Lind døde paa Hulemose den 11. nov. 1821 i sit 58. aar og begravedes paa Vordingborg kirkegaard.

En samtidig, pastor em. P. D. Faber, skriver i „Den cimbriske Mercur“ 1823 en længere beskrivelse af Linds virksomheder, der i hovedtrækkene falder sammen med de, i hans ansøgning om prioritetslaanet, nævnte — og slutter: „Sov sødelig heden vandrende hædersmand! Ved Dig fik mange familier brød, andre velstand ... Uden mange ord var Du, og beskeden. Men hjertets fylde udgød Du, naar talen var om flid og industri, om fædrelandets vel og fædrelandets ære“.

Linds førte et vist selskabeligt hus paa Hulemose, omgikkes familierne paa Rosenfeldt og de andre omliggende gaarde, og de vakte, paa grund af deres mange fremmedartede ejendele, en vis opsigt. Der var ogsaa megen ungdom, Linds havde selv 8 børn, og fra København kom familie og bekendte paa besøg. Frøknerne Mor-

genstjerne og Gravenhorst optræder som faddere fra Hulemose.

En ulykkelig hændelse, hvorved en svigerinde til fru Lind, Eleonora Wrisberg f. Bugge, druknede i møllebækken, skete under et sommerbesøg 1817.

Af Linds børn var den yngste, Caroline Amalie, født paa Hulemose 29/9 1814, hun blev senere forstanderinde for det Wærnske institut og døde ugift 1884. Den ældste søn, Henrik Gothard Lind, var født 20/4 1797, 28/6 Petri, havde en meget smuk karriere i søetaten, men døde forholdsvis ung som kaptajn, R. a. D. og guvernør paa forstet Christiansborg paa Guineakysten 1833, sammen med sin unge hustru f. Valentiner, uden børn.¹²

Den næstældste søn, Pens Peter Lind, f. 11/3 1799, 16/5 Petri, var dels knyttet til virksomheden i Hulemose, dels til Vordingborg mølle, hvor han boede indtil o. 1839. Siden flyttede han til Viborg, hvor han døde 1/4 1863 som bogholder for Kreditforeningen. Han efterlod en søn, handelsbetjent Jens Peter Lind i København.

En tredje søn, Carl Vilhelm Lind, f. 24/2 1809, var først skibskaptajn paa østen, og kom hjem som 28-aarig med formue. Ifølge auktionsskøde af 25/9 1839 overtog han Vordingborg mølle efter broderen, solgte den atter 8/2 1846 for 20,500 rbd. til H. C. Buch. 1848—54 ejede han Lystrupgaard (Espesholm), Uvelse sogn. Var senere arbejdsinspektør under bygningen af „Prøvestenen“, og døde 10/6 1866 paa Kommunehospitalet i København, boende i Lorentzensgade 9. C. V. Lind havde kun en datter i sit første ægteskab med sin kusine f. Wrisberg, men hun døde som ung.¹³

Efter kaptajn Linds død 1821 besad enken Hulemose endnu en aarrække med sønnen Jens Peter Lind som forpagter. De kæmpede med store økonomiske vanskeligheder og stadig forhandlinger med direktionen for statsgælden og den synkende fond.

Det store laan af 28/3 1812 var bleven omskrevet fra 80.000 rd. til 24.000 rbd. r. s., men forrentningen heraf

overskred langt, hvad der kunde præsteres. 3/5 1822 ansøger fru Lind om 3 maaneders henstand med eksekutionen af en hende overgaaet dom, om at indfri laanet. 24/1 1824 faar hun henstand til 1. marts som sidste termin. Dog hengaar der endnu 4 aar,¹⁴ forinden afgørelsen sker, og finanskassen overtager ejendommen. Medvirkende hertil var prioritetsforholdene, idet kapt. Lind, efter at det mellemste værk i 1817 var opført, havde belaaet denne mølle særskilt til grosserer Anders Nielsen i København for 10,000 rbd., uden at jorden, den laa paa, var bleven udskilt fra det til finanskassen pantsatte; endvidere at Hjortholm var belaaet og pantsat til Nationalbanken, uden at arealet dertil, da Holm i sin tid tilbagekøbte den, bestemt kunde paavises.

Finanskassen, der i denne periode maatte overtage en mængde ejendomme landet over, havde 1820 overtaget Øbjerggaard, hvortil ogsaa hørte Køng fabrikker, Vintersbølle og blegeriet, der var det 5. værk, der anvendte vandkraften fra Kulsøen og Hulemosesøen.

I fru Linds tid forfaldt Hulemoseværkerne, og den nødvendigste vedligeholdelse forsømtes, hvorfor bestyrelsen af blegeriet maatte deltage i omkostningerne ved en ny dæmnings opførelse ved Kulsøen. Som vederlag blev der oprettet en declaration om vandet til blegeriet:

„Den kongelige kommission over de militære uldmanufaktur, som bestyrer af de, hans majestæt kongen tilhørende, Vintersbølle skove og det derværende blegeri, har deltaget i omkostningerne ved en ny dæmnings opførelse for Kulsøen, hvorfra de mig tilhørende Hulemose værker erholde vand til sammes drift, med den summa 80 rbd. repræsentativer, under den betingelse, at blegeriet erholder saa meget vand af bemeldte sø og de øvrige derved liggende søer, som behøves til driften af vandværket ved blegeriet i saa lang tid af aaret, som dette drives. Som vederlag for den mig hertil ydede hjælp og i forbindelse med den imellem min afdøde mand skibskaptajn og ridder Lind og etatsraad og ridder Ryberg, Vin-

tersbølles værkers forrige ejer under 30. januar 1817 og 4. juni 1819 indgaaede, senere under 23. juni sidstmeldte aar ved Vordingborg søndre distrikts birketingsret læste konvention, forpligter jeg mig herved med arvinger og Hulemose værkers tilkommende ejere, at der, saavel af vandbeholdningen i Kulsøen som de øvrige ovenfor Hulemose værker liggende søer og vandbeholdninger, skal dagligen vorde afgivet saa meget vand, som behøves til Vintersbølle vandmøllens drift, saalænge der er vand i bemeldte og i de øvrige søer og vandbeholdninger, saavel naar Hulemose værker drives, som naar disse, formedelst reparation eller af andre aarsager, ingen undtagen, maatte være uvirksomme. Dog forbeholder jeg mig og efterkommende ejere, at vedkommende mester eller opsynsmand ved blegieriet ikke forlanger vand, naar mine værker maatte være under reparation eller af andre aarsager ere uvirksomme, uden naar dette virkelig behøves til vandværkets drift ved blegieriet.

Dette til bekræftelse under min og lavværges underskrift og besegling i 2 vitterlighedsvidners overværelse. Denne min deklaration kan til tinge læses og protokolleres uden mig dertil at varsle.

Holemose, den 7. februar 1826.

A. P. Lind.

L. S.

Til vitterlighed:

Diderichsen. H. Gisskov.

Denne deklaration antager og underskriver jeg som forpagter af Hulemose værker og som lavværges for min moder madame A. P. Lind.

København, den 7. febr. 1826.

J. P. Lind.

Til vitterlighed:

Linderstrøm. N. Petersen.

Aaret efter klager kommissionen over dæmningen ved Hulemosesøen, der saa undersøges af havnebygmester

Kolbye. Til istandsættelse leveres iflg. regning af 13/4 1829 fra Petersværft (finansskassen havde købt Petersgaard i 1800), egetømmer til værdi af 75 rbd. 1 m 13 s.¹⁵

Foraaret 1826 bortlejes 14 lodder = 36 tdr. l. af Hulemoses marker, ved auktion for 101 - 1 - 4 -, og foraaret 1827, 12 lodder = 13 $\frac{3}{4}$ tdr. l. for 93 - 2 - 12 -, i begge tilfælde for et tidsrum fra 1 til fem aar.¹⁶

19/12 1826 bortforpagtes papirværket til papirmester Harry Wennecke for 3 aar fra 1/7 27. Han skulde svare 300 rbd. aarlig, men for hver dag, han ikke kunde faa malevand, skulde godskrives ham 1 rbd.

Saaledes manglede malevand, dels paa grund af effektiv vandmangel, dels paa grund af frost, i 33 dage i Jan. og Febr. 1828, og i Juli, Aug. og Sept. s. aa. fik han tilsammen kun 9 dages malevand og i Oktober kvartal total vandmangel. 1829: „paa grund af stærk frost har der i Jan. kvartal af indeværende aar ikke kunnet gaa vand fra søen ved Hulemose til brug for papirværket før end 23. marts, der af nævnte kvartal udgør 8 dage“.¹⁷

29/2 1828 bekendtgøres i Adresseavisen bortsalg af Hulemose værker m. v. ved 3 auktioner, der afholdes 18/3, 1/4, og 15/4 s. a.

Adresseavisen for 9. Juli 1828:

„Hulemose værker og avlsgaard, beliggende i Vordingborg sogn og tilhørende skibskaptajn og ridder Linds enke, bliver ifølge eksekution og udlæg, samt i continuation af de over denne ejendom allerede afholdte 3 auktioner, 4. gang opbudet til bortsalg ved offentlig auktion, der, efter overenskomst med auktionsdirektøren afholdes:

Tirsdagen den 29. juli førstkomende, kl. 11 formiddag paa ejendommen selv

Bemeldte ejendom, der bestaar af:

- a. 1 Valke- og grubemølle,
- b. 1 Olieværk,
- c. 1 Papirværk,

- d. 1 Vaanigs- og avlsgaard med jorder paa omtrent 3 tdr. hartkorn, og
- e. 3 bortfæstede huse,
opraabes i 2 dele, nemlig: Valke- og grubemøllen for sig selv, og det øvrige under et.

Efter konditionerne, som fra 3. juli af, ere til eftersyn paa Kammeradvokaten, hr. etatsraad Bilstedts kontor i København, og hos undertegnede, kan ejendommen tiltrædes, saasnart auktionsbudet vorder approberet, og købesummen bliver indestaaende deri, saaledes at samme forrentes og afdrages i 28 aar med 6 p. c. aarlig, hvoraf 4 p. c. af det hver gang tilbagestaaende, regnes som rente, og resten tages til afdrag paa kapitalen.

Denne bekendtgørelse tjener saavel til liebhavernes som, i overensstemmelse med plakaten af 22. april 1817, til panthavernes efterretning.

Vordingborg, den 25. juni 1828.

Neldeblad.

Den kongelige Kasse.¹

Kort før den 4. auktion over Hulemose tilskrev statsgældsdirektionen kammeradvokat Bilsted og foreslog, at proprietær Hastrup (Rosenfeldt) og kontorist Gymose skulde byde for den kgl. kasse, men at det skulde holdes hemmeligt.

Ved auktionen den 29/7 1828 lod saa den kgl. kasse, som udlægshaver, sig tilslaa værker og ejendomme og fik auktionsskøde den 7/9 1830, dog med undtagelse af valke- og grubemøllen og et omkringliggende areal af 4 skpr. land.

Ved en 4. og sidste auktion havde kaptajn A. A. Rauberg den 4/7 købt Hjortholm, auktionsskøde af 5/5 1829.

Jens Peter Lind reddede derimod Vordingborg mølle, som kaptajn Lind havde overdraget ham ifølge købekontrakt af 1/7 1819 7/7, og fik skøde af fru Lind 27/10 1831 7/12, imod at overtage en 1. prioritet paa 4,500 rbd. r. s.,

som ved højesteretsdom af 11/6 1823 var tilkendt hans majestæts kasse af den obligation for 9,000 rbd. r. s., som kapt. Lind under 13/4 1819 havde udstedt til overkrigskommissær Rørbyes arvinger.

Efter købet af Hjortholm klagede kapt. Rauberg imidlertid over, at arealet ikke passede, hvorfor der i 1829 forfattedes et kort og arealberegning af landinspektør Henckel over Hjortholm og Hulemose, der udviste et areal paa henholdsvis 472.175 kv. al. (33,73 tdr l.) og 1,256,340 kv. al. (89,74 tdr. l.). Ialt 1,728,515 kv. al. (123,47 tdr. l.).

Den tidligere udstykningsansøgning af 2/1 1809, og rentekammerets tilladelse af 25/3 s. a. saa saaledes ud:

	Areal:	Hartkorn:
1. Til forrige ejer Fr. Joh. Holm — (Hjortholm) ...	611,408	2t. 0s. 1f. 1½a.
2. Til kaptajn Lind — (Hulemose)	954,602	2t. 7s. 2f. 2½a.
3. Det vesten for Holtevænget beliggende hus	3,500	0t. 0s. 0f. 2a.
4. Tuesbanke med vejrmøllen	17,300	0t. 0s. 2f. 0a.
	<hr/>	
	1,586,810	5t. 0s. 3f. 0a.

(= 113,34 tdr. l.).

Da arealet imidlertid, for Hulemoses vedkommende, passede med det til den kgl. kasse pantsatte, blev hartkornet, ifølge skrivelse af 16/6 1832 til amtmanden grev Knuth, omdelt, saa det kom til at passe med de arealer, hver af ejendommene virkelig bestod af. Saaledes blev der til:

Hulemose mølle	3t. 1s. 2f. 2½a.	1017 rbd. sølv
Hjortholm	1t. 6s. 1f. 0a.	565 rbd. sølv
Valke- og grubemøllen	0t. 0s. 0f. 2½a.	8 rbd. sølv
	<hr/>	
	5t. 0s. 0f. 2a.	1590 rbd. sølv

Da Raubergs papirer lød paa et større areal, end der var til Hjortholm, fik han en erstatning paa 400 rbd. s.,

hvoraf nationalbanken og statsgældsdirektoratet hver betalte halvparten.

Myndighederne havde i det hele taget en masse ulejlighed med at rede traadene ved afviklingen af Hulemoseaffæren, hvad en tyk pakke i Rigsarkivet udviser (V A III S. 168 XII Statsgældsdirektionen, 22. Hulemose værker 1820—33). Blandt enkelte ting kan f. eks. nævnes, at Jens Peter Lind gjorde fordring paa en kludemølle, en lille vejrmølle, der i hans forpagtningstid var opført lige uden for dæmningen ved Kulsøen, hvorfor han var indkaldt for amtsforligskommissionen paa Petersgaard den 2/4 1828.

Den 19/3 meddelte amtmanden, at branddirektør Lund i Næstved havde indberettet, at bygningerne ved Hulemose værker var saa forfaldne og brøstfældige, at deres øjeblikkelige værdi paa ingen maade svarede til den sum, hvorfor de var assurede i landets almindelige brandkasse, og derfor andrager paa, at disse bygninger aldeles maa udgaa af brandassurancen.

Som køber til Hulemose meldte sig cand. jur. Jørgen Thorsen Obel fra Bisserup ved Holsteinborg, der tilskrev direktionen følgende:

P. M.

Under 9. dennes indgav jeg et forslag til Direktionen, hvorefter jeg i det tilfælde, at Hulemose værker maatte blive udskilte, ønskede at købe papirmøllen med nogle jorder, hvilket alt i dette mit forslag er bestemt opgivet. Men da muligen adskillelse, i særdeleshed med hensyn til jorderne, vilde være forbunden med vanskeligheder, saa tillader jeg mig at indkomme med efterstaaende forslag, hvori jeg ønsker at købe hele ejendommen med alle dens bygninger og værker og jorder, dog med undtagelse af:

- A. Den bygning, hvori er grube- og stampeværk,
- B. Kludemøllen, som drives med vind,
- C. Det stk. købstedsjord, som skal være cirka 12 tdr.

land, og som er uden for det hartkorn, der er til Hule-mose værker.

Da det vistnok anses ukonsekvent, at jeg i mit forrige forslag ønskede at have kludemøllen, og i dette frafalder samme, tillader jeg mig at oplyse grunden hertil, nemlig:

1. skal afdøde kapt. Linds søn have gjort paastand paa samme, som ham tilhørende, hvorved jeg lettelig vilde komme i proces, som endog vundet intet stort gavnede, da denne indretning næsten ingen værdi har,
2. vilde jeg i oliemøllen indlægge en hollænder til kludemaling, hvorved denne kludemølle blev unødvendig.

I anledning af de bygninger, som altsaa blev ved den samlede ejendom, som jeg ønskede at købe, tillader jeg mig at fremsætte de forandringer, som jeg vilde foretage ved nogle af samme, nemlig:

- a. I oliemøllen skulde stamperne borttages, og de 2 presser (der er 4) altsaa blive staaende, og den øvrige plads, som herved vindes, skulde anvendes til en hollænder med bølge, presse og tilbehør. Da papirfabrikationen vil blive hovedsagen, saa bliver olieværket mindre, og vil da dette sidste blive at drive med heste, og vandkraften anvendes til hollænderen.
- b. Da det ved papirmøllen værende tørrehus, som ligger i skoven, (er for lidet til 2 hollændere) hvor der mangler luft, og papiret følgelig tørres for langsomt, vilde jeg borttage dette tilligemed det hus, hvori mesteren bor, og nogle fag hus (dette er blot tømmeret, thi der er i samme hverken mure, lofter, vinduer, ej heller tag og skal nok engang have været bestemt til sæbesyderi) som staar straks ved oliemøllen, og af samme tømmer opføre et tørrehus nord for landevejen, men straks ved vaaningshuset, paa 20 fag i længden, 1 etage høj.
- c. Ved den længde, hvori papirmøllen nu er, er ved begge ender nogle næsten nedfaldne fag hus, disse skulde

borttages som overflødige, og vilde jeg da afbenytte disse fag til et hus for nogle af arbejdsfolkene ved værket.

- d. Da intet af det indvendige værk ved papirmøllen er brugeligt, med undtagelse af vandhullet, og nyt skulde anskaffes, saa vilde jeg henlægge denne nye bømte med tilbehør og flytte pressen til oliemøllen, for at have hele papirfabrikationen samlet, og bliver altsaa i den nuværende papirmølle-bygning alene en hollænder.

Papirværket vil efter denne forandring blive drevet med 2 hollændere og 2 bømter, nu er der kun een. Derimod bliver olieværket 2 presser og stamperne mindre.

- e. Ved vaaningshuset med tilhørende udhuse er sat en liden udbygning paa ca. 5 fag ved den vestre længde, som har været afbenyttet til stald; denne skulde borttages som unødvendig, nu da saa mange jorder, ved Hjortholms salg, er gaaet ud af driften, og kunde disse 5 fag da anvendes til forbedring af den vestre længde, som næsten er nedfalden.

Med ret til at foretage disse forandringer, som vist vil blive ejendommen til sand gavn, vil jeg for den hele samlede ejendom med bygninger, værker og jorder, med undtagelse af det under A, B og C anførte, give 5,500 rbd. sølv, hvoraf de 500 rbd. sølv betales kontant, og de 5000 rbd. sølv betales med afdrag og renter 6 procent aarlig, saa at kapitalen bliver udbetalt i 28 aar, dog under den betingelse, at ejendommen saa leveres undertegnede fri for al videre udgift i alle navnlige maader.

Dersom dette mit tilbud maatte erholde approbation, da ønskes samme snarest meddelt, da det ellers vil blive umuligt at faa bygningerne og de forandringer, som heri ere opgivne iorden i dette aar, ligesom det ogsaa er saare vigtigt med hensyn til jordens drift, som snart stunder til, da det vilde medføre et for ejendommen altfor betydeligt tab, hvis jorderne ej skulde kunne blive behandlede i dette foraar.

Endelig tillader jeg mig at bemærke, at dette til-

budne kontante beløb muligen vil anses for ringe, men naar Direktionen behageligst vil tage i betragtning de betydelige udgifter, som forestaar ved det heles istandsættelse, som straks maa paabegyndes, vil det heri tilbudne kontante beløb vist findes passende.

Skulde Direktionen bestemme ejendommen, som heri anført, og som jeg, med ret til at foretage de opgivne forandringer, ønskede at købe underhaanden, til auktion, da er dette mit bud uden forbindelse for mig og bliver at anse, som om det ej var gjort.

Bisserup pr. Holsteinborg & Slagelse, d. 2. marts 1829.
Underdanigst

J. Obel.

Ovenstaaende bud blev antaget og approberet af kongen den 25. april s. a.

Jørgen Thorsen Obel.

Obel var søn af vildthandler Thor Obel paa Østergade i København; han var juridisk kandidat og tidligere bosat i Alslev ved Sorø, hvor han var købmand. Han var gift med Frederikke Louise Klüver, datter af godsforvalteren paa Holsteinborg.¹

For 2. gang blev der nu udstedt kongeligt skøde² paa Hulemose mølle:

„Vi Frederik den Sjette,
af Guds naade konge til Danmark, de Venders og Gothers,
hertug til Slesvig, Holsteen, Stormarn, Lauenborg og
Oldenburg, gjøre vitterligt:

At vi ved allerhøieste resolution af 25. april 1829 allernaadigst have bifaldet, at Hulemose værker og eien-
domme, i den tilstand hvori de da befandtes, og saaledes
som de ved 4. auktion den 29. juli 1828 blev oppraabte,
maa med undtagelse af:

- a. Valke- og grubbemøllen med omkringliggende areal af 4 skp. land.
- b. Den paa jorden opførte kludemølle og

- c. Kulsøe marken paa omtrent 12 tønder land, overdrages oliemøller Jørgen Obel til eiendom for en kjøbesum af 5,500 rbd. sølv, hvoraf de 500 rbd. sølv contant betales, og de 5,000 rbd. sølv bliver indestaaende paa 1. prioritet i eiendommen imod at forrentes og afdrages med 6 pct. aarligt, hvoraf 4 pct. af det hver gang tilbagestaaende regnes som rente, og resten som capitalafdrag, alt med følgende vilkaar:
1. at renten beregnes fra 1. april 1829 og afdraget fra 11. juni f. a.
 2. at kjøberen fra 1. April 1829 udreder samtlige skatter, bankhæftelser og afgifter, som hæfter paa eiendommen, saasom renter af den halve kjøbesum til beløb 1017 rbd. sølv, som fra ældre tider deri indestaar;
 3. at han overtager eiendommen med alle øvrige rettigheder og forpligtelser, hvormed den tilskødedes vor casse, og
 4. at han selv bekoster udstødelsen og tinglæsningen af panteobligationen, men derimod fritages for alle øvrige afgifter i anledning af kjøbet.

Da kjøberen contant har betalt de betingede 500 rbd. sølv paa kjøbesummen, hvorefter eiendommen er foranstaltet ham overleveret, og han endvidere har, foruden renter indtil 11. juni d. a. successive erlagt i kapitalafdrag indtil nysnævnte termin 309 rbd. sølv, samt derhos har den tilbagestaaende deel af kjøbesummen 4690 rbd. 88 sk. sølv under 2. august d. a. meddelt vor casse behørig 1. prioritets panteobligation, saa ville vi hermed i overensstemmelse med vor ovennævnte allerhøieste resolution fra os og vore arvesuccessorer i regeringen allernaadigst sælge, skjøde og aldedes afhænde til oliemøller Jørgen Obel, Hulemose værker og eiendomme i Præstøe amt med jorder, der staar for hartkorn 3 tdr. 1 skp. 2 fdk. 2½ alb. alt med samme rettigheder og forpligtelser, hvormed bemeldte værker og eiendomme ved auktionsskjøde af 7. Sept. 1830 er vor casse overdragen.

Forbydende alle og enhver herimod eftersom fore-

skrevet staar, at hindre eller i nogen maade forfang at gjøre under vor hyldest og naade.

Givet paa vort slot Frederiksberg, den 7. Sept. 1832.

Under vor kongelige haand og segl

Frederik R.

(L. S.)

Moltke Holstein
Fog Johnsen Hauch Meyer“

Ovenstaaende skøde blev tinglæst ved Vordingborg søndre birk den 24. Okt. 1832.

Som det ses af Obels brev, branddirektørens klage og meget andet, var det en temmelig forfalden gaard og virksomhed, Obel gik ind til, men det viste sig, at han var mand for at bringe det paa fode igen, og med en vel tilrettelagt plan satte Obel igen værkerne istand og igang.

1831 udgav Drewsen et lille skrift, Bidrag til Kundskab om de danske Oliemøllers Forfatning, og heri siger han: Ved den nylig udgivne forordning, der fritager nogle fremmede produkter, hvoriblandt hampeolie, fra indførselstold, ere vore oliemøller ødelagte, pludseligen og uigenkaldeligen ødelagte, og ejerne staar sønderknuste ved disse deres virksomheders sørgelige ruiner.

I den snes aar, Obel drev værkerne, var det papirfabrikationen, der var hovedsagen, men trods ovenstaaende citat af Drewsens skrift, var oliemøllen dog ogsaa et led i virksomheden.

Det havde jo været unaturligt, om den mellemste mølle ikke igen var bleven forenet med den øvrige ejendom, hvori den laa som en enklave. Aarsagen til, at den ikke kunde sælges til Obel sammen med det øvrige, var prioritetsforholdene. Da kapt. Lind i 1817 havde ombygget og udvidet det mellemste værk, der indtil da var benævnt den nederste melmølle, fik han et laan i dette til

stampeværk og grynmølle indrettede værk, paa 10,000 rbd. sedler, hos grosserer Anders Nielsen i København.

Møllen blev 7/8 1817 brandforsikret for 8,000 rbd. sølv og bestod da ifølge pantebrevet af 2 etager, 14 fag lang, 4 fag dyb, opbygget af brændte sten og egetømmer og indeholdende en engelsk sigte, 2 par franske møllestene m. m. 17/5 1821 brandforsikret for 4,800 rbd.

Af denne mølle, der var bygget tværs over møllebækken, laa en del paa den oprindelige til Hulemose hørende jord, og en anden del paa det stykke jord, som Lind erhvervede af Ryberg. Den førstnævnte del af møllen takseredes 1826 til 2550, den øvrige del til 3265 rbd. sedler.

Paa statsgældsdirektionens foranstaltning blev den sat til auktion den 12. okt. 1831, hvorved Neldeblad, som konstitutioneret auktionsdirektør, blev højstbydende med 115 rbd. sedler. 25/7 1832 lod grosserer Anders Nielsen sig dette bud tiltransportere og fik 8/12 1837 auktions-skøde, der tinglæstes 24/1 1838, hvorefter Obel købte møllen for 200 rbd. sølv. Skøde: 29/1 1837 7/2³

Møllen var gaaet i forfald allerede inden auktionen og brandtakseredes 17/7 1833 kun til 700 rbd., men Obel satte den atter istand og indrettede den til papirfabrikation med tøjkasse og presse, og den 17/7 1840 brandforsikredes den for 2,500 rbd.⁴

Obels privilegier af 4/2 1832 paa at drive papir- og oliemølle udviser for papirfabrikkens vedkommende, at han: derhos indtil videre og under forbeholdenhed af de forandringer, som muligen maatte blive at træffe, samt under sædvanlig forpligtelse af materialierne anvendelse ved fabrikken, maa nyde toldfrihed paa følgende artikler, nemlig: alun, berlinerblaat, saksisk smalt, vitriol og engelsk gips. Derfor skal han være forpligtet til, nøje at rette sig efter, hvad der om kludesamling er eller vorder anordret. For oliemøllen: toldfrit indføre det til benævnte oliemølles drift, fra fremmede steder behøvende hør- og hampefrø, samt rapsat, dog at han i ethvert ind-

førselstilfælde afgiver den anordnede forpligtelse, at de med toldfrihed indførende frøsorter alene skulle anvendes ved hans oliemølle.

I anledning af tronskiftet blev disse bevillinger fornyede 1842, henholdsvis konfirmerede 11. Sept. og 6. Nov 41.

Papirmester Wennecke, der havde haft papirmøllen i forpagtning under værkernes interregnum, og efter hvem beboelseshuset i skoven ved det nederste værk senere altid kaldtes „Wenneckehuset“, fik 1833 selv papirprivilegium, som han udnyttede i den lille vandmølle paa Nyraad mark. („Theisens papirmølle“, nu nedlagt og indrettet til beboelse).

I O. D. Lytkens beskrivelse af Præstø amt 1839 faar man følgende oplysninger:

Den øverste mølle ved landevejen mellem Vordingborg og Kallehave, indrettet til papir- og oliemølle, har 2 etager. I den øverste af disse gøres det forarbejdede papir færdigt. Den drives af et overfaldsvandhjul, der er 8 alen i diameter.

Den mellemste mølle er indrettet til papirmølle og til den ved papirværket fornødne slibeindretning, der gaar ved vand. Den har ligeledes 2 etager, og drives ved et overfaldsvandhjul af 7 alens diameter.

Den nederste mølle, hvor et grubbeværk og tillige en hollænder til kludemaling, drives ved et overfaldsvandhjul af $5\frac{1}{4}$ alens diameter.

Til papirmøllerne forbruges aarligt omtrent 6,500 til 7,000 lp. klude og 1,200 til 1,500 lp. tovværk, og i almindelighed bliver aarligt forarbejdet 900 til 1,000 ris stort pakpapir af 8-punds, 6-punds og 4-pds. begkardus og linnedkardus, samt 2,600 til 3000 ris hvidt og graat makulatur.

Papirfabrikationen sker ved 2 bøtter, hvortil haves de fornødne presser og tørrehuse foruden lofter.

Naar vinteren er mild, bruges papirværket alene. I strenge vintre bruges derimod ogsaa oliemøllen, hvorpaa

der, naar den bruges stadigt i de 6 vintermaaneder, kan forarbejdes mellem 600 og 700 tdr. raps- og hørfrø.

Efter at Obel havde istandsat bygningerne blev de omtakserede 23/7 1832 til brandforsikring:

a. Stuehus	10,390 rbd.
b. Porten	100 —
c. Det østre hus	780 —
d. Det søndre hus	620 —
e. Det vestre hus	870 —
f. Oliemøllen (ved landevejen)	10,040 —
g. Papirmøllen (det nederste værk)	1,070 —
h. Et hus i øster (beboelseshus syd-øst for g)	580 —
i. Et do. til 2 familier øst for oliemøllen (nord for landevejen)	680 —
k. Et do. vest for møllegaarden (og bagløbsbækken) n-s	60 —
l. Et do. vest for møllegaarden (og bagløbsbækken) v-ø	60 —
m. Et do. paa marken ved Kulsøen (det med 4 tdr. l.)	170 —
n. Et do. ogsaa ved Kulsøen	90 —
o. Et tørrehus øster for oliemøllen	440 —
	16,950 rbd.

Listen udviser hovedsagelig de samme bygninger som i Linds tid, dog mangler her den mellemste mølle, som Obel paa det tidspunkt ikke ejede, samt sæbefabrikshuset ved oliemøllen, og det store tørrehus nord-vest for det nederste værk, i stedet for hvilket Obel byggede tørrehuset „o“, øst for oliemøllen. Det tidligere ikke omtalte beboelseshus „n“ ved Kulsøen, var nok opført sammen med vindkludemøllen, af Jens Peter Lind.

Aar 1840 den 21. november blev en aastedsforretning^s foretaget af amtmand Neergaard, landsvæsenskommissær Neldeblad og kammerraad og amtsforvalter Schytte, ifølge meddelt constitution paa Peder Madsens

gaard i Bakkebølle i anledning af et flodemaals sættelse eller vandets bedre afledning af Kulsøen, hvis vand benyttes til Hulemose mølles drift.

Amtmanden fremlagde en rekvisitionsskrivelse fra husmændene Hans Nielsen og Jens Pedersen af Kallehave-skov og Flædebækshuset af 19. September d. a. med 2 bilag. Endvidere fremlagdes en skrivelse fra det kongelige rentekammer af 4. juli d. a.

Dernæst fremlagdes 7 stk. indkaldelser af 3. dennes, udstedte efter amtmandens anmodning af justitsraad, byfoged og birkedommer Rosenstand i Vordingborg til samtlige lodsejere.

Kommissionen tog i lodsejernes nærværelse aastedet i øjesyn, og bleve lodsejerne da enige om, at overdrage til proprietær Wassard til Marienlyst, gaardmand Peter Madsen i Bakkebølle, gaardmand Peder Munk af Vintersbølle, gaardmand Ole Nielsen af Rødstofte, og husmændene Hans Nielsen af Kallehaveskov og Jens Nielsen af Flædebækshuset, hvilke 2de have rekvireret denne forretning, at overvære denne forhandling paa samtlige lods-ejeres vegne, saaledes, at alt, hvad disse ved mindelig overenskomst under kommissionens mægling maatte kunne afgive angaaende denne genstand med ejeren af Hulemose mølle, skulle være gyldig og gældende for dem alle.

Samtlige øvrige lodsejere bleve saaledes demiterede, og de 5 foranmeldte befuldmægtigede mænd forbleve til stede ved sagens videre behandling, hvorfor forstraad Müller paa Vintersbølle ejendoms vegne erklærede, at han i ethvert tilfælde maatte reservere det kongelige rentekammers approbation af de tagende bestemmelser.

Efter passeret mægling blev parterne saaledes forenede:

1. Fra 15. September til 30. April inklusive kan vandstanden holdes indtil 2 alen fra overkanten af den øverste hammer af slusens bolværk, ned mod stighbordet til vandet.
2. Fra 1 Maj til 15. Juni inklusive bliver vandet succes-

sive at uddrage af Kulsøen, saaledes at søen sidstnævnte dato har saa lav en vandstand, som den kan faa.

3. Saasnart vandet i søen har naaet den højde, som efter 1. post er fastsat for tiden fra 15. September til 30. April, saa bliver der at nedsætte 4 sten for lodsejernes regning paa forskellige steder af søen i overværelse af ejeren af Hulemose mølle, med tydelige, indhuggede mærker af den fastsatte vandstand.
4. Lodsejerne vedtog og forpligtede sig til at holde hovedgrøften fra „Sækken“ eller søen og til stighbordet tilbørligt oprenset til en bredde af i det mindste 4 alen, enhver ud for sin tilstødende grund, saaledes at vandet kan faa frit løb fra søen til stighbordet, og skal denne oprensning være færdig inden medio Juli.

Det opgravede dynd bortkastes i det mindste 2 alen fra grøfttekanten og udjævnes til 2 tommers tykkelse.

Skulde nogen del ikke være færdig inden 15. Juli, da udføres det manglende arbejde af en af de andre lodsejere uden ophold, og hans udlæg autoriseres af amtmanden til udpantning hos den forsømmelige.

Dette tilsyn veksler aarlig mellem de 2 paastødende ejere af Vinterbølle og Bakkebølle, og tager gaardmand Peder Hansen Munk tilsynet næste aar 1841.

5. Skulde stærkt tøløb eller regnskyl indtræffe i tiden fra den 15. September til den 30. April saaledes, at mølleren ikke kan modtage alt overflødig vand fra Kulsøen i gaardsøen formedelst mangel paa afløb fra denne igennem goldslusen paa landevejen, da maa det være tilladt, at vandet i søen stiger i det højeste 12 tommer højere end i 1. post er bestemt, dog at denne vandstand ikke maa vedblive længere end i det højeste 12 dage.
6. Skulde foranførte bestemmelser i henseende til vandstanden blive overtraadt fra møllejerens side, da betaler han for de første 3 uger en mulkt af 1 rdl. sølv daglig og for hver dag, der længere hængaar, 2 rdl.

sølv daglig til Vordingborg landsogns fattigkasse, under udpåntningstvang, foruden skadeserstatning efter anordningerne.

Det saaledes indgaaede bekræftes med lodsejernes underskrifter, med den foranførte forbeholdenhed af det kongelige rentekammers approbation med hensyn til Vintersbølle blegeri.

J. Obel. Wassard. Peder Madsen.

Peter Hansen m. f. p. Ole Nielsen m. f. p.

Hans Nielsen m. f. p. Jens Pedersen Fladebæk m. f. p.

saaledes passeret, bekræftes ved kommissionens underskrift.

Neergaard. Schütte. Neldeblad.

Som man ser af ovenstaaende aastedsforretning, levede stadig striden om opstemningen af vandet i Kulsøen, men „Flæbækken“s stormløb mod stigbordet mislykkedes ligesaavel, som i sin tid Galthens. Og det paa staas ogsaa, at Obel gned sig i hænderne, da denne forretning var underskrevet og sagde, at nu havde han endelig faaet retten til at lukke for vandet i Kulsøen.

Obel har aabenbart været tilfreds med den aftalte vandstand og ved at faa den dokumenteret, men der er ingen tvivl om, at det er den ældgamle, hævdivundne ret, der var aarsagen til, at mølleren atter gik sejrrig ud af kampen.

At det ikke er noget lidet kvantum vand, det drejede sig om, forstaas deraf, at mølleren 5 gange kunde udmale og atter fylde Hulemosesøen med vinterens opsparede Kulsøvand.

14/11 1848 fæstede Hans Hansen den halve del af det hus med tilliggende vænge, som begrænsedes af Vintersbølle skov, Vintersbølle huslod, landevejen mellem Vordingborg og Kallehave, og det vænge Christian Hansen har, som bebor den anden halve del af samme hus. 1 dag egentlig + 3 høst- og 3 hødage⁶

Obels, der jo var ældre folk, da de kom til Hulemose, havde stor familie, hvoraf flere hjalp til i virksomheden, og det synes, som arbejdet i Obels tid gik støt og roligt, men de var forfulgt af flere uopklarede ildebrande, hvoraf den sidste, ved sit katastrofale omfang, gjorde et stærkt indtryk landet over, skønt man, paa det tidskunkt, ellers var optaget af krigen, og hvad der foregik i Sønderjylland.

Den første brand opstod i det nyopførte tørrehus en aftenstund den 28/12 1833,⁷ efter at man havde forladt huset, hvor man havde arbejdet med papirtørring. Huset var i sig selv meget brandfarligt, hovedsageligt opført af træ, med straatag, med stærk vindtræk og fyldt med ophængt papir til tørring, desforuden indeholdende en tørreovn, hvori der fyredes. Brandforhøret paaviste ikke, hvorledes ilden var opstaaet. Huset genopførtes i vintrens løb og blev paany brandforsikret følgende 26. maj.

1848^s den 8. dec. brændte det nederste værk, der var indrettet som korn- og grønmølle, ogsaa totalt til grunden, uden at det blev opklaret, hvorledes ilden var opstaaet, det var assureret for 1,550 rbd., resterne takseredes til 162 rbd., skaden: 1388 rbd. Møllen genopførtes straks igen som før, og blev paany brandforsikret den 12. juni 49 for 1280 rbd.

Tirsdag aften ved 9—10 tiden den 15. maj 1849 brændte gaardens stuehus og de med dette sammenbyggede udlænger.⁹

Hvór ilden opstod, blev ikke bestemt paavist, men efter de oplysninger, brandforhøret giver, begyndte den ved tørvehuset. Se taksationen af 21/10 1811. Gaarden bestod af 4 bindingsværksbygninger med straatag, og ilden forplantede sig med rasende fart gaarden rundt gennem de tomme lofter og langs de tørre straatage. Hvor hurtigt dette skete, forstaas lettest ved, at kun 3 af de i gaarden værende 12 personer slap ud i tide.

I luerne omkom Obel og hans kone, deres søn, Jørgen Christian Obel, og en ældre broder til ejeren, Peder Thorsen Obel, endvidere papirmester Andreas Nicolai Enie

(Eny), papirsvend Baltzer Bernhard Linck, drengen Niels Christensen, hvis fader arbejdede i papirfabrikken, samt kokkepigen Inger. 3 dage efter døde af sine saar papirsvend Peder Christian Hasløv, ialt 9 personer.

De tre reddede var gaardens 3 yngste kvinder: husjomfru Christiane Jensen, stuepige Maren Hansdatter og Maren Olsdatter, en ung pige paa 14—15 aar.

Ejeren og hans kone var ved at gaa tilsengs, da der blev raabt alarm. Deres soveværelse laa ud til vejen, ved siden af dagligstuen (ogsaa til vejen), og igennem et vindue her var pigerne kommet ud. Husjomfruen forsøgte ved raab og ved at slaa en rude ind til Obels, at faa dem til at redde sig, men de lod til at være optagne af at redde deres sager, og et øjeblik efter skred taget, og alt blev et virvar, hvoraf ingen kunde reddes. Christian Hasløv var dog i stærkt forbrændt tilstand naaet at springe ud.

Ved brandforhøret, der strakte sig over længere tid, blev der rejst mistanke mod Maren Olsdatter, der kun havde tjent paa gaarden siden 1. maj, hun var datter af gaardmand Ole Jørgensen i Bakkebølle, en broder til sognefogeden Anders Jørgensen s. st. Hun havde nemlig, kort forinden branden udbrød, været ude med mad til lænkehunden, der stod ved vognporten i den vestlige længe, altsaa overfor den østre længe, hvor køkken, bryggers, borgestue m. m. var indrettet, og husjomfruen, der netop fra sit vindue havde set dette, havde lagt mærke til, at Maren ikke var gaaet direkte tilbage til køkkengangen fra hunden, men mente, at hun havde været inde i tørvehuset, forinden hun vendte tilbage, og da jomfruen, omtrent samtidig med at Maren var vendt tilbage, opdagede, gennem en ituslaaet væg i tørveskuret, lysskæret, var det naturligt, at jomfru Jensen sluttede, at Maren Olsdatter maatte vide besked om ildens opkomst.

Sikkert er det, at Maren Olsdatter inæviklede sig i mange modsigelser, men ogsaa, at der ikke fremkom noget bevis for rigtigheden af mistanken. Derimod fremkom der forskellige besynderligheder ved brandforhørene, bl. a.

paastand om, at ild kunde hænge ved en kat og saaledes føres f. eks. fra køkkenskorstenen til tørvehuset, noget, der lyder mærkeligt nutildags. Endvidere, at der 2 gange, kort i forvejen, med faa dages mellemrum, havde været ild i halmen i Peder Obels seng, men at den begge gange var blevet opdaget og slukket i tide.

Af forhørene, der er en vidtløftig historie, hidsættes kun et lille uddrag, der ogsaa strejfer virksomheden.

„20/5 49. Den adøde brandlidtes søn, Vilhelm Obel, efter opgivende 34 aar gl., fremstod og forklarede, efter formaning til sandhed og under eds tilbud, som følger: I de senere aar har han bestyret fabrikken og avlingen i forening med sin fader. Han har saaledes ikke været enebestyrer, men faderens medhjælper og forvalter. Han har i flere aar hver maanedsdag kørt om med papir, dog har dette været mindre tilfældet sidste vinter. Han var i ugen før afvigte Paaske paa en saadan rejse, men siden den tid blev ingen rejser med papir gjort, formedelst den travle pløjetid, førend den sidste rejse, han nu har gjort, paa hvilken han var fraværende, da ulykken skete.

Han rejste hjemmefra med et læs papir i Mandags morges til Næstved, hvor han solgte papir til flere købmænd, derfra tog han om tirsdagen til Skelskør, hvor han ogsaa solgte en del, derfra samme dag til Korsør, hvor han ligeledes solgte papir, derfra samme dag til Ormslev kro, hvor han laa natten mellem Tirsdag og Onsdag. Onsdag morgen tog han til Slagelse, hvor han solgte resten af papiret, og begav sig derpaa paa hjemvejen ad Næstved.

Omtrent 1 mil fra Næstved kom en vogn fra Vordingborg ham imøde, paa hvilken befandtes Hans Weber. Med denne indlod deponenten sig i samtale og spurgte, hvor han skulde hen. Hans Weber sagde da til dep., at der havde været ildebrand i Hulemose den afvigte nat, og at dep.s forældre vare brændte, samt at ialt 8 mennesker vare indebrændte, og at jomfruen var bleven forbrændt, og at Engberg havde hentet læge til hende.

Ved denne efterretning blev han forknytt og kom ud

af al fatning. Han kørte imidlertid ind til Næstved, hvor han holdt uden for sin broders hus, som er farver samstedes.“ —

Maren Olsdatter, der 2 dage efter branden var bleven arresteret, blev først løsladt 18. juni, og denne brand blev, som de foregaaende, en uopklaret begivenhed, der dog paa grund af sit uhyggelige omfang længe vil mindes paa egnen.

Mandag den 21. maj begravedes paa Vordingborg kirkegaard de 2 papirmagersvende, pigen Inger og drenge Niels. Papirmesterens lig blev ført til Roskilde, hvor han havde kone og 7 børn.

Den gamle Obels, sønnens og onkelens lig jordedes dagen efter paa Næstved kirkegaard, hvortil en talrig skare fulgte dem, og pastor Barfod holdt en saare gripende tale.

Foruden af Vilhelm Obel overlevedes Jørgen Thorsen Obel af sønnerne Thor Christian Obel, der var den ældste og farver i Næstved, Hans Henrik Obel, farversvend paa Vintre mølle, samt af datteren Martha, gift med fhv. løjtnant, møller Hans Johan Hansen, øverste Vintre mølle. Han havde tidligere været boende i Hulemose, hvor hans ældste søn er født 1833.

Af folketællingerne ses det, at Vilhelm Obel havde været hjemme til stadighed, og at Peder Obel (forhenværende købmand og enkemand) havde været hos broderen fra før 1840. Christian Obel havde været købmand og bogholder og var altsaa ogsaa landet i Hulemose. Christian Haslev og Linck var gamle i gaarde, var der ogsaa henholdsvis 1934 og 40.

Arvingerne enedes hurtigt om at sælge Hulemose efter denne katastrofe, og allerede den 6. juni s. a. læste man i Næstved Avis følgende annonce:

Papirværk og oliemølle m. v. til Salg.

Foreløbig bekendtgøres, at den afgangs fabrikør J. Obels arvinger tilhørende ejendom: Hulemose værker

ved Vordingborg, vil blive bortsolgt ved auktion i løbet af sommeren.

Denne særdeles smukt beliggende ejendom bestaar af:

1. En olie- og papirmølle, 9 fag, 2 etager, hvori et komplet olieværk med 2 presser og et komplet papirværk med 1 hollænder, 1 bøtte og 3 presser.
2. En papirmølle, 12 fag, 2 etager, hvori en hollænder, 1 bøtte og 1 presse.
3. En grynmølle, opført af nyt i dette og forrige aar.
4. 2 tørrehuse, tilsammen paa 24 fag.

Samtlige værker ere i vel vedligeholdt stand, og der haves tilstrækkelig vandkraft til deres drift hele aaret om. Indtil salg sker, drives de for arvingernes regning.

5. Et jordareal af c. 88 tdr. land, hvoraf 4 tdr. land lystskov og have, og c 12 tdr. land eng og mose, hvori fortrinlig og overflødig tørveskær. I jorderne, der staaer for gammelskat 22 rbd. 13 sk. og hartkorn 6 tdr. 5 skpr. 3 fdk. 1 alb., er nedlagt: 1 td. hvede, 6½ td. rug, 12 td. byg, 17¼ td. havre, 9¼ td. ærter, og til kløverslet er udlagt ca. 14 tdr. land. Paa ejendommen er i de senere aar holdt 20 køer og 6 heste, foruden ungkvæg og faar.
6. Assurancesummen for de i denne maaned nedbrændte beboelses- og avlsbygninger til beløb c. 3,800 rbd. samt rudera af disse bygninger.
7. 5 fæste- og lejehuse med et jordtilliggende af ca. 6 tdr. land, foruden haveplads. Husene beboes af 8 familier, som tilsammen forretter 9½ ugedage og 12 høstdage paa egen kost og med egne redskaber.

De tilbageværende bygninger ere forsikrede i Brandkassen for c. 12,000 rbd., og den samlede ejendom er i efteraaret 1846 takseret til 39,000 rbd. i handel og vandel.

Af købesummen forventes to trediedele at kunne forblive indestaaende, dels af offentlige midler, dels uopsagt i nogle aar.

Kondiitionerne for salget ville snarest muligt blive

henlagt i gæstgivergaardene i København og de større provindsbyer, og kunne foreløbig erfares hos farver Obel i Næstved og W. Obel paa Hulemose værker.

Det gik imidlertid ikke saa hurtigt at faa afhændet denne landfabrik, hvortil helst skulde lyst, fagkundskab og penge, særlig ikke saalænge sporene af den uhyggelige brand ikke var dækkede af nye bygninger.

Man gik da ogsaa ret hurtigt igang med at opføre en ny gaard, og det blev gjort efter en ganske ny plan. For det første blev stuehuset ikke atter opført ved landevejen, men bygget paa gaardspladsens sydside, ud til den store, gamle have; dernæst blev gaarden ikke atter sammenbygget, men en staldbygning opført paa den gamle staldlænges plads, og en ladelænge paa østlængens plads og med rigelig afstand fra den grundmurede og teglhængte hovedbygning, og med fri plads mod landevejen, hvor der hegnedes med rækværk og træer plantedes.

Laden var genopført til at modtage den nye høst og blev brandforsikret 2. Sept., staldlængen 17. Nov. s. aa., og stuehuset 19. Juni 1850.¹⁰

Da besætningen, da gaarden brændte, var paa stald og saaledes ogsaa indebrændte, blev en ny efterhaanden anskaffet.

I det lille kludemøllehus oppe ved Kulsøen boede en husmand, Niels Pedersen; han stjal en nat i Novb. 1853 et faar, der tilhørte skrædderpigen Ane Hansdatter i Nyraad skovstræde, han og hans kone, Karen Nielsdatter, slagtede straks faaret og skjulte kødet i en gl. kærne, som de dækkede til med tørv. Skindet og indvoldene bar manden over i skoven „Peters Nymark“, hvor det dagen efter blev fundet. Mistanken faldt i midlertid øjeblikkelig paa Niels Pedersen, hvis kone havde været med til at klippe faaret. Han blev fængslet, hvorimod konen fik lov til at være paa fri fod, fordi hun havde smaa børn. De havde ikke øjeblikkelig trang, idet de selv havde 1 ko, 2 faar og en gris paa 7 lpd., samt endnu utærsket

sæd, ligesom manden havde arbejde paa gaarden, men de klagede over de dyre og besværlige tider. De havde boet 5½ aar i huset og havde 3 børn paa henholdsvis 7, 3 og 1 aar. Manden havde tidligere stjaalet en sæk skraa paa Nyraad mølle.¹¹

Huset blev siden kaldt „Faarehuset“, og manden Faare-Niels.

Det skal være i Obels tid, at der blev mageskiftet mellem Munksgaard og Hulemose, saaledes at Munksgaard fik et appelsinstykke-formet jordstykke, hvoraf grundlinien blev den rette linie, der nu skæller imellem ejendommene fra Munksgaards mergelgrav (ved Hulemose eng) til hakket oppe i nærheden af Munksgaards have. I bytte fik Hulemose sandbakken, (et stykke af „Fandensvænge“) nord for søen. Dette magelæg blev først berigtiget 1916.¹²

Andreas Henrich Thomsen.

Mellem undertegnede farver Thor Christian Obel i Næstved, paa egne og medarvingers vegne, som dertil berettiget ifølge notarialiter attesteret fuldmagt af 24/5 1849, som sælger, og kornhandler Andreas Henrich Thomsen i København som køber, er dags dato om ejendommen Hulemose værker afsluttet følgende handel, og derom oprettet saadan købekontrakt:¹ (Uddrag):

Bygninger, grunde og jorder samt dertil hørende privilegier, saasom til papirfabrik, olie- og grynmølle.

- a. Et grundmuret, teglhængt stuehus med 2 ladebygninger, hvoraf den ene indrettet til stald, assurerede for ialt 6520 rd.
- b. Den saakaldte oliemølle, hvori forefindes et komplet papirværk og et komplet olieværk, assureret for 5000 rd.
- c. Den saakaldte havemølle, hvori et komplet papirværk, assureret for 2500 rd.
- d. 2 tørrehuse, assurerede for ialt 900 rd.
- e. Den saakaldte grynmølle med det til samme hørende

og i bygningen henliggende gangtøj, assureret for 1280 rd.

- f. Et bryghus med deri værende indmurede bryggerkedei, assureret for 400 rd.
- g. 5 forskellige fæste- og lejhuse, tilsammen assurerede for 900 rd.

Efter matrikulsberegningen indeholdende $93^{13}/_{14}$ td. land. Købesum: 30,000 rd.

A. Kgl. halve købesum	1025 rd.
B. Bankhæftelser	1900 —
C. Sorø akademi	15000 —
D. Obl. i Faurbo kro	7500 —
E. Kontant	4575 —
	<hr/>
	30,000 rd.

Køberen betaler omkostningerne.

Næstved, den 18. maj 1854.

Th. Obel. *A. H. Thomsen.*
A. C. Bollhorn. *H. Lundager.*

Thomsen beholdt ikke Hulemose ret længe, idet han allerede samme sommer ved transport af købekontrakten af 18/7 54 overdrog ejendommen til:

Jørgen Henrik Ravn.

Transport¹ (uddrag).

Jeg undertegnede kornhandler Andreas Henrich Thomsen af København, som ved købekontrakt af 18/5 1854 fra hr. farver Thor Christian Obel i Næstved er overdraget ejendommen Hulemose værker i Vordingborg landsogn med tilliggende og tilhørende for købesum 30,000 rd. — — — overdrager og transporterer herved bemeldte ejendom Hulemose værker med tilliggende og tilhørende til hr. købmand Jørgen Ravn fra Svendborg, med alle rettigheder og forpligtelser, hvormed og hvorunder den er solgt til mig og hvoraf følger, at velbemeldte hr. Jørgen Ravn skal være berettiget til at fordre skøde paa ejendommen udstedt til sig af hr. Thor C. Obel i henhold til

den paaberaabte og hermed tilhæftede købekontrakts bestemmelser og imod, at han overtager sig at indfri prioritetssummen til Sorø Akademi samt tilsvare hæftelsen til banken, saavel den uindfriede del af samme som den, der efter citeret obligation hæfter i ejendommen.

Og da hr. Ravn har fyldstgjort mig, dels kontant og dels paa anden maade, for de under litra D. og E. anførte beløb, saa meddeles ham herfor, saavel som i enhver anden henseende, kvittering og tilstaaelse.

Til bekræftelse under min haand i vitterlighedsvidners overværelse.

Vordingborg, den 18/7 1854.

A. H. Thomsen.

Til vitterlighed:

A. C. Bollhorn. Schaarup.

Skøde.²

Jeg underskrevne Thor Christian Obel, farver i Næstved, paa egne og medarbejders vegne, ifølge den mig af disse meddelte notarial fuldmagt af 24/5 1849, hvoraf genpart er vedhæftet, skøder og afhænder herved aldeles i hehold til vedhæftede købekontrakt af 18/5 f. a. og transport derpaa af 18/7 næstefter til hr. købmand Jørgen Ravn af Svendborg og hans arvinger ejendommen Hulemose værker bel. i Vordingborg landsogn med alt tilliggende og tilhørende af bygninger, værker, vandkraft, grunde og jorder ansatte under Vintersbølle nr. 13b og Hulemose nr. 1a, 1b, 3 og 4 til gammelskat 22 rd. 13 sk. og hartkorn: ager og end 6 tdr. 5 skp. 3 fdk. 1 alb., saaledes som nærmere specificeret i købekontrakten og ejendommen af køberen er taget i besiddelse, samt med de rettigheder og forpligtelser, hvormed den har tilhørt min salig fader iflg. skøde af 7/9 1832 tinglæst 24/10 s. a. og købekontrakten bestemmer. Og da køberen har berigtiget den akkorderede købesum, som, foruden de i ejendommen indestaaende kongelige halve købesum 1025 rd., hvilket køberen overtager, udgør 28,975 rd. rigsmønt paa den i købekontrakten be-

stemte maade, saa skal den ovennævnte ejendom, hvorpaa hviler bankhæftelse efter cident og transporteret obligation, hvorimod aktieretten i banken er fraskilt, herved tilhøre køberen og hans arvinger fri for vanhjemmel og paatale.

Til bekræftelse underskriver jeg og forsegler jeg dette skøde i overværelse af nærværende vitterlighedsvidner.

Næstved, den 16. aug. 1855.

Thor Christian Obel.
(L. S.)

Til vitterlighed:

C. Qvistgaard. J. Hansen.

Tinglæst 21/11 1855.

Matr. nr. Vintersbølle 13b er det areal af Vintersbølle skov, som omtales i deklARATIONERNE fra Ryberg, Hulemose 1b det areal, der sammen med den mellemste mølle en tid var fraskilt.

Den nye ejer, Jørgen Henrik Ravn, var født 3/3 1813 i Svendborg, som søn af købmand Christen Ravn der i byen. Gl. Ravn havde en betydelig handel, selv skibe paa søen. Fra et af disse mistede han sin ældste søn paa en tur til Island. Jørgen Ravn gik i skole i København, men efter sin ældste broders død kom han atter tilbage til sin fødeby og ind i faderens forretning. I slutningen af trediverne blev han gift med Anne Cathrine Torp f. 7/9 1816, datter af sejl- og kompassmager T. i Svendborg.

Gl. Ravn døde i København 5/6 1853 efter en operation, og et aarstid efter byttede Jørgen Ravn med A. H. Thomsen, saaledes at Ravn fik Hulemose, og Thomsen købmandsgaarden i Svendborg.

Et nyt, men sidste kapitel i Hulemose-møllernes hi-gynder hermed; vandhjulene, der omkring 40 aar hovedsageligen havde trukket oliepressen og papirværk, blev atter sat igang i kornmølleriets tjeneste.

Som tidligere omtalt, blev møllenæringen frigivet, og mølleskylden ophævet ved lov af 14/4 1852, og dette gav stødet til en stor udvidelse af mølleriet. Ravn ombyggede den øverste og den nederste mølle og indrettede dem til mølleri med nye kværne, sigter o. s. v.

Overgangen til fri næring for mølleriet traadte forøvrigt først fuldt ud i kraft fra 1862, idet der i 10 aar gjaldt forskellige overgangsbestemmelser. Ravn maatte saaledes begynde med korn- og grynmølle, men maatte ikke male mel, dette maatte han tilbytte sig i Tappernøje mølle.

Et udviklet mølleri var kommen hertil fra England og Frankrig fra Amerika omkring 1830, og der indførtes stadig tekniske forbedringer; de gamle skaanske møllestene afløstes af rhinske, hvortil senere kom franske og kunstige stene. (Franske stene blev allerede anskaffet til den nye mellemste mølle 1817).³

1857, da Ruslands kornudførsel blev standset, kan betegnes som stormølleriets egentlige fødselsaar. Vi fik efterhaanden en betydelig mel eksport til vore nabolande, Tyskland, England, Norge og Sverige, der særlig i 70-erne gav vore store møller en god fortjeneste. Derefter kom en langt vanskeligere tid — 1879 kom der forhøjet told i Tyskland, 1887 i Sverige, og samtidig erobrede Amerika det engelske marked.⁴

Resultatet af Ravns ombygninger kommer frem i de følgende omtakseringer til brandforsikring, hvoraf ogsaa fremgaar, at alt blev samlet i de 2 øverste møller. Den nederste blev, skønt næsten ny, ikke anvendt mere. 1856 18/8:

Et kornmøllehus, forhen olie- og papirmølle, øster og vester med enderne, østen for gaarden, 10 fag, 15 alens vidde, af blandet under- og overtømmer, murede vægge af brændte sten. Tegltag. Den vestre udside er beklædt med brædder. Indrettet til kornmøllehus og beboelseslejlighed med 2 fjælelofter, de fornødne vinduer og døre med beslag. 1 skorsten, takseres pr. fag 300 3,000 rd.

Derudi fandtes paa 1. loft forneden eller gulvet:

Et kamhjul og 4 broværker, hvoraf kamhjulet takseres til	350 —
De 4 broværker til	200 —
En vandstue med 3 stiboer og fundament takseres til	2,500 —
Et vandhjul, den liggende aksel og mere takseres til	800 —
Et bomdrev og stjernehjul til	670 —
2 gryntromler til	100 —
Paa 2. loft:	
4 jerndreve med gaffel og sejl	360 —
1 skalkværn paa 8 spand med al tilbehør takseres til	320 —
1 sigtekværn paa 9 spand med tilbehør	400 —
1 grovkværn paa 9 spand med tilbehør	300 —
1 grynkværn paa 8 spand med tilbehør	300 —
	9,300 rd.

1957 Sept.

Et møllehus eller den mellemste mølle nede i haven, øster og vester med enderne, 7 fag, 14 al. langt, 11 al. dyb. En 2 etages bygning, hvoraf den nederste etage er dels kampestens grundmur og dels egebindingsværk, hvorimod den øverste etage er bindingsværk med murede vægge af brændte sten og fyr overtømmer samt tegltag; indrettet til vandmøllehus med fjelleloft. Deri 20 fag vinduer med smaa ruder, en dør, takseret pr. fag a 230 rd.

1,610 rd.	
Et vandhjul paa 7½ alens diameter m. v.....	300 —
Den staaende aksel med drev og stjernehjul...	420 —
1 skalkværnstromle	100 —
2 broværker	180 —
1 skalværn paa 11 spand, 12 tommer tyk med fuld tilbehør	420 —
1 brækkværn paa 8 spand, 12 tommer tyk af rhinske stene med tilbehør	400 —

Et sækkevindetøj	40 —
En vandstue	100 —
2 trapper af fyr	30 —
	3,600 rd.

1859 25/2.

Et møllehus i skoven, som i sin tid har været grynmølle, men hvoraf værket ikke fandtes, og som er forsikret for 1280 rd., blev desaaarsag omtakseret og befindes saaledes:

Huset øster og vester med enderne, 6 fag, 15¼ al. lang, 11 al. 10 tom. dyb og 4 al. højt. Eg under- og fyr overtømmer, murede vægge af brændte sten med brædde-loft over alt og 2 bræddegulve. Teglhængt. Indrettet som meldt forhen til grynmølle, men for tiden benyttes huset ikke. 3 glatte døre, 6 fag vinduer med smaa ruder. Ligger i en afstand af 40 al. fra de andre bygninger.

Takseres til 80 rd. pr. fag 480 rd.

Om hvorledes gaardens øvrige bedrift har været udnyttet, vejledes vi gennem de mange angivelser af besætningens størrelse. Ved branden 1849 indebrændte 2 heste, 16 køer, nogle ungdreuer, en del faar og nogle svin, saa besætningen har, paa det tidspunkt, været omtrent som i vore dage.

Jørgen Ravn var hverken møller eller landmand, men han var købmand, og det var forretningsmæssigt set mere værd, forenet med et praktisk syn paa tingene.

De mange spredte bygninger var en ulempe. Bryg- og bagehuset, der laa ved vejen fra den mellemste til den nederste mølle, blev flyttet op ved stuehusets vestlige gavl; af den nederste mølle og resterne af papirtørrehuset (øst for landevejsmøllen, oppe ved skellet indtil gartner Ravns have) byggedes en staldlænge, parallel med den „vestre længe“, men vest for denne og møddingen. „Vestre længe“ indrettedes i den nordre ende til lade, Det nord for landevejen, øst for søen beliggende hus, der havde

været papirtørrehus og senere arbejderbolig (Skomagerhuset) flyttedes op vest for gaarden langs landevejen og nord for „Ravns staldlænge“. Man ser endnu beslag i træværket fra jalousiernes tid. Huset er fra nyt hygget af Lind 1814. Nu gaardens ældste hus. „Faarehuset“ ved Kulsøen blev nedbrudt i halvtredserne (udslettet af brandforsikringen 1857) og solgt til Peder Hansen Munk, der opførte et hesteomgangshus paa Munksgaard af tømmeret.

Til at passe møllerne holdt Ravn altid en dygtig møllersvend, og fra Fyn havde han medbragt en mand, Peter Larsen, der blev ham en god støtte ved avlsbruget. Denne mand blev gift med en datter af Peder Munk.

Efter krigen var det den ældste søn, Christen Ravn, der trak læsset med avlsbruget. Han havde været paa Landbohøjskolen, men blev afbrudt ved indkaldelse til krigstjeneste. Denne formede sig særlig drastisk for ham, idet han blev taget til fange af tyskerne ved Dybbøl, kort efter saa han snit til at flygte, men blev atter fanget paa vej nord paa, men reddede livet fra at blive skudt ved igen at flygte den paafølgende nat, og denne gang lykkedes det Ravn at slippe hjem, dog med mange genvordigheder, for atter at melde sig.

Efter endt krigstjeneste gik han med megen dygtighed i lag med at drive landbruget ved hjemmet.

Gaarden blev drainet og merglet i Ravns tid. De drainrør, der den gang blev lagt, tommes og $\frac{5}{4}$ tommes rør, var for smaa, og er nu for en del omlagte med 2 tommers rør, eller staar for tur til at blive det.

Vestervænge blev merglet en streng vinter, hvor man kunde køre over søens is fra mergelgraven i Kohaven, men man blev ogsaa ved saalænge, at det endte med, at et køretøj gik tilbunds gennem isen, dog reddedes mærkværdigvis hestene. Disse forbedringer forøgede udbyttet betydeligt; 6 heste og 25 malkekøer holdtes almindeligt; tærskværk blev anskaffet og opstillet i den østre ladelænge, til at begynde med forsøgte man at lade en led-

ning fra vandhjulet trække det, men det gjorde et saa rædsomt spektakkel, at det atter maatte opgives, fordi heste, der passerede landevejen, blev skræmte. En hestegang blev saa opstillet i gaarden.

Det var Jørgen Ravn, der solgte sindssygehospitalet Oringe ret til at tage vand af søen. Lidkøbet fejredes ved splendid champagnemiddag paa Hulemose.

Aar 1868 den 7. nov. samledes direktionen med vandinspektør Poulsen og møller Ravn af Hulemose mølle for at søge at komme til en mindelig overenskomst med sidstnævnte, angaaende ret til at tage 500 tdr. vand daglig af Hulemose møllesø til sindssygehospitalets forbrug. Efter at sagen var blevet gennemgaaet, enedes man i forventning af Jusititsministeriets approbation om følgende overenskomst:

1. Møller Ravn tilstaar sindssygeanstalten, saasnart som samme ser sig istand til at benytte den, ret til at tage 500 tdr. vand daglig af den ham tilhørende Hulemose møllesø, samt ret til, uden vederlag, at udtage paa hans ejendom paa et saadant sted, som direktionen maatte anse passende, det areal, der vil behøves til de fornødne filtre og maalebassin, hvortil antages at ville medgaa omtrent 1 skp. land geometrisk maal.
2. Ligeledes tiltrædes direktionens ret til ved en dæmning, der vil være at opsætte paa en aldeles forsvarlig maade og stedse at vedligeholde af direktionen, at opstemme vandet i møllesøen 1 alen over den nuværende højeste vandstand, der er 8 fod over bunden af den nuværende møllesløse. Møller Ravn hæver selv, fra indløbet fra møllesøen og indtil møllehjulet altsaa vandrenden indbefattet, den nuværende møllesløses bund samt bemeldte møllerende bemeldte 2 fod, hvorimod direktionen udfører det arbejde, som heraf vil flyde, ved den stenkiste under landevejen, i hvilken møllerenden fortiden ligger, uden udgift for møller Ravn. Dette arbejde udføres inden 1. April 1870.
3. Møller Ravn finder sig uden separat opgørelse i samt-

lige de ulemper, der for ham ville flyde af de omhandlede foranstaltninger, navnlig arbejdernes udførelse og søens omstemning, heri indbefattet de fornødne jordafstaaelser, ligesom han frit tilsteder nedlæggelsen af de fornødne vandledninger mellem søen, filtrene, maalebassinet og anstalten m. m.

4. Direktionen betaler godtgørelse for de samme i det foranstaaende indrømmede rettigheder 12,500 rd. rigsmønt, der forrentes med 4 pct. aarlig fra 11. Juni termin 1869 og udbetaler kontant i den første ordinære termin, efter at vandledningerne til Oringe i sin helhed er fuldført.
5. Til overflod tilføjes dels, at denne overenskomst ikkun angaar forholdet til møller Ravn som ejer af Hulemose sø, ikke derimod de rettigheder, som de nedenfor Hulemose liggende ejendomme maatte have til vandet fra Hulemose sø, at de arbejder, som ville blive nødvendige ved omløbsrende fra møllesøen ere ham uvedkommende.
6. Denne overenskomst har dog kun gyldighed, forsaavidt der enten træffes overenskomst med de nedenfor møllen liggende ejere, eller vederlaget til disse ved ekspropriation bestemmes til en saadan størrelse, som Justitsministeriet maatte finde sig beføjet til at gaa ind paa.

Denne overenskomst blev med underskrift bekræftet af møller Ravn for sig og efterkommende ejere af Hulemose sø.

P. Jensen. F. Brun. Friderichsen.

J. Ravn. V. Poulsen.

Underskriftens rigtighed bekræfter

Østrup

Bogholder ved Sindssygeanstalten.

Da jeg har modtaget den betingede godtgørelse 12,500 rd. rigsmønt samt 4 pct. rente fra 11/6 til 11/12 termin i henhold til ovenstaaende punkt 4 med 250 rd.,

tillader jeg mig hermed, at den foranførte overenskomst tinglæses som en behæftelse ved den mig tilhørende ejendom Hulemose mølle, matr. nr. 13b under Vintersbølle og matr. nr. 1a, 1b, 3 og 4 under Hulemose af hartkorn: 6 td. 5 sk. 3 fd. 1 al., gl. sk: 22 rd 13 sk.

Hulemose, den 10. dec. 1869.

J. Ravn.

Tinglæst: 15/12 1869.

Nogle aar herefter besluttede Jørgen Ravn at trække sig tilbage og sælge Hulemose. Han var nu en ældre mand, og hans børn havde søgt andre livsstillinger. 2 sønner gik til statsbanerne, 1 blev købmand og døtrene blev gifte. Sønnen Christen var en eneste hjemmehørende, og han fik stillingen som vandmester ved vandværket ved Hulemose og Vintersbølle skov under Oringe.

Ravn solgte Hulemose 1876, men beholdt matr. nr. 4, den lille huslod ved landevejen, vest for bagløbet, hvor han byggede sig det hyggelige „Landlyst“, efter at have nedbrudt det gamle husmandshus „Lygtehuset“. Dette navn stammede fra, at der i lange tider holdtes en brændende lygte om natten, ved broen ved bagløbet. Knap 2 aar forundtes det J. Ravn at leve i sit nye hjem, han døde her den 11. april 1878.

Christen Ravn, der var vandmester fra 1869 til sin død 1907, opgav ikke sin interesse for jorden, men ombyttede arbejdet i marken med et fritidsarbejde i haven. Familien Ravn var i det hele taget meget haveinteresseret, hvad gaardens smukke have bar tydeligt præg af, og fru Ravn glemte ikke forinden højtiderne at minde møllersvenden om, at der maatte staa rigeligt vand i aalen under havekløften.

O. D. Lytken skriver 1839 om havedyrkningen i Præstø amt: Denne herlighed skal denne egn efter sagnet skyldes prinds Jørgen, som ejede Jungshoved og havde Vordingborg slot og gods i livgeding. Denne prinds skal nemlig have holdt gartnere, som han lønnede for at drage

omkring hos bønderne og plante og pode i deres haver. At dette sagn er grundet, synes rimeligt, dels fordi Pontoppidan bevidner, „at amtet af prindsens generøsitet, visdom og gode anstalter, drog de fordele, der ej lader hans hukommelse uddø“; dels ogsaa fordi disse frugthaver med deres store og tildels meget gamle frugttræer, paa flere steder mere syntes at være noget, der var egnen skænket her ovenfra end noget, der var frembragt ved beboernes egen flid.

Foruden de sjældne naturlige forhold og ovenstaaende paavirkning kan haven nu ogsaa takke forstaaende ejere for sine gamle træer.

Promologen C. Matthiessen skriver i „Dansk Frugt“ 1913, s. 160 om „Hulemoseæblet“ og s. 77 om æblet „Dronning Louise af Danmark“, om sidstnævnte bl. a.: „Dette æble er tiltrukket af partikulier Chr. Ravn, Landlyst ved Vordingborg, i hans forældres have i Hulemose ved Nyraad. Det formentlige moderstræ staar endnu i denne have, det er stort og gammelt, men bærer en baade af kvalitet og størrelse tarvelig frugt.

Paa en af mine rejser for have-selskabet blev jeg gjort opmærksom paa frugten, det unge frøtræ stod da ved siden af det gamle og var vel besat med frugt. Samme efteraar modtog jeg en sending af frugten til bedømmelse og fandt den saa fortrinlig, at jeg foreslog hr. Ravn at sende sorten til have-selskabets bedømmelsesudvalg. Æblet blev her efter en treaarig prøve tilkendt selskabets certifikat af 1. klasse 1892. Samme aar købte Korsør Planteskole træet og flyttede det dertil; samtidig fik sorten sit navn“.

Vore bedsteforældres tid var vist en lykkelig tid, familieliv og hygge prægede hjemmene, hvor den nyere tids oplysning raadede uden at være overbebyrdet med nutidens uro af radio, grammofon, telefon o. s. v. Udtalelser af J. Ravns to døtre, fruene Theisen og Blom, vidner om lyse og lykkelige minder fra barndomshjemmet, hvor dog ogsaa tunge tider gennemlevedes, navnlig under

krigen 1864, og sindene kunde opskræmmes ved lokale begivenheder, som da umennesket Balle-Lars huserede paa enen. Forskellen mellem før og nu illustreres bl. a. ved et fotografi af det idylliske „Wenneckehus“ nede i skoven, hvor der i forgrunden staar et lille æsel, børnene Ravn lille ven og legekammerat, der daglig og sindig bar den yngste søn, Petrus Ravn til skole i Vordingborg gennem hele hans skoletid.

Christian Johannesen.

Uddrag af købekontrakt og skøde:¹

Jeg J. Ravn sælger, afhænder og overdrager herved fra mig og arvinger, til gaardejer Christian Johannesen, der mig, ifølge skøde af 16/4 1855, tinglæst 21/11 s. a., tilhørende ejendom Hulemose værker, beliggende i Vordingborg landsogn, skyldsat under matr. nr. 13b af Vintersbølle og 1a, 1b, 3 og 4 af Hulemose for samlet hartkorn 6 td. 5 sk. 3 fd. 1 alb. Gammelskat 44 kr. 27 øre med bygninger og møller, besætning og inventar, tilliggende af grund, gaard, huse, mark, skov og sø, sæd og afgrøde m. v. med undtagelse af 8750 kv. al. af nr. 4 Hulemose, som sælgeren forbeholder sig.

Ejendommen tiltrædes 15/7 1876, dog forbeholder sælgeren sig fri bolig i stuehuset i forening med køberen til 1. Nov.

Købesum 106,000 kr. Køberen overtager:

a. En kongelig halv købesum	Kr. 2.050,—
b. Bankhæftelse	— 4,653.60
c. Sorø akademi	— 30,000.—
betaler kontant den 15/7	— 2,546.40
Dec. termin 76	— 17,500,—
Juni termin 77	— 20,000,—
for restsummen	— 29,250,—
udstedes til sælgeren en 5 % panteobligation med 2000 kr. afdrag aarlig, uopsigelig af sælgeren i 10 aar	

Kr. 106.000.—

Landevejsmøllen, malet af Wiggo Langer 1887. Billedet findes på Sydsjællands Museum.

De paa ejendommen hvilende tiender udgør i præstetiende: $7\frac{3}{4}$ skp. rug, 1 td. $2\frac{1}{4}$ skp. byg, 1 td. $2\frac{1}{4}$ skp. havre. Kirketiende: $4\frac{1}{2}$ td. byg. Degnetrave: $3\frac{5}{8}$ skp. byg efter kapitelstaksten.

Declarationen læst 15/12 1869 med tilføjelse læst 4/7 1873.

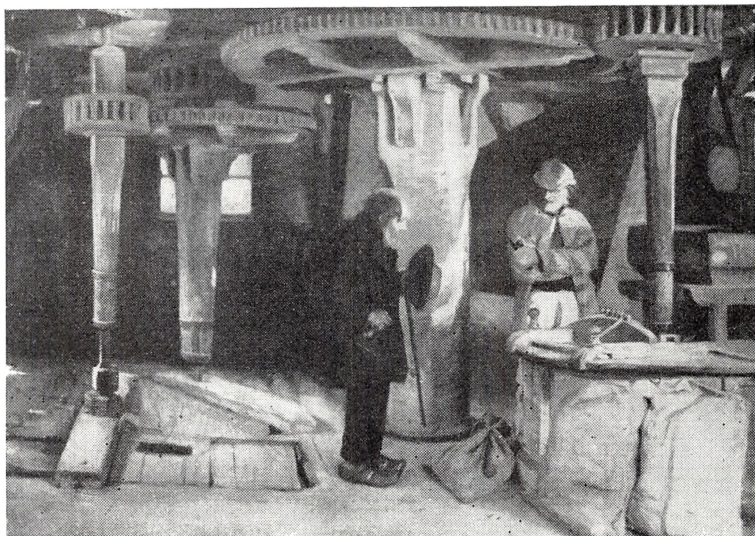
Køberen betaler omkostningerne ved handelen.

Hulemose, den 9/7 1876.

J. Ravn. Chr. Johannesen.

Indenrigsministeriets udstykningsapprobation 13/1 1877 under matr. nr. 4 af Hulemose skyldsæt for hartkorn 2 fdk. $0\frac{3}{4}$ alb. gammelskat kr. 0,49.

Skøde af 25/6 1877 paa matr. nr. 13b af Hulemose Vintersbølle, nr. 1a, 1b og 3 af Hulemose skyldsæt for hartkorn 6 td. 5 sk. 1 fd. $0\frac{1}{4}$ alb. gammelskat kr. 43,95. 15/2 1826 læst convention. Tinglæst 25/7 1877.

„Eftermiddagssol i en vandmølle“ 1885. Hulemose landevejsmølle, endnu med vandhjulet, malet af J. F. Willumsen. Billedet findes i Lachmanns samling i Ystad. — Personerne er møllersvend Grønvold fru Ravns og Chr. Johannesens tid og krigsveteran Søren Winther.

Christian Johannesen, gaardmandssøn fra Snese, født der 4/3 1834, boede først i Overvindinge, hvor han var bleven gift med gaardmandsenken Ane f. Hansen, siden ejede han Hulemose i 30 aar og blev hermed den, der længst har ejet gaarden, men han blev ogsaa den sidste, i hvis tid mølleriet gik for fuld kraft.

Stigbordet for Kulsøen lukkede endnu for vandet om vinteren og fyldte Hulemosesøen, efterhaanden som den var udmalet, men i slutningen af 80-erne ombyttedes vandhjulene med turbiner; de er mere vandbesparende og lettere at arbejde med i strenge vintre, men de turbiner, Chr. Johannesen fik, blev kun en daarlig erstatning for de mægtige vandhjul, der let gik med alle kværne paa een gang. Udtalelser fra naboer og folk, der har været ansat i møllerne, samstemmer i, at disses kapacitet blev forringet i en sørgelig grad, men gjort gerning stod ikke til at ændre, og skaden maatte afhjælpes ved reserve-

kraft af lokomobil og senere af motor, ja man gik endog til Nyraad mølle og forpagtede den.

Efter turbinernes anbringelse omtakseredes møllerne 10/2 1888:²

Den øverste mølle.

Vandmølle i øst, 10 fag, 22 al. lang, 15½ al. dyb, 9 al. høj, opført dels af kampestens grundmur, dels af egebindingsværk med murede vægge af brændte sten, med tegltag. Bygningen er indrettet i 2 etager. Stuen er indrettet til vandmølle i 6 fag, og beboelse og melstue i 4 fag. Gibsloft i 4 fag, og bræddeloft i 6 fag. Bræddegulv overalt. 1ste etage er ligeledes indrettet med 6 fag til vandmølle og 4 til 2 værelser og melstue, gibsloft i 4 fag, og bræddeloft i 6 fag, bræddegulv overalt. En 18/t skorsten af brændte sten. 2 tværskillerum i hver etage. Fornødne døre og vinduer. Takseres pr. fag 400 kr. 4.000 kr.

Heri findes følgende inventar:

I stuen:

4 broværker 400,—, 2 gryntromler 200,— ...	600 —
1 melsigte med tilbehør 300,—, 5 stk. bomuldsdrivremme 300,—	600 —

I vandstuen:

1 turbine paa 20 hestes kraft med opstaaende aksel	1,250 —
1 tilløbsrør af smedejernsplader, 2 fod i dim. 32 fod	1,500 —
1 skydeventil til lukning for vandet	400 —
4 komplette stramruller med aksler og lejer...	200 —
Træskur over vandstuen, opført af tømmer og brædder 4 fag langt, 5 al. dybt, 4 al højt, à 30 kr. pr. fag	120 —

I 1. etage:

1 8/sp. sigtekværn med tilbehør af aksler og remskiver	800 —
1 9/sp. grovkværn med do. do.	600 —
1 6/sp. grynkværn med do. do.	500 —

Den mellemste mølle, „Havemøllen“, før Kalvehavebanen tog den lille dam. (Åens 2. møllested).

1 11/sp. skalkværn med	do.	do.	700 —
Paa loftet:			
1 liggende jernaksel 21 fod lang med 2 koniske			
hjul, hejseapparat, kæde og rem			200 —
			Ialt . 10,470 kr.

Selve vandstuen med fundament er ikke forsikret.

Havemøllen

Vandmølle i syd i haven. 7 fag, lang 14 al., dyb 11 al., høj 8½ al. opført dels af kampestens grundmur dels af egebindingsværk med murede vægge af brændte sten og tegltag. Bygningen er indrettet i 2 etager til vandmølle. I begge etager bræddeloft overalt. I stuen dels cement- og dels bræddegulv og i 1. etage bræddegulv overalt. Ingen skorsten og ingen skillerum. Fornødne døre og vinduer. Takseret pr. fag 350 kr

		2,450 kr.
I stuen:		
3 broværker	300,—	
1 melsigte med flor	300,—	600 —
1 10/sp. skalkværn med tilbehør og børstesnegl		800 —

1 turbine paa 12 hestes kraft med opstaandede aksel og drev	1,800 —
1 skydeventil til samme	400 —
I 1. etage:	
1 10/sp. fransk kværn med tilbehør	1,000 —
1 8/sp. grovkværn med drev og jerntøj	800 —
Paa loftet:	
1 knuseværk 200,—, 1 selvpresser til skalkværnen 150,—	350 —
1 liggende jernaksel 10½ fod lang med 2 koniske hjul, remskiver og hejseapparat	300 —
<hr/>	
Ialt: 8,500 kr.	

Fundamentet under bygningen er ikke forsikret.

I Chr. Johannesens tid var mølleriet mest borforpagtet, dog drev han det selv en tid i begyndelsen af 90-erne, efter mølleforpagter P. Petersen, kaldet Præsten, efter hvem han ogsaa overtog forpagtningen af Nyraad mølle. Michelsen, senere Rosenfeldt mølle, fik i midten af 90-erne Hulemosemøllerne i forpagtning, og han oparbejdede i den korte tid, han opholdt sig der, en god forretning med betydelig omsætning, som hans eftermand, Rasmussen, med stor dygtighed fortsatte endnu en halv snes aar. Han anvendte lokomobilhjelpekraft.

For at kunne tørlægge Kulsøen bedre om sommeren var afløbet blevet sænket og 9-tommers rør nedlagt fra stigbordet og hen til vejen. Samtidig blev der indgaaet en overenskomst imellem Chr. Johannesen og lodsejerne ved Kulsøen som et tillæg³ til forliget af 21/11 1840, hvorefter tiden for vandets successive uddragning af Kulsøen indskrænkedes til at ske i tiden fra 1. Maj til 1. Juni, idet mølleren forpligtede sig til, den sidstnævnte dato at have vandet ude af søen, „saaledes at vandstanden dér ikke er større, end at vandet staar 1 alen over den øverste kant af røret, og skal stigbordet til denne tid trækkes helt op og maa ikke sænkes, før vandet er ude af Kulsøen“.

Møllegården set fra soen. T. v. østre lolænge; derefter stuehus med forbindelse til det tidligere bryg- og bagehus (senere køkken m. m.) og vestre længe.

Endvidere skulde alle lodsejere holde Kulsøens hovedgrøft oprenset i større profil.

At Johannesen har været efterladende med sin andel af denne oprensning, viser vandsynsforretningen af 31/8 1892⁴ og aastedsmøde den 19/9 1899,⁵ hvor mølleren lover bod og bedring, men sidste gang faar 50 kr. som hjælp til aftalt stensætning.

Med sin hustru, der var en gaardmandsdatter fra Kastrup, havde Chr. Johannesen en datter, Karen Marie, der var født i Overvindinge 7/5 1868, samt stedsønnen Ole Svendsen af hustruens første ægteskab.

1. oktober 1882 blev datterens konfirmation fejret, og da festen skulde være i større stil og for at faa bedre danseplads, borttoges en del tømmer i den østre lolænge. Hele omgangskredsen deltog i festen, der i alt var meget vellykket, men det er nok dens følger, der mest har bidraget til, at den endnu huskes, thi kort efter opstod en

østen storm, og da man havde forsømt at genindsætte det udtagne tømmer, blæste hele ladebygningen omkuld med et brag.

Hermed udgaar ogsaa „den østre længe“ af sagaen, idet den ikke siden er opbygget. For at raade bod for det herved formindskede husrum, forlængede man „vestre længe“, saa den kom til at støde til køkken- og bryggershuset, men i adskillige aar kom man til at savne ladeplads, da det stykke lade, der fandtes nærmest landevejen i „vestre længe“ ikke forslog ret meget.

Til yderligere forringelse af husrummet blæste halvdelen af den, af Ravn, af gammelt tømmer opførte staldlænge omkuld i julestormen 1903.

En declaration af 21/11 1882 om at respektere vandledningen fra Hulemose sø til vandværket, blev tinglæst paa gaarden 6/12 s. a.⁶

Den vigtigste begivenhed, der knytter sig til Chr. Johannesens ejertid, er anlæget af Kallehavebanen.

Hvor stor fordelten har været for Hulemose ved at faa nær til jernbanestation, lader sig ikke paavise, og med nutidens biltrafik er betydningen formindsket, men det er sikkert, at banens anlæg i højeste grad ødelagde stuehusets henrivende beliggenhed med den smukke udsigt ned ad „Holtet“s skovkransede græsvænge imellem møllebækken og bagløbet.

Dette minderige og smukke stykke jord, som banevolden nu kom til at fraskille, var man pietetsløs nok til at afstaa.

Banelegemet kom fra Vordingborg-siden, ud for „Landlyst“ til at ligge omtrent ved skellet til Vintersbølle skov, hvorefter linien kom ind paa Hulemoses areal lige oven for skellet til Oringe vandværksanlæg, hvorfra den fortsatte over „Holtet“ i en retning, der gik over havens forbindelse med Havemøllens areal, hvorved banevolden kom til at danne en dæmning for denne mølles smalle dam, der derved blev formindsket med dæmningens bredde. Lige efter at have passeret vandrenden her, gaar banen ind

og afskærer et lille hjørne af Vintersbølle skov, hvor denne grænsede til havens skov.

Ved den opdeling af arealet,⁷ der fandt sted ved overenskomst imellem Chr. Johannesen, Ekspropriationskommissionen og Petersgaard, tilfaldt det lille skovhjørne, 2000 kv. al (nyt matr. nr. 13c Vintersbølle) Hulemose. Bag jærnbansen beholdt Hulemose Havemøllen med et areal af 1570 kv. al. af matr. nr. 1b, men afstod til Petersgaard resten af „Holtet“, som banen afskar, nemlig 56,200 kv. al. (nyt matr. nr. 1e) af matr. nr. 1a, og 5670 kv. al. (nyt matr. nr. 1d) af matr. nr. 1b.

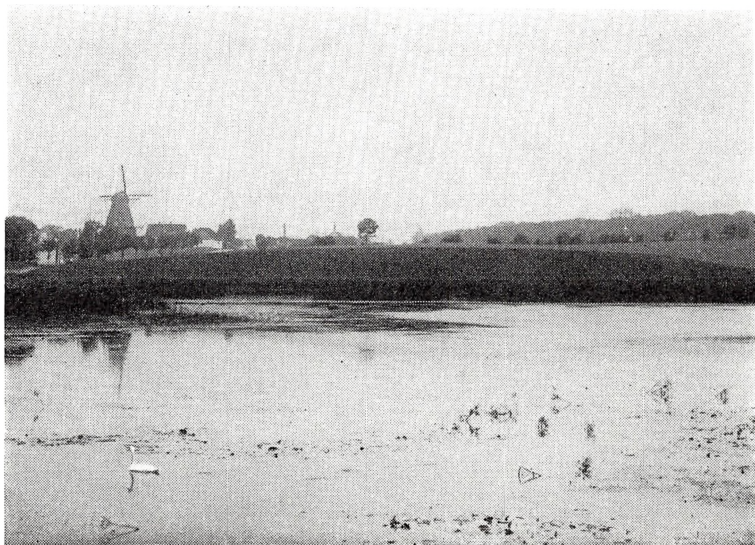
For dette areal fik Chr. Johannesen 4,800 kr. 00 øre samt i renter fra 29/11 95 til 2/1 97 210 kr. 13 øre. Til banen blev afstaaet havejord af matr. nr. 1a 2730 kv. al. og af matr. nr. 1b 260 kv. al. a 50 øre; agerjord af matr. nr. 1a 6220 kv. al. + 2000 kv. al. og af matr. nr. 1b 1600 kv. al. à 700 kr. pr. td. land. Banen betalte endvidere for ulemper 5000 kr. og til ordning af vandforhold 800 kr. ialt med renter 8,305 kr. 47. øre.

Chr. Johannesen fik saaledes i det hele 13,315 kr. 60 øre samt det lille skovhjørne i erstatning.

Det frasolgte areal blev sammenlagt med Vintersbølle skov og tilplantet med gran, derved kom det gamle Wenneckehus til at ligge ensomt i skoven; det er senere nedbrudt, og hermed forsandt den sidste rest, der mindede om „den nederste mølle“.

Foruden hvad der blev afstaaet ved jærnbansens anlæg, havde Chr. Johannesen i 1895 solgt trekanten paa den anden side landevejen, øst for søen, op til Hjortholmsjorden, matr. nr. 1c 2100m², hartkorn 0-0-2-1., gl. skat. 0,52, kgl. penge 25 kr. til Christen Ravn. Sognefoged gdr. Chr. Christensen i Bakkebølle overtog grunden og byggede den villa, som Eenberg nu ejer.

Chr. Johannesen, der var medlem af sogneraadet i 2 perioder fra 1886 til 92 og formand i 3 aar, var en afholdt mand og ogsaa en dygtig mand, men manglede nok paapassenhed.

Hulemose sø med vejmøllen og Nyråd by.

De senere aar var driften overladt til svigersønnen Rasmus A. Stage, der i 1897 var bleven gift med datteren. Stage var bl. a. en hesteinteresseret mand, der paa Hulemose var fodervært for Kallehave sogns hesteavlforenings bekendt hingst Primus Manfred.

1902 døde Karen Stage, og familien besluttede sig efterhaanden til at sælge, hvad der skete 1906. Christian Johannesen døde hos svigersønnen i Munkebjergby den 6. Nov. 1913 og hans hustru i Sværdborg den 15. April 1916; begge ægtefæller ligger begravede i Vordingborg.

Hans Tvede Lind.

Han var født 25/3 1877 paa Kollekolle ved Furesøen, som faderen ejede, og kom til Vordingborg som forvalter paa Lekkende. 1906 købte Tvede Lind Hulemose ifølge købekontrakt af 11/6, tingl. 19/6 s. a. og overtog samtidig gaarden. Køberen overtog følgende pantegæld: Kgl. penge kr. 2,025,—, bankhæftelse kr. 4.653.60, døvstummeinstiuttet kr. 30,000.—, Vordingborg sparekasse kr. 14,700.—, Hemmingsen kr. 5.000,—, Vor-

Landevejsmøllen i Tvede Linds tid, 1910.

dingborg sparekasse kr. 2.000,—, samt udbetalte kr. 10.000,—, straks og følgende dec. termin kr. 4.121,40, ialt købesum kr. 72.500,00.'

Besætningen, der medfulgte, bestod af 6 heste, 16 køer, 2 tyre, 4 kalve, 7 svin, 1 faar og 1 lam samt fjerkræet.

Gaarden var ikke i god orden, da Lind købte den, og da han økonomisk ikke havde magt over den, gik det yderligere tilbage.

Rasmussen fratraadte mølleforpagtningen 1907, og en efterfølger, der hed Jørgensen, gik fra efter et aars forløb.

Stigbordet for Kulsøen, der havde været skrøbeligt de sidste aar af Rasmussens tid, blev ikke istandsat og kunde nu ikke dæmme for vandet, der løb, som det vilde. 1. januar 1909 fik Tvede Lind atter en mølleforpagter, nemlig R. L. R. Trentemøller, der er kortere tid i 90-erne havde været i møllerne.

Han tog energisk fat paa at oparbejde forretningen, men under de stadig skiftende forpagtere var møllernes

vedligeholdelse, paa langt sigt, glippet, enhver gjorde kun, hvad der øjeblikkeligt var paakrævet, og mølleværkerne gik deres sikre undergang i møde. En medbragt petroleumsmotor benyttede han som hjælpekraft i landevejsmøllen.

I Tvede Linds tid blev elektriciteten aktuel, og han paatænkte at omdanne landevejsmøllen til elektricitetsværk, han konfererede bl. a. med la Cour om spørgsmaalet, men det endte resultatløst, og et værk blev anlagt i Nyraad 1910.

Samme aar faldt den sidste halvdel af „Ravns længe“ sammen, efter nogen tid at have været støttet, under det ene hjørne, af — en gammel mælkevogn. Tvede Lind var saa heldig at finde en velsitueret køber til gaarden, men tabte dog penge, da han solgte 1912.

Henrik August Madelung.

Mangeaarig ejer af herregaarden Sødertu i Skaane, Henrik Madelung, tilhørte en landmandsslægt, der har ejet mange gaarde baade her i landet og i Sverige. Han var født 24/10 1833 paa Højagergaard ved Slangerup, som faderen dengang ejede. Efter i 1899 at have solgt Sødertu flyttede han tilbage til Danmark og købte Haregab ved Esrum og 1912 Hulemose. For denne ejendom gav han 65.000 kr., hvoraf de tre første prioriteter fra Tvede Linds tid blev indestaaende, og resten 28,321 kr. 40 øre, blev udbetalt. Skøde 2/7 1912 9/7.¹

Skønt Madelung nu var gammel, blev han dog en god mand for gaarden, hvor han navnlig anvendte betydeligt paa bygningerne. Den nye ejer og mølleforpagteren karambolerede ret snart om forholdene og vedligeholdelser i møllerne, og Trentemøller fraflyttede mod en erstatning paa 3800 kr. Madelung indrettede sig nu med møllebygger Jensen som møller. Havemøllen blev opgivet, og det brugbareste materiel anvendtes i landevejsmøllen, hvortil ogsaa den store skalkværn blev flyttet. Det viste sig snart, at ogsaa landevejsmøllen var umulig, den kunde slet ikke

taale den store kværn, og vandstuen rystede i sine sammenføjninger.

Det blev det sidste forsøg paa at redde resterne, og med Madelung ophørte møllen at male for fremmede. Endnu nogle aar gik en enkelt kværn til gaardens behov.

Madelung gjorde væsentlige forandringer ved hovedbygningen, fjernede væggen mellem stuen til venstre og entreen, der kun var en smal gang af entredørens bredde med opgang til loftet, saa der blev en stor og rummelig forstue. Loftstrappen blev kasseret og en ny opgang anbragt i forstuens sydøstre hjørne. Ovenpaa, hvor der var nogle mindre gavlværelser, blev mellem-partiet indrettet til værelser og garderober, og der anbragtes to kviste til hver side. Ved bygningens østre gavl tilbyggedes en ende, dels til stue, dels til vinhus. Stuen blev, ved at gennembryde gavlmuren med to store buer, sat i forbindelse med „Salen“. Over tilbygningen blev indrettet en stor altan med udgang fra et af gavlværelserne. Haardt tiltrængt var bygningen af den røde trælade, som Madelung byggede 1913 imellem fodermesterhuset og svinehuset. Dette sidste var fra Ravns tid kun lille, men blev af Madelung gjort bredere, og senere forlængede han yderligere bygningen mod vest. Han omtækkede endvidere hele „vestre længe“ og fodermesterhuset med bølgeblik, hvad han ogsaa havde lagt paa laden.

Ældre kort udviser et andet skel imellem Hulemose og Munksgaard. Fra Munksgaards mergelgrav og op til hakket i nærheden af gaarden, hvor skellet nu er en lige linie, løb møllens jord ind i en stor bue i Munksgaards jord, og banken nord for søen, en del af „Fandens Vænge“ tilhørte Munksgaard. Denne bytthandel imellem ejendommene, der er omtalt under Obel, blev endeligt legitimeret, foranledigt af Madelung og ordnet iflg. landbrugsministeriets skrivelse af 9/10 1916. Hulemose havde faaet 19,850 m² imod at afstaa 17,430 m², men fik hartkornet nedsat fra 4 t. 7 s. 0 f. $\frac{3}{4}$ alb. til 4 t. 6 s. 3 f. $1\frac{3}{4}$ alb.²

Ved skrivelse af 20/3 1917 meddelte ministeriet, at godsejer H. Madelung var tildelt et areal af en tidligere fælles lergrav med matr. nr. 6a Vinterbølle by, der nu var blevet skyldsat. Jordstykket, 270 m², fik matr. nr. 14 Vinterbølle by³. Hartkorn 0 t. 0 s. 0 f. ½ alb. Madelung havde imidlertid solgt gaarden iflg. købekontrakt af 7/10 1916, hvorefter han flyttede til København og døde der 17/8 1918, efterladende sig enke f. Løve, en datter og 2 sønner, hvoraf den ene er forfatteren Aage Madelung.

Johannes Jørgensen

fra Haraldsborg ved Roskilde gav 95.000 kr. for Hulemose, nemlig kgl. penge 2025 kr., nationalbankhæftelse 4653 kr. 60 øre, panteobligation 53,000 kr. og udbetaling 35.321 kr. 40 øre. Skøde 7/10 1916 17/10.¹ — Ejendoms-skyld 55.000 kr.

Johs. Jørgensen skriver paa opfordring en selvbiografi, der er dateret 11/10 1924, hvoraf et uddrag: „efter i mange aar at have virket som forvalter paa danske herregaarde og 3 aar i Tyskland og boet som mejerimand 11 aar i Rusland og derefter ejet Rengegaard i Stevns i 13 aar, kommer imidlertid længslen efter at bo paa sin fødeegn, idet jeg er født i Nørre Vænge i Kallehave sogn, søn af fæstehusmand Jørgen Nielsen, Dbm. og hustru. Som barn gik jeg med mine mange søskende ofte til Vordingborg for at gøre indkøb og kom da stadig forbi Hulemose vandmølle, og dens store vandhjul lige ved landevejen tiltrak sig vor opmærksomhed i allerhøjeste grad. Mange var de timer, vi stod og betragtede vandmasserne fra Hulemose sø, der drejede det mægtige vandhjul rundt. Det var sidst i 60-erne og først i 70-erne.

Jeg blev altsaa ejer af Hulemose 1916 og havde gerne beholdt den, men da den svenske skibsreder Palén fra Karlskrona en dag kom og saa den, bød han mig en saadan pris derfor, 187.500 kr., at jeg solgte den..

Jeg ombyggede og indrettede baade heste- og kostald, der dengang var meget forfaldne og primitive.

Af vore 2 børn blev vor datter Ingeborg gift med direktør K. V. Münster og havde bryllup paa Hulemose, vor søn, som da var artilleriløjtnant, rejste siden til Argentina. De er begge født i Rusland. Hulemose staaer baade for vore børn og os som en skøn drøm, men det store vandhjul er borte, allerede fra 1882.“

„Hulemose-Jørgensen“, som han kaldtes, indrettede staldbygningen, som den nu er, med hestestald i gavlen mod landevejen, tilmurede den gamle ladeport, indenfor hvilken der blev roehus, samt forlængede kostalden gennem den tidligere hestestald op til vognportene.

Fra Hulemose flyttede Johs. Jørgensen en tid til Vordingborg, hvorefter han købte Grøndalsgaarden ved Birkerød.

Per Julius Palén

er født 12/4 1870 i Aalem, Kalmar len, som søn af garver Pettersen, Nætra by. Palén var en krigs-„millionær“ og fandt Hulemose ved en tur i farvandet med sin lyst-yacht og købte ejendommen 28/7 1919 med overtagelse 1/10, skøde 5/10 1919 21/10.¹ Han omfattede i begyndelsen gaarden med stor interesse, monterede den hyggeligt, istandsatte møllebeboelsen og lagde nyt tegltag paa landevejssiden, byggede magasin- og redskabshuset op til vestsiden af laden og anskaffede flere gode køer og heste. Gaarden lod han drive af en svensk bestyrer, og et stort svensk flag vajede ofte fra den høje flagstang.

Det gik imidlertid Palén som saa mange andre, der havde tjent penge under krigen, kapitalen svandt, og i 1922 maatte han sælge Hulemose igen med stort tab.

Havemøllen, der havde staaet tom og forfalden, siden Madelung tømte den for sit indhold, faldt uden ydre foranledning sammen en smuk sommerdag 1921 med et raslende brag. Forfatteren af disse linier befandt sig ved et tilfælde, paa grund af, at gaarden var udbudt til salg, i kløften ved haven, hørte braget og styrtede op paa jernbanevolden og saa, hvor fuldkommen tidens ødelæggelse havde raseret denne næstsidste af de Hulemose møl-

ler, alt var knust ved sammenstyrtningen og begravet i teglstensskærver.

Jens Thorsen.

Saavel Thorsen som hans hustru Jacoba var født i omegnen af Nakskov, han d. 24/7 1865 i Ø. Karleby, hun d. 23/12 1864 i Kastager skole.

Thorsen havde en menneskealder igennem handlet med landboerne, hovedsagelig i maskinbranchen, som agent for firmaet H. C. Petersen & Co. i København. Han havde været en flittig og dygtig sælger, med sit store personalbekendtskab og gemytlige omgangstone havde han ikke forgæves udnyttet den periode, hvor det danske landbrug havde været mest modtagelig for anskaffelser paa maskinernes omraade. Det omflakkende forretningsliv havde imidlertid taget paa hans ellers stærke konstitution, og nu ønskede Thorsen at nyde landlivet i mere ro. Han købte Hulemose, ejendomsskyld 85.000 kr., den 13/3 1922 21/3 for 102.025 kr., hvoraf han udbetalte 35.000 kr.¹

Thorsen var imidlertid ikke meget mobil mere, og for at kunne komme omkring paa en bekvem maade, lod han sig bygge en meget lav kærre, som kan lige kunde træde op i, og med en islænder foretog han sine ture i marken. Paa grund af tiltagende svagheder besluttede han sig til, aaret efter, atter at sælge gaarden. Naar han trods den korte ejertid alligevel har indskrevet sit navn for bestandig i Hulemose mølles historie, er det, fordi han, maaske i erkendelse af, at vandkraftens tid var afsluttet her, slap møllens ældgamle rettigheder over vandet i Kulsøen, formedelst 2000 kr.:

„Mellem undertegnede lodsejere i Kulsøen paa den ene side, og direktør J. Thorsen, Hulemose, paa den anden side, indgaaes følgende:

Overenskomst:²

Et under 21. nov. 1840 indgaaet forlig — med senere tillæg — angaaende vands afledning fra Kulsøen m. v.

ophæves og træder i det hele ud af kraft. Lodsejerne har ret til for egen regning at udgrave og rørlægge den hovedgrøft, der fører over Hulemoses jord fra Kulsøen, saa langt som det skønnes nødvendigt, og paahviler vedligeholdelsen af rørene lodsejerne. De rør og sten, der forefindes, tilfalder lodsejerne.

I vederlag betaler lodsejerne direktør Thorsen ialt 2000 kr., der erlægges paa sagfører Kjølners kontor i Vordingborg senest den 10. okt. d. a.

Nærværende overenskomst indgaaes under forbehold af, at den godkendes af en landvæsenskommission, hvis saadan kommissions godkendelse er nødvendig.

Saaledes vedtaget,

Hulemose, den 26. September 1922.

Navn:	Stilling:	Bopæl:
<i>Hans Hansen</i>	Parcelist	Bakkebølle skov
<i>Søren Fugl</i>	Gaardejer	Nyraad-Stensved
<i>Anders Jensen</i>	Parcelist	Kallehave overdrev
<i>Rasmus Rasmussen</i>	Gaardejer	Bakkebølle
<i>Jens P. Jensen</i>	Husmand	Bakkebølle skov
<i>R. P. Pedersen</i>	Gaardejer	Munksgaard
<i>Niels Nielsen</i>	Parcelist	Rødstofte skov
<i>Kristoffer Andersen</i>	Parcelist	Rødstofte skov
<i>Hans Hansen</i>	Parcelist	Kallehave skov
<i>Jens Rasmussen</i>	Parcelist	Kulsbjerg
<i>Georg Rasmussen</i>	Parcelist	Bakkebølle skov
<i>Jens Nielsen</i>	Parcelist	Ørslev Stensved
<i>Jens Thorsen</i>	Proprietær	Hulemosegaard“.

24/10 1922 tinglæstes følgende deklaration:³

„Undertegnede direktør Jens Thorsen meddeler her ved samtykke til, at der af lodsejerne ved Kulsøen lægges rør igennem den hovedgrøft, der fører over min ejendom „Hulemosegaard“s jorder fra Kulsøen saa langt, som det skønnes nødvendigt. Vedligeholdelsen af denne rørledning paahviler lodsejerne.

„ Denne deklaration kan tinglæses paa min ejendom matr. 1a, 1b og 3 Hulemose, samt matr. nr. 13c Vintersbølle, og frafalder retsanmærkning.

Hulemose, den 12. oktober 1922.

Jens Thorsen.

Til vitterlighed:

Kjølnær. Jørgensen.

Hofjærgemester

H. H. v. Rehling-Qvistgaard.

Rehling-Qvistgaard, ejer af Troldbjerg og fideicommisbesidder, tidligere ejer af Holbækgaarden i Jylland m. m., født 24/6 1849 i Gimlinge, købte Hulemose 20. April 1923, skøde 22/6 1923 26/6, købesum 115,000 kr., ejendomsskyld 85,000 kr., hartkorn matr. nr. 1a Hulemose 4 tdr. 6 skp. 3 fdk. 0 $\frac{3}{4}$ alb., nr. 1b do. 0 tdr. 0 skp. 0 fdk. 0 $\frac{3}{4}$ alb., nr 3 do. 0 tdr. 6 skp. 3 fdk 0 alb. nr. 13c Vintersbølle by 0 td. 0 skp. 0 fdk. 0 $\frac{1}{2}$ alb.¹

Skødet viser ikke adkomst til matr. nr. 14 Vintersbølle by, der hører til ejendommen, men ikke er bleven berigtiget af Madelung eller hans arvinger. Ejendommen, der ifølge arealattesten omfatter ca: 84 tdr. land, hvoraf 11 $\frac{1}{2}$ tdr. l. sø, overtoges af køberen 1. Maj.

Siden Palén havde istandsat møllen, havde den staaet ubeboet af mennesker, men en maarfamilie beboede lofts-etagen og holdt huset frit for rotter og mus. Der var forresten ikke meget for disse at komme efter, for det kvantum, den endnu brugbare kværn malede til gaardens forbrug, var ikke stort og fjernedes straks igen efter formalingen. Vandstuens brøstfældighed og turbinens daarlige stand havde længe været aarsag til betænkelighed ved overhovedet at lade kværnen sætte i gang, men forholdene tog sig selv til rette. En nat i januar 1924 styrtede vejbanen over vandrenden fra søen til turbinen sammen, der blev et hul saa stort som en vogn. Et brud i vandrenden havde bevirket, at vandet havde undermineret

vejen. Efter denne kalamitet, der heldigvis ikke forarsagede ulykker, blev stignbordet lukket, og siden er kun bagløbsrenden anvendt som afløb fra søen. Senere er vandstuen nedbrudt, de resterende maskindele solgt, og møllehuset indrettet til bolig for gaardens forpagter.

Hulemose mølles historie er hermed afsluttet.

E. Glückstadt, der købte ejendommen 1934 af von Rehling-Qvistgaards bo, solgte 1945 den gamle, af kaptajn Lind opførte vandmølle, til nedrivning. Fotografiet er taget samme år.

HENVISNINGER:

- Jens Nielsen. 1. Vb. A' Skprk. 2. Vb. Sl' Jb. 1660. 3. Matr. prk. 1807 a. S. 20. 4. Stb' B' Jst. prk. 1714 p. 295. 5 Vb. A' Skprk. 1686 p. 214.
- Christen Sørensen. 1. Stb' B' Jst. prk. 1714 p. 295. 2. Vb. A' Rf. Skprk. 1714. 3. Matr. Sk. o. Eprk. 315. 4. Matr. Mprk. 1862. 5. Kms. Akt. 1710 Vb. A. 6. Vb. A' Rf. Skprk. 1714. 7. Kms. Akt. 1682 Vb. A. 8. do. 1710. 9 Vb. A' Rf. Skpr. 1714. p. 731. 10. Vb. Kb. 11. Vb. A' Rf. Skprk. 1714. 12. Stb' Jstprk. 20/12 1715. 13. Vb. A' Rf. Skprk. 1704—18 p. 28.
- Ernst Ditlof Gærber. 1. Vb. S' Gr. 2 do. Indfst. 1714. 3. Stb' B' Jstprk. 1714 p. 295. Vb. S' Gr. 5. Stb' B' Jstprk. 1714 p. 295. 6. Vb. Kb. 7 Stb' B' Jstprk. 7/10 1718. 8. do. 7/1 1719. 9. do. 7/1 1719.
- Johan Henrik Cronberg. I. C. Nyrop: Strandmølen S. 62. 2. Vb. S' Gr. 3. Vb. Rdi' Sesprk. 1720. 4. Kop. o Ksk. 1743. 5. Aastedsforr. 27/6 1792. P. A' Ark. 6. Vb. Rdi' Sk o. prk. 7. Vb. Købs Sk o Pprk. 8. Vb Rdi' Fæsteprk. 9. Hundrup: Lærest. v. Latinsk. 28. 10. F' B' Sk o Pprk. 30/10 1755. 11. Vb. Rdi' Sesprk. 1734. 12 do. Sk. o Pprk. p. 28. 13. Vb. A' Rf. Skprk. p. 66. 14. Besk. o. G. G' Tilst. 1739 p. 39. 15. Kop. o. Ksk. 1743. 16. F. B' Sk. o Pprk. p. 214. 17. Vb. Rdi. Sk. o. Pprk. p. 168. 18. Vb. Rdi. Fæprk. p. 314. 19 Vb. A' Skprk.
- Johan Christian Cronberg. 20. Vb. Rdi. Sk. o. Pprk. p. 90. 21. Vb. Rdi' Jstprk. 25/6 1772. 22. Prom. 12/7 75. ang. Kulsømk. A' ark. 23. Vb. Rdi. Jstpr. p. 2. 24. d. o. Fæpr. p. 173. 25. do. Jstprk. 26. Koms. akt. 1710 Vb. A. 27. Bb. Rdi. Jstprk. p. 242. 28. do. p. 127. f.f.
- Den store auktion. 1. Koms. akt. 1774.
- Jacob Wimmer. 1. Vb. Rdi. Sk. o. Pprk. p. 376. 2. Faxe Kb. 3. Vb. Rdi. Jstprk. pr. 1772—74 p. 29, 294. 4. Brandprk. Baarse H. Lark. 1764—86. 5. P. A' Ark. 6. Ewalds Fabrikanter. 7. Vb. Skprk.
- Johan Peter Schade. 1. Matr. Kr. Originalen, Vb. A' Ark., Bilag. 2. do. 3. Rentek. 1799—225. 4. Vb. A' Skprk.
- Frederich Johan Holm. 1 Vb. Kb. 2. P. A' Ark. 3 Vb. Sk. o. Pprk. (3. Rentek. res. 1806. 4—5. Vb. Sk. o. Pprk. 6.).
- Christian Larsen Bastdand. 1. Trinit. Kb. 2. 2. Vb. Sk. o. Pprk. 3. Rentek. Res. 1806. 4—5. Vb. Sk. Pprk.. 6. Kancell. Testam. 1814.
- Jens Lind. 1. Mantals Rulle o. Skipper L. 2. Kbh' Vejv. 3. Kbh. Rdi' B' Reg. 4. Nystrom: Gentofte S. 5—6. Landst' Sk. 7. Brandt. f. Baarse H. 8. Ewalds Papi. 9. Brandt. 10. D. cimbriske Mercur 1823 410—13. 11. Kbh' Vejv. 12. Topsøe-J' Officersk. 1801—1919. 13. Kapt. Wridsb' Optegnel. 14—15—16.

Pakken i Rigsark. V. A. III S. 168 XII. 22. Hulemose værker 1820—33.

Den kgl. Kasse. 1. Pakken i Rigsark.

Jørgen Thorsen Obel. 1. Holsteinborg Kb. 2—3. Vb. s. B' Sk o. Pprk. 4. Brandt. f. Bse H. 5. P. A' Land.kom. prk. 6. Vb. s. B' Sk. o. Pprk. 7—9. V. s. B' Politiprk. 10. Bandt. 11. Vb. s. B' Politiprk. 12. Matr. K.

Andreas Henrich Thomsen. 1. Vb. s. B' Sk. o. Pprk.

Jørgen Henrik Ravn. 1—2. Vb. s. B' Sk. o. Pprk. 3. Pakken i Rigsark. Salmons. Leks. Mølleri.

Christen Johannesen. 1. V. s. B' Sk. o. Pprk. 2. Brandt. 3, 4. 5. Vandsynsprk. f. Vb. Landsogn. 6. Vb. s. B' Sk. o. Pprk. 7. Ekspropriationsprk. og Sk. o. Pprk.

Hans Tvede Lind. 1. Vb. s. B' Sk. o. Pprk.

Henrik August Madelung. 1. Vb. s. B' Sk. o. Pprk. 2—3. Matr. K. og Vb. s. B' Sk. o. Pprk.

Johannes Jørgensen. 1. Vb. s. B' Sk. o. Pprk.

Per Julius Palén. 1. do.

Jens Thorsen. 1 do. 2. Vandsynsprk. 3. Vb. s. B' Sk. o. Pprk.

Rehling-Qvistgaard 1. do.

Forkortelser:

Ark: Arkiv, A: Amts-, L: Lands-, R: Rigs-

Beskr.: Beskrivelse over Godsets Tilstand.

-b: -bog, Jorde-, Kirke-.

Byer: F: Falster, Kbh: København, P: Præstø, Stb: Stensby, Vb: Vordingborg.

Matr.: Matrikuls- K: Kontoret, M: Mark-, Sk. o. E.: Skov og Eng-

Kms.: Kommission.

Prk: Protokol, Band: Brandtaksations-, Jst: Justits-, Fæste-, Sk. o. P: Skøde og Pante-, Rf: Ridefoged', Rdi: Rytterdistrik-tets-, Ses: Sessions-.

Sk.: Skat, Kop. o. K: Kop og Karosse-

Sl.: Slot.

S. B.: Søndre Birk.

Prom.: Promemoria.

LITTERATUR OM PRÆSTØ AMT 1961 — 62

Ved *A. Strange-Nielsen.*

BROSKOVVEJEN af *Georg Kunvald* i „Nationalmuseets arbejdsmark 1962“. Det var i 1949, man under rørlægningsarbejde i engen syd for Storkeskoven fandt de første spor af vejen. De påfølgende udgravninger under Nationalmuseets ledelse 1953, 1956 og 1959—61 afslørede, at der er tale om to vejanlæg. Den ældste vej fra romersk jernalder, vel ca. år 400, er et skolet ingeniørarbejde, af hvilket der gives en vejteknisk beskrivelse. Vejen, som er bygget ubrudt gennem vadet, er uden sidestykke og hjemlige forudsætninger. Den yngre vej er fra middelalderen og er bygget uafhængigt af den ældre. Den dateres ved hesteskofund til ca. år 1300. I vejbygningsmaterialet er indgået adskillige kværnsten og to bronzealderskåsten. Beretningen om Broskovvejen er ledsaget af mange gode illustrationer.

HERREGÅRDSHAVER: *Hakon Lund*: „Danske haver i det syttende og attende århundrede“ (Gyldendal). Herregårde er noget af det, Historisk Samfunds medlemmer allerhelst besøger på sommerudflugterne. I reglen lægges

der mest vægt på bygninger og interiører. Man bør dog betænke, at haven hører med i det samlede anlæg. I tekst og billeder skildres en række an vore herregårdshaver, deres tilblivelse og placering i havekunsten. Først Danmarks ældste akse-komponerede herregårdshave på *Nysø* fra 1670-erne. Dernæst korte omtaler af *Vallø* og *Gunderslevholm*. Det storslåede anlæg på *Bregentved* får en fyldigere omtale og er repræsenteret ved adskillige yndige billeder. Endelig gives korte karakteristikker af *Gavnø* og *Rosenfeldt*.

VORDINGBORG LATINSKE SKOLE. I Vordingborg Gymnasiums årsskrift 1963 har lektor *Aage Christiansen* skrevet en jubilæumsartikel i anledning af det nuværende gymnasiums 25-års jubilæum. Størstedelen af artiklen omhandler gymnasiets forgænger, Vordingborg latinske skole, som oprettedes ved midten af 1500-årene. Der gives en levende skildring af rektorer, lærere og skoleforhold i en tid, hvor både elever og lærere fik deres bespisning på Vordingborg slot. Efter latinskolens ophævelse 1806 fortsattes undervisningen en overgang i en „middelskole“, indtil denne i 1819 omdannedes til Vordingborg lærde Skole, der karakteriseres som en „humanistisk-kristelig filolog-rede“. Herfra deltog lærerne i det sydsjællandske åndsliv, især i kredsen omkring Iselingen. Den lærde skole lukkedes 1846 og afløstes af den videnskabelige realskole, fra 1862 med særlige dimissionsrettigheder og en højere kvalificeret lærerstab.

FREDE BOJSENS POLITISKE ERINDRINGER af *Kristian Hvidt* (Gads Forlag). Højskoleforstander *Frede Bojsen*, Rødkilde Højskole, efterlod sig 6 bind erindringer, og det er dem, der nu er udgivet. De rummer et stort og alsidigt stof om Præstø amt. Først og fremmest om Rødkilde Højskole og dens start 1866. Desuden om alle de foretagender *Bojsen* var med i. Her kan nævnes: Kalvehavebanens bygning, åbning og historie; Møns Dampskibssel-

skab; udsigtstårnet på Ulfshale. Endvidere gives der vægtige bidrag til amtets valgkredsers historie, hvor der bl. a. dvæles udførligt ved valg handlingen på torvet i Stege 1898, hvor Bojsen sejrede over Ove Rode. For Præstø amts historie har bogen endvidere værdi ved, at den rummer et omfattende personregister med navne på alle de gode mænd fra amtet, som Bojsen samarbejdede med om løsningen af betydelige opgaver.

DANSK GLAS 1823—1925: Når der er tale om produktion af glas i Danmark, kommer man ikke uden om *Holmegaards Glasværk*, som gik i gang i 1825. Den nye bog „Dansk Glas“ har tre forfattere, nemlig historikeren *Alfred Larsen*, museumsinspektør *Peter Rismøller* og driftsbestyrer *Mogens Schlüter*, Holmegaards Glasværk. I bogen beskrives samtlige danske glasværker, nuværende såvel som nedlagte. Som det store og banebrydende værk indenfor dansk glasindustri er Holmegaards Glasværk fyldigst beskrevet. Beretningen er dog så forholdsvis kortfattet, at glasværkets historie ikke dermed kan siges at være skrevet. Det har nu heller ikke været meningen i dette tilfælde, hvor hovedvægten er lagt på en redegørelse for glasværkets produktion gennem de første 100 år. Denne redegørelse danner nemlig grundlaget for bogens væsentligste afsnit, et enestående dejligt billedgalleri af danske glas, ledsaget af en beskrivelse af hver enkelt af de afbildede glasting. Her er Holmegaards Glasværk rigest repræsenteret, og her gengives næsten hele værkets glasproduktion i den beskrevne periode. Bogens sidste store afsnit er en glasteknisk ordbog, ved hvis hjælp det er muligt at forstå alle fagudtryk, der hører hjemme i glasproduktionen, og som ofte vil være forudsætningen for identificeringen af glas. Bogen bringes i fornemt udstyr og tryk og indeholder en række skønne farveplancher.

NÆSTVED HAVN. Det blev af overordentlig stor betydning for Næstved by i nutid og fremtid, da man i 1938

anlagde kanalen og den nuværende havn. I anledning af 25-året herfor har havnevæsenet med fhv. stadsingeniør *R. Frandsen* som forfatter udgivet et smukt jubilæumsskrift. Heri nøjes man dog ikke at berette om de 25 år. Med udgangspunkt i tiden omkring år 1800 gives der en interessant skildring af forholdene indtil 1938, hvor også havneforholdene i Karrebæksminde beskrives. Så følger den egentlige jubilæumsartikel om, hvordan den nuværende havn blev anlagt, og om hvordan den har udviklet sig gennem det kvarte sekel. Stads- og havneingeniør *E. B. Andersen* slutter af med afsnittet „Næstved havn i nutid og fremtid“. Bogen er forsynet med mange gode billeder.

DET DANSKE MISSIONSFORBUND I NÆSTVED OG SKELBY. I anledning af „Det danske Missionsforbund“s 75-års jubilæum i 1963 har missionsforbundet udgivet en statelig jubilæumsbog, som skildrer bevægelsens historie i hele landet. I afsnittet om de enkelte menigheder findes en omtale af Næstved-egnens menigheder. Vækkelsesarbejdet startede i Suså-området ved Skelby, hvor en stærk kreds af beboere sluttede op om bevægelsen. Der blev oprettet missionshus i Skelby og mødesal i Holløse. Det kom også til at betyde meget, da menigheden i Næstved i 1952 erhvervede byens gamle rådhus til menighedshus. Forhåbentlig vil bestræbelserne for at få skaffet de nødvendige midler til en værdig istandsættelse lykkes.

HISTORISK SAMFUND FOR PRÆSTØ AMT

Årsberetning 1962—63.

Regnskab for Historisk Samfund for Præstø amt

1. april 1962—31. marts 1963.

Udgifter:	Kr. Ø.	Indtægter:	Kr. Ø.
Udgivelse af:		Tilskud fra ministeriet	
årbog 1961 ...	3.500,00	for kulturelle anlig-	
årbog 1962 ...	4.000,00	gender	1.275,00
	7.500,00	Andre tilskud fra stat	
Andre tryksager	176,89	og kommuner	360,00
	7.676,89	Medlemskontingent ...	4.298,25
Kontorartikler	83,01	Salg af ældre årbøger	754,80
Møder og udflugter ...	733,45	Renter	846,29
Kontingent til Dansk hi-			7.534,34
storisk Fællesforening	104,00	Overført fra konto til	
Deltagelse i årsmøde ...	75,00	udgivelse af årbog...	2.000,00
Kaffebord ved årsmøde			9534,34
i Næstved	442,70		
Gaver	110,50		
Honorar for afskrift af			
bog	92,00	Underskud afskrevet på	
Arkæologisk Fraktion...	196,10	formuen	710,57
Heraldisk Nøgle	17,30		
Annonce	117,00		
Udsendelse af årbøger	50,00		
Porto og telefon	546,96		
	<u>10.244,19</u>		<u>10.244,19</u>

Status pr. ultimo marts 1963.

Aktiver:	Kr. Ø.	Passiver:	Kr. Ø.
Obligationer	2.418,62	Gæld:	
Indestående i Sparekas-		Bogtrykker	7.500,00
se og på postgiro ...	13.110,50	Diverse	100,00
Tilgodehavende kontin-			7.600,00
gent 1962/63	4.298,25	Kapital:	
Tilgodehavende hos an-		1. 4. 1962	14.212,94
dre	1.275,00	÷ underskud i	
		året 1962/63	710,57
			13.502,37
	<u>21.102,37</u>		<u>21.102,37</u>

Næstved, den 3. september 1963.

F. Michelsen,
formand.

P. E. Andersen,
kasserer.

Foranstående regnskab har vi revideret og fundet i overensstemmelse med kassebog og bilag. Sparekassebøger og kontouddrag fra postgirokontoret har foreligget ved revisionen og fondsbeholdningen er ligeledes forevist.

Næstved den 16. september 1963.

F. H. Højrup.

Ernst Hunsen.

29. april 1962 afholdtes på Høtherskolen i Hårlev en hjemstavnsdag. Skoleinspektør Axel P. Jensen havde arrangeret en udstilling af arkivalier og billeder m. m. fra sognet, museumsinspektør H. Norling Christensen holdt lysbilledforedrag om Himlingøje-fundet, stiftsdame frk. E. Tillisch fortalte om Vallø, og fhv. stads-skoleinspektør Klein, Køge, gav oplysninger om arbejdet med egns-historiske arkiver. Historisk Samfund ydede en beskedent økonomisk støtte til arrangementet, der var godt besøgt.

27. maj foretoges en udflugt til Holckenhavn, hvis kirke og riddelsal forevistes af baron E. Holck. Lektor H. Hartvig-Olsen gennemgik Nyborg slot for deltagerne i turen. Vejret var fint og deltagelsen stor. Under det afsluttende kaffebord forevistes en brochure, trykt i 1000 eksemplarer, som fortæller om Historisk Samfunds arbejde.

Ved et møde på Næstved Museum 22. juni oprettedes en fraktion under Historisk Samfund: Arkæologisk Forening for Præstø Amt, som allerede kort efter stiftelsen havde 60 medlemmer. Leder af foreningen blev arkæologen lærer Axel Johansson, Næstved. Allerede den 26. august lavede foreningen sit første arrangement: en udflugt til en køkkenmødding ved Isefjord og derefter til vikingeskibene i Peberrenden, Roskilde fjord. Tilslutningen var god.

31. august—2. september afholdt Dansk Historisk Fællesforening og Dansk Kulturhistorisk Museumsforening årsmøde i Næstved. Vor forening var vært ved et kaffebord.

Efterårsudflugten henlagdes til Stevns og Østsjælland. Vemmetofte forevistes af pastor Iv. Lange, man besøgte „Prins Carls Skole“ i Store Torøje og tog til Smerup, hvor bankkasserer Erik Larsen, Fakse fremviste sin udgravning af en borgtomt. Deltagerne samledes dernæst i Karise kirke, som pastor C. A. Boesen fortalte om, og man havde lejlighed til at se Moltkernes gravkapel. I udflugten, som også Næstved Kunstforenings medlemmer havde adgang til, deltog ca. 150 mennesker, og vejret var ganske godt. Den ordinære generalforsamling afholdtes på Karie højskole. Under årberetningen nævnte formanden bl. a., at foreningens medlemstal er steget for ca. 430 til 490, og planer om aftenhøjskole og hjemstavnsuge berørtes. — Til styrelsen genvalgtes amtsskolekonsulent J. Ingemann Petersen, dommer Worsaae og overlærer Harry Hansen. I stedet for overlærer Ø. Odderskov, som havde foladt egnen, nyvalgtes skoleinspektør Axel P. Jensen, Hårlev. Såvel revisorerne, kontorchef F. H. Høyrup og amtsrevisor Ernst Hansen, som revisor-suppleanten landinspektør H. Juul Nielsen, genvalgtes. Styrelsen konstituerede sig senere på året med lektor F. Michelsen som formand, amtsskolekonsulent J. Ingemann Petersen som næstformand og sekretær og sparekassekasserer P. E. Andersen som

kasserer. Skoleinspektør Axel P. Jensen indtrådte i redaktionsudvalget.

I tiden september 1962 til januar 1963 afholdt foreningen aftenhøjskole i Næstved med byvandring og museumsbesøg over emnet „Det gamle Næstved“. Der deltog i alt 34, og leder var lektor F. Michelsen.

På opfordring af „Dansk Historisk Fællesforening“, der ønskede en hjemstavnsuge afholdt over hele landet inden for tiden 23. februar til 3. marts 1963, udførte styrelsen, med fortrinlig støtte af skoleinspektør A. Strange Nielsen, Toksværd, et betydeligt arbejde for at skabe interesse for afholdelsen af lokale arrangementer i amtet. Man indbød en række foreninger til orienterende møde i Næstved, hvor et fælles arbejdsudvalg nedsattes. Der uddeltes brochurer og lavedes lister over såvel eventuelle talere som over foreninger og personer, der kunne tænkes at ville tage initiativet til afholdelse af de lokale hjemstavnsarrangementer. Men trods dette arbejde fra foreningens side lykkedes det kun at få afholdt 4 møder: i Toksværd, Roholte, Øster Egesborg og Snesere.

F. Michelsen.

PRÆSTØ AMTS MUSEER 1962-63

NÆSTVED MUSEUM

Regnskab 1. april 1962—31. marts 1963.

<i>Udgifter:</i>	Kr. Ø.	<i>Indtægter:</i>	Kr. Ø.
Lønninger m. v.	2.266,20	Tilskud fra staten	7.476,65
Lokaler	8.466,76	Tilskud fra amt og kom-	
Samlinger	6.223,60	muner	10.440,00
Inventar	703,13	Andre tilskud	2.242,00
Tryksager	21,00	Entréindtægter	141,50
Andre udgifter	2.940,12	Renteindtægter	1.662,81
at overføre til n. år.....	34.801,33	Ekstraord. tilskud	201,98
		Diverse indtægter	102,72
		Overført fra f. år	32.654,48
	<u>kr. 54.922,14</u>		<u>kr. 54.922,14</u>

Fund og indkøb.

Fra tomten Farvergade 3, Næstved, fremdroges en stor mængde keramikrester.

På auktion indkøbtes et hovedvandsæg af Næstved-mesteren Joen Joensen, og fra et dødsbo erhvervedes kommode, spillebord og piedestal. En æske, udskåret som hestehoved, sikredes ligeledes for museet.

Endelig er billedsamlingen forøget ved indkøb af stik, litografier og trænsit, ligesom nye optagelser er indgået i fotoarkivet.

Gaver.

Af de mange ting, der skænkedes til museet, skal følgende omtales:

Ane Sofie Larsen, De gamles Hjem, Karrebæk, havde overladt museet det af hendes bo, vi ønskede at overtage. Af de ca. 70 stykker, vi udvalgte, fremhæves: kommode, chatol, vægskab, spejl og 2 sølvspænder, hvoraf det ene lavet af Næstved-mesteren Daniel Ludvig Draminsky.

Brødrene Hansen, Marielyst, Gammel Holsted, var givere af en slagbænk, et skab, to lænestole, en smørform og adskillige andre genstande.

Kontroltelefonistinde frk. Edith Nielsen, Næstved, overlod os et taffelformet klaver.

Fru Anna Heltner, København, skænkede et morsomt 100-årigt maleri af Præstø.

Fra grev J. Ahlefeldt, Fogedbygård, modtog vi en malet kiste med kistebillede og et legetøjstog.

Mads Jensen, Næstved, gav os et sølvspænde af Næstved-mesteren Joen Joensen.

En rød strikket mandshue havde længe været et af vore ønsker. Det opfyldtes af fru overlæge Haarhøj, Fakse.

Endelig skal det nævnes, at fru Iris Jensen, Tybejrglille, skænkede et sæt arbejdsredskaber til stenslagning.

Fotoarkivet og det by- og egnshistoriske arkiv modtog sam sædvanligt adskillige gaver. Af særlig interesse var et fotografi forestillende den udmærkede Næstved-fotograf maler J. F. Busch, skænket af dr. phil. H. Ødum.

Museets virksomhed.

I årets løb har der fundet flere undersøgelser sted. I Gunderslevlille søgte man efter en middelalderlig hovedgård, man fandt i første omgang rester af en 1700-tals bondegård, som undersøgte i forbindelse med professor Axel Steensberg. Udgravningen tildækkedes, men arbejdet skal senere genoptages.

Axel Johansson afdækkede i Harpelev, Olstrup sogn, en jernaldergrav og foretog desuden undersøgelser i Lov, Rønnede og Mogenstrup. Jørgen Ahlefeldt ledede den før omtalte fremdragning af keramikrester i Farvergade, Næstved.

Fra frilandsmuseet i Lyngby skaffede man et materiale af fotografiske forstørrelser, som opsattes i landbrugsafdelingen til undervisningsbrug.

Museumsdirektør P. Riismøller, Ålborg, gennemgik vor glassamling, mens fru Busch fra Nationalmuseet studerede kniplinger. Museet foretog en registrering og fotografering af en lille privat sølvsamling.

Arbejdet med registrering og omnummerering på museet er atter ført et stykke videre.

F. Michelsen.

KØGE MUSEUM

Beretning for tiden april 1962—marts 1963.

Det alt overskyggende problem for Køge Museum er som nævnt i vor sidste beretning ansættelse af en museumsinspektør. Fra autoriteter indenfor museumsvæsenet har vi fået bekræftet, at dette i høj grad er ønskeligt, særlig under hensyn til samlingernes omfang.

Ved hjælp af tilskud og en meget betydelig gave har vi forbedret vor økonomiske situation således, at vi kan gøre os håb om så nogenlunde at kunne klare de betydelige krav, der vil blive stillet til os i denne anledning. I en nærmere fremtid synes det imidlertid at blive vanskeligt at skaffe egnede emner til posten som museumsinspektør, hvilket måske skyldes, at der uddannes for få cand. mag.-er med museumskundskab som speciale.

Vort museum har da til specielle opgaver, såsom udstillinger,

klaret sig med midlertidig assistance af stud. mag. F. Grant-Nielsen, der bl. a. arrangerede håndværkerudstillingen i anledning af byfesten, og efter denne udstillings afslutning har fornyet og omorganiseret vor samling af laugsgenstande og håndværkerredskaber, hvorved det tidligere noget overfyldte rum nu fremtræder på en mere fordelagtig måde.

Besøgstallet ligger stadig et sted mellem 7.000 og 8.000, og vi har jo en særlig interesse i ved fortsat propaganda at bevare et så højt besøgstal som muligt, da den deraf flydende entréindtægt udgør et godt supplement til vore indtægter. Til udsendelse på turistkontoret og rejsebureauer har vi ladet fremstille en firesidet farvefolder. Antallet af gæster fra udlandet er i stadig stigning, og det har vist sig at være en praktisk foranstaltning at udarbejde vejledninger for en kort gennemgng af museet på ca. 30—40 minutter (som dog ofte bliver til mere). Disse vejledninger er dupliserede på dansk, tysk og engelsk.

Som omtalt i sidste beretning flyder gaverne efterhånden mere langsomt. Dog har vi i ovennævnte tidsrum bl. a. modtaget noget usædvanligt godt bevaret festtøj fra Køges omegn.

Museet har som sædvanligt i samarbejde med byarkivet arrangeret udstilling af gamle bybilleder.

Køge Museum.

SYDSJÆLLANDS MUSEUM

Regnskab 1962—63.

<i>Indtægter:</i>	<i>Udgifter:</i>	<i>Kr. Ø.</i>
Tilskud fra Kulturministeriet	Lønninger m. v.	8.095,00
5.071,77	Varme og lys	2.167,00
Tilskud fra amt og kommuner	Lokaler	212,77
6.374,70	Indkøb og konservering	332,58
Andre tilskud	Nyindretning	1.151,50
500,00	Andre udgifter	444,66
Extraordinært tilskud f. Kulturministeriet ...		12.403,51
6.500,00		
Entréindtægt		
2.937,50		
Salg af postkort		
476,50		
Kontingenter		
535,00		
Renter		
741,63		
Diverse		
21,30		
<u>23.158,40</u>		
Kassebeholdning overf. fra forrige år	Kassebeholdning at overføre til næste år	22.803,58
12.048,69		
<u>kr. 35.207,09</u>		<u>kr. 35.207,09</u>

I 1962 androg besøgstallet 6.469, der fordeler sig således: 4.201 almindelige besøgende, 33 skoler i Præstø amt med 1.107 elever og 18 andre skoler med 1.161 elever.

Museets virksomhed i 1962 har i væsentlig grad været præget af forberedelse af nyopstillinger i 9 nye udstillingslokaler. Der har været et stort forudgående arbejde med istandsættelse og restaurering af museumsgenstandene. Ligeledes har man forsøgt at udfylde huller i samlingerne, og det lykkedes at få suppleret især værktøjsafdelingen og tekstsamlingen i betydeligt omfang. Museet er således i stand til nu at vise en begyndende repræsentation af Køng fabriks frembringelser, og der arbejdes på at fremskaffe en fyldig repræsentation heraf. Museet har fra hofinventarkommissionen fået overladt 3 servietter leveret af fabrikken til hoffet. De 2 servietter fra 1824 og den tredie med indvævet rigsvåben. Fra enkefru Frederikke Hansen, Lundby, har museet modtaget en stor samling tekstiler fra Svinø omfattende langbordsduge, sengeomhæng, pyntehåndklæder, pudevær, lagener, nakkehuer m. v. og et sæt mandstøj. De ældste tekstiler er fra 1824. Fra fhv. købmand Jørgen Theisen har museet modtaget bl. a. juletræsdynt og legetøj — et område hvor museet hidtil intet har haft.

Fra kulturministeriet har museet modtaget tilskud på kr. 4.500,00 til nyindretning og kr. 2.000,00 til konservering.

T. Worsaae.

MØNS MUSEUM

Regnskab for 1962—63:

<i>Udgifter:</i>	<i>Kr. Ø.</i>	<i>Indtægter:</i>	<i>Kr. Ø.</i>
Lønninger	4.677,96	Tilskud fra undervisningsministeriet ...	7.007,05
Lokaler	24.456,28	Tilskud fra amt og kommuner	10.517,75
Samlinger	1.520,64	Tilskud fra private institutioner	300,00
Inventar	980,46	Kontingent og entréindtægt	1.465,25
Andre udgifter	710,94	Lejeindtægter	15.620,00
Forrentning og afdrag på banklån	3.824,50	Renter	678,69
			<u>35.588,74</u>
		Afskrevet på formue...	582,04
	<u>kr. 36.170,78</u>		<u>kr. 36.170,78</u>

Besøget var i årets løb 2.185, deraf 1.361 turister. Museumsforeningens medlemstal 179.

„Klintestuen“ ordnedes af magister Søren Floris fra Mineralogisk Museum på en meget anskuelig måde, og den studeres meget grundig af de fleste besøgende. Danmarks tekniske Museum restaurerede en dampmaskine fra ca. 1850 og udførte restaure-

ringen ganske gratis. Manglende dele smededes, og arbejdstimerne androg ca. 5.900 kr., mens Møns Museum kun betalte transport og materialer.

Af modtagne gaver kan nævnes en del fine flinteredskaber, en velbevaret paalstav af bronze (den fjerde i løbet af få år), et lille jernsværd (muligvis fra middelalderen), snedkerværktøj (især høvle), beklædningsgenstande (bl. a. en hvergarnskjole, et korsklæde og en broderet fløjlshue med nakkeband) og en testamentarisk gave, omfattende en del møbler og husgeråd (bornholmerur og dragkiste m. m., fire kobberkedler m. m.) og dertil 1.000 kr., som dog endnu ikke er kommet til udbetaling.

J. L. Frederiksen.

GRUNDTVIGS MINDESTUER I UDBY

Driftsregnskab fra 1. jan.—31. dec. 1963.

<i>Indtægter:</i>	Kr. Ø.	<i>Udgifter:</i>	Kr. Ø.
Entréindtægter	436,85	Lønninger: gratis husleje	520,00
Kort og vejledninger ...	375,55	Lønninger: omvisning...	450,00
Huslejeindtægt	1.040,00	Renter og afdrag lån ...	120,05
Renteindtægt	1.039,79	Vedligeholdelse	205,18
		Skatter	49,00
		Brandforsikring	103,60
		Telefon og regnskab ...	180,15
		Bestyrelse og tilsyn ...	171,10
		1050 kort til salg	208,25
			<u>2.007,33</u>
		Overskud	884,86
	<u>kr. 2.892,19</u>		<u>kr. 2.892,19</u>

Status pr. 31. dec. 1963.

<i>Aktiver:</i>	Kr. Ø.	<i>Passiver:</i>	Kr. Ø.
Ejendommen	9.000,00	Østifternes Husmands	
Samlinger (brandforsik-		Kreditforening	941,83
rede for 9000 kr.).....	3.000,00	Sparekassen f. Vording-	
Beholdning af kort og		borg og Omegn	590,75
vejledninger	1.704,00	Formue	38.040,54
Sparekassebog litra G.G.			
5835d: indsat kapital	17.000,00		
ny gave	5.000,00		
renter	3.435,64		
Sparek.bog litra C. 7328	52,02		
Kassebeholdning	381,46		
	<u>kr. 39,573,12</u>		<u>kr. 39,573,12</u>

Vordingborg, den 30. april 1964.

I løbet af vinteren lod bestyrelsen det smukke gamle „Ringerhus“ ved opkørselen til Udby Kirke istandsætte, et grimt træskur blev fjernet, væggene kalket, således at det klassiske billede af den højtliggende kirke mellem præstegårdshave og det stråtækte Ringerhus fremtræder smukt og rent.

Efter sognepræstens afsked 1. febr. 1962 var spørgsmålet om eventuel nedlægning af den gamle præstegård og omlægning af Udby og Ørslev sognegrænser blevet aktuelt. Ved forhandlinger med Kirkeministeriet, hvori også det lille museums bestyrelse tog del, og efter at en stærk offentlig interesse var vakt, besluttede Kirkeministeriet at foretage en meget omfattende restaurering af den historiske præstegård og derefter opelå embedet.

RETTELSER TIL ÅRBOG 1962:

Side 8: Anders Jensen 1799: Læs Anders Jensen 1779.

Side 77: 5. marts 1886: Læs 5. marts 1885.

Side 81: Karen f. Olsen: Læs *Kirsten* f. Olsen.

A/S Banken for Næstved og Omegn

(Industribanken)

Telefon 72 01 11

*

Kontorsteder

Fensmark - Menstrup

*

Aktiekapital kr. 1.000.000,—

Reserver kr. 3.068,580,—

— Indskud modtages på anfordring og opsigelse —

Deres bank . . .

Næstved Diskontobank

. . . banken i centrum

Hovedkontor: Axeltorv 4 - Tlf. 72 15 00

Søndre afdeling: Grønlandsvej - Tlf. 72 55 44

Nordre afdeling: Ringstedgade 157

Tlf. 72 56 55

- alt i fast og flydende brændsel

Næstved Kulimport

CARL SEVERINSEN ½

Telefon 72 16 16

N. P. Christensens

BOGTRYKKERI

RIDDERGADE 7 - TELEFON 72 44 00

A/S SYDSJÆLLANDS JERN FORRETNING

»STÅLGÅRDEN« . NÆSTVED . TLF. *72 33 00 . Giro 6514

Gå i **DEN SJÆLLANDSKE
BONDESTANDS SPAREKASSE**

Spredt over hele Sjælland har Bondestandens
Sparekasse mere end 100 kontorer.
— heraf ligger de 19 i Præstø Amt.

ÆLDRE ARGANGE

af samfundets årbøger kan købes hos samfundet for nedennævnte priser, for medlemmer dog med 25 procent rabat:

Årgang	Kr.
1913	15,00
— 1915—16 à	10,00
— 1919	10,00
— 1920	15,00
— 1924	20,00
— 1926	10,00
— 1927—28 à	6,00
— 1929	5,00
— 1930—31 à	4,00
— 1932—34 à	5,00
— 1935—36 à	4,00
— 1937	15,00
— 1938	20,00
— 1940—42 à	10,00
— 1943	15,00
— 1944	20,00
— 1945—46 à	6,00
— 1947	20,00
— 1948	15,00
— 1949	6,00
— 1950 se nedenfor	
— 1951	6,00
— 1952	10,00
— 1953	15,00
— 1954	10,00
— 1955—56 à	6,00
— 1957—58	10,00
— 1959	5,00
— 1960	8,00
— 1961	8,00
— 1962	8,00

Johs. C. Jessen: Præstø Amts Skolehistorie indtil 1830
(samt lærernes biografi) = årgang 1950 — 15,00

Et begrænset antal særtryk af fortegnelsen over artikler
i årbogen 1912—61 vil kunne købes af biblioteker for
kr. 4,00 pr. stk.

Alle priser er ekskl. porto.

Medlemmer af Historisk Samfund kan ved henvendelse til Dansk
historisk Fællesforening, Landsarkivet, Viborg, erhverve følgende
skrifter til favørpris (ekskl. porto og omkostninger):

E. Kroman: Skriftens Historie i Danmark fra Refor- mationen til Nutiden (bogladepris 18,00)	Kr. 10,00
Holger Hjelholt: Skriftprøver (bogladepris 8,50)	— 6,80

Helge Søgård: Litteraturvejledning for kulturhistoriske Provinsmuseer (bogladepris 8,50)	Kr.	5,00
Nationalmuseet og den lokalhistoriske forskning	—	2,00
Register til Fortid og Nutid: bd. I—XVII.	—	2,00
Knud Prange: Heraldisk Nøgle til Nyt Dansk Adels- leksikon (bogladepris 27,00)	—	16,00
Dansk Navneskik	—	5,00
H. Hansen: Opbevaring og ordning af købstadsarkiver	—	2,00
S. Nygård: Anvisning til at drive historisk-topografiske studier	—	2,00
Bauer: Calender for årene indtil 2200 e. Kr. (fototek- nisk optryk) (bogladepris 20 og 23 kr.), 12,00, indb.	—	14,00
Serien om de historiske hjælpemidler:		
Herluf Nielsen: Kronologi (bogladepris 11,50, indb. 15,00)	—	9,00
Knud Prange: Heraldik og Historie (bogladepris 11,50, indb. 15,00)	7,00, ind.	— 9,00
Povl Eller: Historisk ikonografi. (Bogladepris kr. 15,00) Favorpris, indb.	—	10,00
Georg Galster: Mønt. (Bogladepris kr. 18,00) Favor- værpris, indb.	—	12,00
Abonnement på Fortid og Nutid: (bogladepris 25,00) favorpris + porto og omkostninger	—	15,00

Desuden kan De få Fortid og Nutid til reduceret pris så længe lager haves, (enkelte af de ældre hefter er dog udsolgt).

Interesserede vil ved henvendelse til kassereren for Historisk Samfund for Præstø Amt kunne få et eksemplar af fælleskatalog over de historiske samfunds publikationer, så længe oplag haves.

Den af Dansk historisk Fællesforening under redaktion af Johan Hvidtfeldt udgivne Håndbog for danske lokalhistorikere er udsolgt, men bliver nu genoptrykt. (Bogladepris kr. 90.00), Favorpris kr. 60.00.

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Side
HULEMOSE. En gammel vandmølle og dens historie. Samlet af <i>P. Chr. von Rehling-Qvistgaard</i>	113
LITTERATUR OM PRÆSTØ AMT 1961—62 ved <i>A. Strange</i> <i>Nielsen</i>	231
HISTORISK SAMFUND FOR PRÆSTØ AMT 1962—63.....	235
PRÆSTØ AMTS MUSEER 1962—63	238